

Regional analyse Østfold 2013

Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon

KNUT VAREIDE OG MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 30/2013

Tittel: Regional analyse Østfold 2013
Undertittel: Næringsutvikling, attraktivitet og innovasjon
TF-notat nr: 30/2013
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit Owren Nygaard
Dato: 31. januar 2014
ISBN: 978-82-7401-651-4
ISSN: 1891-053X
Pris: 170.- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Prosjekt: Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon
Prosjektnr.: 20130231
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): Østfold fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

Arbeidsplass- og befolkningsutviklingen i Østfold fylkeskommune har blitt analysert gjennom å ta i bruk attraktivitetsmodellen. Vi har også analysert data for innovasjon og utdanning og lagt inn et kapittel om NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge som er utført av Telemarksforskning i 2013, og som er utgitt i januar 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Analysene av innovasjon bygger på et empirisk arbeid som er gjennomført og finansiert i forbindelse med Norges Forskningsråds VRI-program der Telemarksforskning og AFI har et felles forskningsprosjekt i VRI Telemark. Kapitlet om NæringsNM omhandler resultatene fra det arbeidet vi har gjort årlig for NHOs NæringsNM.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, i det at vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg. For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Dynamikken i den regionale utviklingen er imidlertid ganske kompleks, og våre modeller og forståelsen av den er ikke på langt nær ferdig utviklet. Det er dessuten en utfordring å presentere så mange tema og ulike analyser i en rapport av dette formatet, som er ment å være kortfattet og enkel.

Bø, 31. januar 2014

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

SAMMENDRAG	5
1. ARBEIDSPLASSE	7
2. ATTRAKTIVITET FOR BEDRIFTER OG BESØK	29
3. BEFOLKNING	35
4. BOSTEDSATTRAKTIVITET	39
5. NÆRINGS-NM	45
6. INNOVASJON	53
7. UTDANNING	64

Sammendrag

Østfold er et svært attraktivt fylke å bo i, men lite attraktivt for bedrifter og besøk. Det gir befolkningsvekst, til tross for at arbeidsplassveksten er svak. Sysselsettingsandelen i fylket går kraftig ned i forhold til andre fylker. En skulle kanskje tro at denne utviklingen ikke er bærekraftig på sikt, men flyttetallene for 2013 viser at innflyttingen til Østfold fra andre fylker bare øker.

Østfold har lavere arbeidsplassvekst enn ellers i landet. Det er høy vekst i antall arbeidsplasser i offentlig sektor, men antall arbeidsplasser i næringslivet har falt etter 2008. Vi må tilbake til 2002 for å finne et år hvor næringslivet i Østfold hadde sterkere arbeidsplassvekst enn næringslivet i Norge.

Det er utviklingen i basisnæringene i Østfold som har vært svak. Antall arbeidsplasser i basisnæringene i fylket, som omfatter næringer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt, har falt med over 20 prosent siden 2000. Det er spesielt innen industrien at antall arbeidsplasser har gått ned, nesten 30 prosent av industriarbeidsplassene i fylket, tilsvarende mer enn 6 000 arbeidsplasser, har blitt borte siden 2000. Nedgangen har vært jevn og sterk og viser ingen tegn til å avta. Østfold har hatt vekst i antall arbeidsplasser i teknologiske tjenester. Teknologiske tjenester utgjør imidlertid en ganske liten andel av næringslivet i Østfold, så denne veksten har ikke kompensert for nedgangen i industrien. Noen av nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringene skyldes at Østfold har hatt en uheldig bransjestruktur, med store deler av basisnæringene i bransjer med nedgang eller svak vekst. Det har imidlertid også vært en svak utvikling selv om vi korrigerer for bransjestrukturen i fylket.

Besøksnæringene i Østfold hadde en ganske sterk vekst inntil 2008, men etter det har også antall arbeidsplasser i besøksnæringene gått ned. Østfold har en lav andel besøksnæringer i forhold til folketallet, og har antakelig betydelig lekkasje til Oslo og til Sverige. Østfold har hatt en sterk befolkningsvekst, som burde ha stimulert veksten i besøksnæringene. Dermed synes det som at Østfold har blitt mindre attraktivt for besøk.

Resten av næringslivet tilhører det vi kaller regionale næringer, som i mindre grad konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. De regionale næringene i Østfold har også hatt en lavere vekst enn ellers i landet. Det kan skyldes nedgangen i basisnæringene, som har gitt negative ringvirkninger til de regionale næringene, som omfatter bransjer som bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting og transport. Østfold har ikke vært attraktivt for bedrifter og næringsliv de siste årene.

I NHOs NæringsNM, som rangerer næringslivet med hensyn til andel lønnsomme foretak, vekstforetak og nyetableringer, er Østfold rangert som nummer ni av de 19 fylkene. Regionene i Østfold har gjort det ganske godt i NæringsNM tidligere, men har hatt en fallende tendens i disse målingene. Resultatene fra siste NæringsNM, som baserer seg på regnskapsåret 2012, viser imidlertid at Nedre Glomma, Halden og Indre Østfold har framgang.

Det er en lavere andel innovative bedrifter i Østfold enn ellers i landet. Det gjelder spesielt bedrifter som bare har virksomhet i Østfold. Det er en lav tilbøyelighet blant bedriftene i Østfold til å være innovative, også når vi kontrollerer for bedriftenes størrelse og bransje. Næringslivet i Østfold har en lav andel bedrifter som har innovasjonssamarbeid med andre. Det er en lav andel eksportbedrifter i Østfold sammenliknet med andre fylker, men det skyldes bransjestrukturen. Bedriftene har over middels tilbøyelighet til å eksportere

når vi analyserer på bakgrunn av størrelse- og bransjestruktur i fylket. Halden skiller seg ut gjennom å ha svært høy eksporttilbøyelighet.

Østfold har en under middels andel med høy utdanning av fylkene, både når det gjelder utdanningsnivå i befolkning, arbeidsliv og næringsliv. Østfold har også lavere utdanningsnivå blant de som pendler ut enn de som pendler inn til fylket. Det kan bety at de med høy utdanning foretrekker å bo i Akershus eller Oslo i stedet for Østfold. Andelen med høyere utdanning i næringslivet i Østfold skyldes ikke bransjestrukturen. Fylket har et lavt utdanningsnivå i næringslivet også når vi sammenlikner nivået i bransje for bransje.

Selv om arbeidsplassutviklingen og næringsutviklingen i Østfold ikke er spesielt god, trekker Østfold til seg mange innflyttere fra andre fylker. Denne innenlandske nettoflyttingen gjør at befolkningen i Østfold vokser raskere enn ellers i landet. Østfold har mindre nettoinnvandring fra utlandet, og lavere fødselsbalanse enn ellers i landet, men innflyttingen fra andre fylker gjør at befolkningsveksten har vært høy likevel.

Østfold har strukturelle betingelser som er fordelaktige for å få innflytting. Kommunene i Østfold ligger innenfor store funksjonelle arbeidsmarkeder som er godt integrerte med hverandre, som gir mange muligheter for å få jobb. Det er imidlertid enda høyere netto innflytting til Østfold enn selv de gunstige strukturelle forholdene skulle tilsi. Det viser at Østfold er svært attraktivt som bosted, men kanskje ikke så attraktivt for personer med høyere utdanning. Det kan ha med forhold i boligmarkedet å gjøre. Boligprisene i Østfold er lave i forhold til Akershus og Oslo, og det er antakelig også mye tilgjengelig og rimelig areal for bygging av nye boliger.

1. Arbeidsplasser

Arbeidsplassutviklingen er en viktig indikator for regional utvikling, og er kanskje den mest sentrale forklaringsfaktoren for flyttemønstrene. Arbeidsplasser finnes i både offentlig og privat sektor, men det er ofte sterkest interesse for arbeidsplassene i privat sektor, som en forsøker å påvirke gjennom næringsutvikling.

1.1 Antall arbeidsplasserⁱ

Det var til sammen 118 137 arbeidsplasser i Østfold i 2012. Av disse var 78 879 i privat sektor, mens 39 258 var i offentlig sektor.

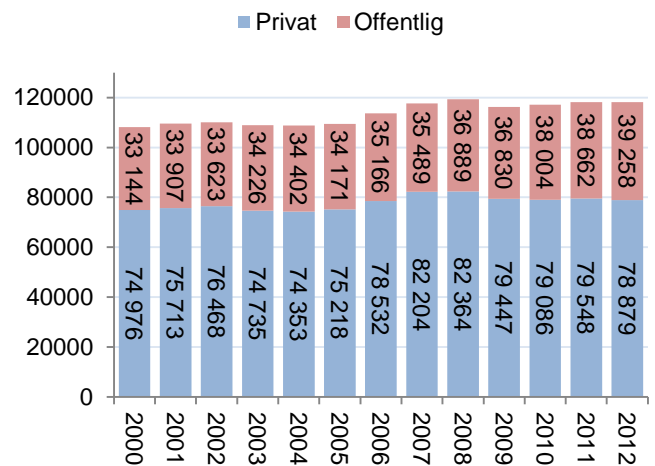
Privat sektor har vokst med 3 903 arbeidsplasser siden 2000. Offentlig sektor har vokst med 6 114 arbeidsplasser.

Andelen arbeidsplasser i privat sektor var 67 prosent. På landsbasis utgjør andelen arbeidsplasser i privat sektor 70 prosent.

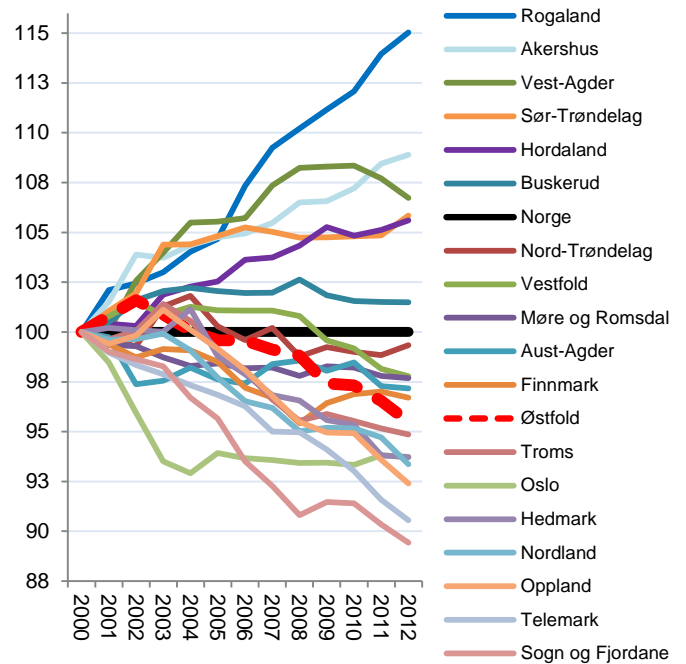
I figur 2 ser vi hvordan utviklingen i antall arbeidsplasser i alle sektorer har vært i fylkene siden 2000. Vi sammenlikner veksten i fylket med veksten nasjonalt. Veksten nasjonalt er indeksert til å være lik 100 hvert år. På den måten ser vi hvordan utviklingen i fylkene er *relativt* til utviklingen på landsbasis.

Mellom 2000 og 2004 var det sterkere arbeidsplassvekst i Østfold enn på landsbasis. Men etter 2005 har veksten i Østfold vært lavere enn veksten nasjonalt. I 2012 var arbeidsplassveksten i Østfold 4,5 prosentpoeng lavere enn veksten på landsbasis.

De store og folkerike fylkene har hatt en sterk vekst, mens mange små og mindre folkerike fylker har hatt en relativ lav arbeidsplassvekst.

Figur 1: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Østfold fra 2000 til 2012.

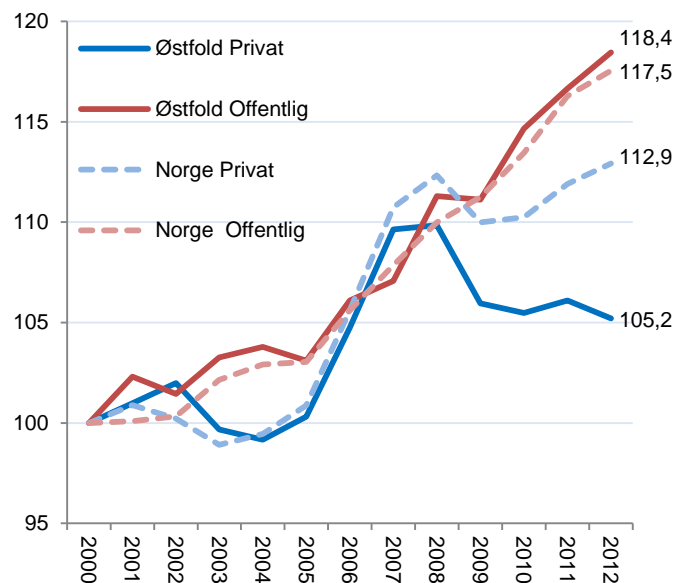

Figur 2: Utvikling i antall arbeidsplasser i fylkene, i forhold til utviklingen i Norge fra 2000 til 2012.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor er vist i figur 3, der vi har sammenliknet veksten i fylket med veksten nasjonalt.

Antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Østfold økte med 18,4 prosent mellom 2000 og 2012. På landsbasis vokste offentlig sektor med 17,5 prosent.

Privat sektor i Østfold vokste med 5,2 prosent. Mellom 2004 og 2008 var det sterk vekst i Østfold, men etter finanskrisen 2008 har det vært en nedgang igjen. Mens det har vært vekst i privat sektor nasjonalt etter 2009, har ikke dette vært tilfellet i Østfold. Veksten i privat sektor i Østfold var 7,7 prosentpoeng lavere enn veksten nasjonalt i 2012.

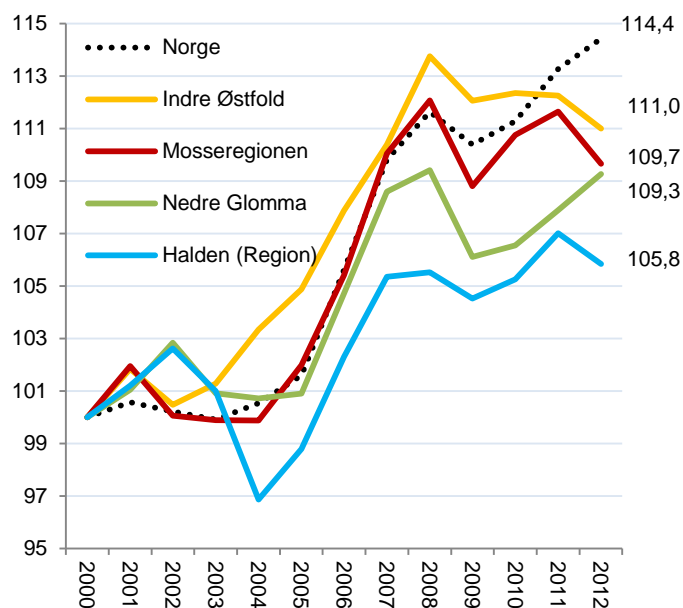
Figur 3: Utvikling i antall arbeidsplasser, alle sektorer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

I figur 4 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen har vært i de enkelte regionene i Østfold. (Regioninndelingen finnes på siste side.) Veksten er sammenliknet med veksten på landsbasis i samme periode.

Indre Østfold har hatt sterkst vekst. Veksten i antall arbeidsplasser mellom 2000 og 2012 har vært på 11 prosent. Mossregionen og Nedre Glomma har vokst med 9 prosent. Halden har vokst minst. Det var 5,8 prosent flere arbeidsplasser i Halden i 2012 enn i 2000.

Veksten har vært svakere i samtlige regioner i Østfold enn på landsbasis.

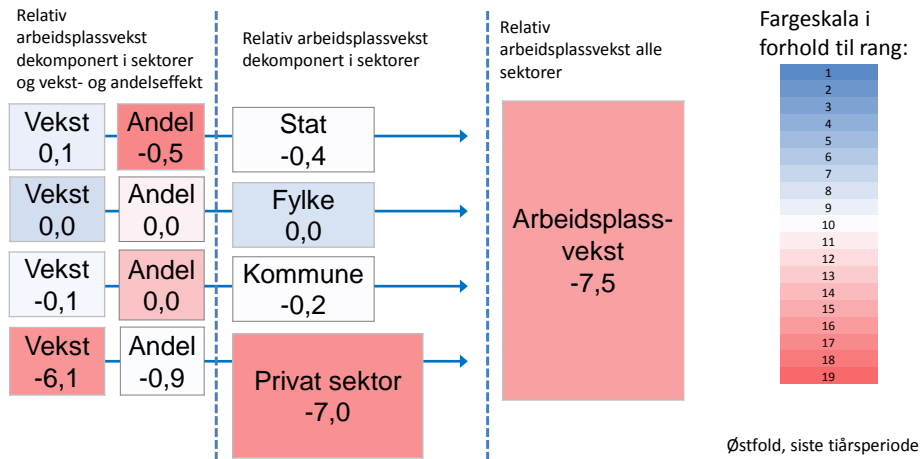
Bare Nedre Glomma har hatt en kontinuerlig arbeidsplassvekst etter 2009.

Figur 4: Arbeidsplassutviklingen, alle sektorer, i de enkelte regionene i Østfold, indeksert slik at nivået i 2000 = 100.

1.2 Oppsummering sektorer

Vi kan oppsummere utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene i Østfold med følgende modell:

Figur 5: Avvik mellom arbeidsplassveksten i Østfold og i Norge de ti siste årene. Alle tallene viser hva avviket utgjør som prosent av samlet sysselsetting i Østfold. Fargene viser hvordan kommunen rangerer blant de 19 fylkene i landet for det spesifikke avviket. Avviket for hver av de fire sektorene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Arbeidsplassveksten, målt som andel av samlet sysselsetting, har vært 7,5 prosentpoeng lavere i Østfold enn på landsbasis i den siste tiårsperioden. Hoveddelen av denne relative nedgangen skyldes utviklingen i privat sektor. Utviklingen i sektorene dekomponeres i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan sektoren ville ha bidratt til samlet vekst dersom sektorens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan sektoren ville bidratt, dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Veksteffekten i privat sektor har vært lav, og den har bidratt negativt til utviklingen i privat sektor. Andelseffekten har vært svakt negativ. Vi husker fra figur 1 i kapittel 1.1 at *andelen* arbeidsplasser i privat sektor var lavere i Østfold enn nasjonalt.

Fylkeskommunal sektor har hatt en nøytral vekst- og andelseffekt. Litt forenklet kan man si at det betyr at både veksten og sektorens andel av samlet sysselsetting har vært like stor i Østfold som på landsbasis. Statlig og kommunal sektor har bidratt litt negativt til den relative arbeidsplassveksten. Andelseffekten i statlig sektor er svak.

Det er utviklingen i privat sektor som er hovedutfordringen for Østfold. Boksen som viser privat sektor er mørk rosa, og det betyr at fylket rangerer nesten lavest i landet med hensyn til relativ vekst i privat sektor.

1.3 Utvikling i næringslivet

Vi har sett hvordan de ulike sektorene har bidratt til arbeidsplassutviklingen i Østfold. Det er utviklingen i privat sektor som er mest interessant å analysere, fordi den er størst, fordi den svinger mest, og fordi det gjerne er næringsutviklingen som er målet for regionalt utviklingsarbeid.

Når vi skal sammenlikne veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet mellom ulike områder, er det praktisk å bruke relativ vekst, som er differansen mellom den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser på stedet vi analyserer og veksten i antall arbeidsplasser i Norge. Da filtrerer vi bort konjunktursvingningene, og kan se hvordan veksten i de enkelte fylkene er i forhold til andre fylker i landet over tid.

Tabell 1: Relativ vekst, målt som differanse mellom prosentvis vekst i fylket og veksten på landsbasis, i antall arbeidsplasser i næringslivet i fylkene.

Fylke	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	prog snitt	Trend
Rogaland	3,4	0,4	0,2	0,6	0,3	2,8	2,4	0,9	0,7	1,3	2,4	1,0	1,4	0,1
Akershus	1,2	3,8	0,3	0,8	0,6	-0,5	0,3	1,3	0,1	1,3	1,1	0,3	0,6	0,1
Hordaland	0,9	1,0	1,1	0,5	0,6	1,3	0,6	-0,2	1,1	-0,2	0,3	0,4	0,4	-0,1
Vest-Agder	0,0	2,5	1,5	1,1	0,4	1,6	1,5	1,8	0,5	-0,4	-1,1	-0,8	0,2	-0,3
Sør-Trøndelag	5,9	-3,2	0,8	-0,7	0,6	-0,3	-0,6	-0,1	0,4	0,1	-0,1	1,1	0,2	0,0
Finnmark	-2,1	1,2	1,1	-0,8	0,3	-0,7	-0,7	-1,1	1,7	0,2	0,7	0,1	0,1	0,0
Oslo (Fylke)	-1,5	-3,7	-2,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,6	-0,1	0,3	-0,5	0,6	0,8	0,1	0,2
Buskerud	0,3	0,8	1,1	0,8	0,0	-0,5	0,1	1,2	-1,8	0,8	0,6	-0,7	0,0	-0,1
Nord-Trøndelag	-0,7	0,4	2,9	0,4	0,0	-0,7	0,8	-1,4	0,5	-0,2	0,0	-0,6	-0,1	-0,2
Møre og Romsdal	-1,0	-0,4	-0,6	-0,8	0,8	0,0	0,2	0,0	0,5	0,1	-1,0	-0,5	-0,1	0,0
Aust-Agder	-1,3	-1,3	-0,6	1,6	0,3	1,2	1,1	0,1	-0,6	0,3	-1,6	-1,2	-0,2	-0,2
Vestfold	-0,2	1,4	-0,7	0,9	-0,5	-0,6	0,5	-0,6	-0,9	-0,5	-1,9	-0,6	-0,7	-0,1
Nordland	-1,3	0,9	0,1	-0,5	-1,2	-1,0	0,0	-0,8	-0,4	-0,4	-0,8	-1,8	-0,8	-0,1
Troms	-1,8	1,3	1,8	-0,8	-1,7	-1,8	-1,3	-1,2	0,0	-1,3	-0,8	-0,4	-0,9	-0,1
Østfold	0,2	1,6	-1,0	-1,1	-0,3	-0,2	-0,1	-1,3	-1,4	-0,7	-0,9	-1,8	-1,0	-0,1
Sogn og Fjordane	-2,1	-0,2	0,9	-2,6	-1,1	-2,1	-2,1	-1,2	0,2	-0,1	-1,6	-1,3	-1,1	0,0
Telemark	-1,8	0,0	-0,8	-0,8	-0,7	-0,4	-2,2	-0,2	-1,1	-1,2	-1,9	-0,9	-1,1	-0,1
Hedmark	-1,3	0,7	0,6	-0,4	-1,9	-1,4	-1,8	-0,8	-1,5	-1,3	-1,9	-0,7	-1,3	-0,1
Oppland	-1,7	0,9	1,0	-0,9	-0,6	-1,3	-0,6	-2,7	-0,5	-0,4	-1,7	-2,4	-1,3	-0,2

Fylkene er rangert etter såkalt progressivt gjennomsnittⁱⁱ for de ti siste årene. Et progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt der en i økende grad vektet siste års utvikling sterkere. Rogaland, Akershus og Hordaland har hatt den beste utviklingen de siste årene. Innlandsfylkene Hedmark og Oppland har hatt den svakeste utviklingen.

Østfold har i snitt hatt en årlig arbeidsplassvekst i det private næringslivet som er ett prosentpoeng lavere enn veksten nasjonalt. Siden 2003 har veksten i Østfold vært lavere enn veksten på landsbasis. I 2012 var forskjellen mellom veksten nasjonalt og veksten i Østfold på hele 1,8 prosentpoeng. Bare fire fylker i landet har hatt en dårligere utvikling enn Østfold.

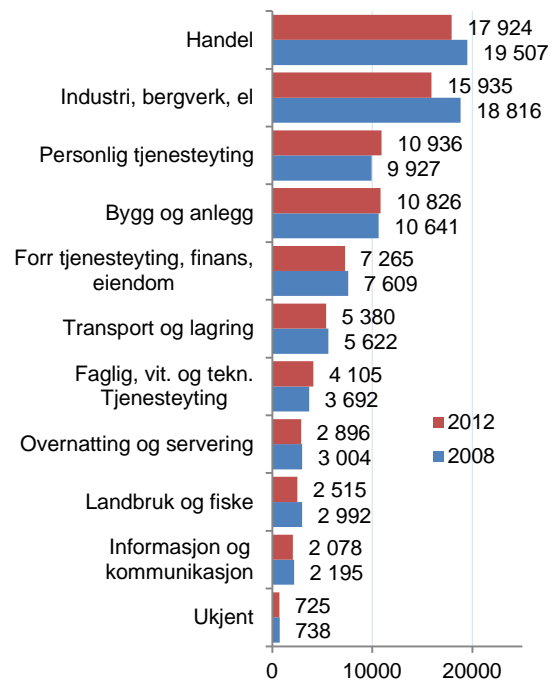
1.4 Bransjer i næringslivet

Vi kan se på næringslivets sammensetning i bransjer, og bruker da den bransjeinndelingen som er mest vanlig, og som også SSB bruker i sine framstillinger.

Handelen og industrien sysselsatte flest mennesker i Østfold i 2012. Det var 17 924 arbeidsplasser i handelsbransjen og 15 935 i industrien. Begge har hatt en markant nedgang siden 2008.

Personlig tjenestegjøring og bygg og anlegg har vokst, og begge bransjene hadde mer enn 10 000 arbeidsplasser i 2012.

Landbruk og fiske og informasjon og kommunikasjon er de minste bransjene. Begge har hatt en nedgang siden 2008.

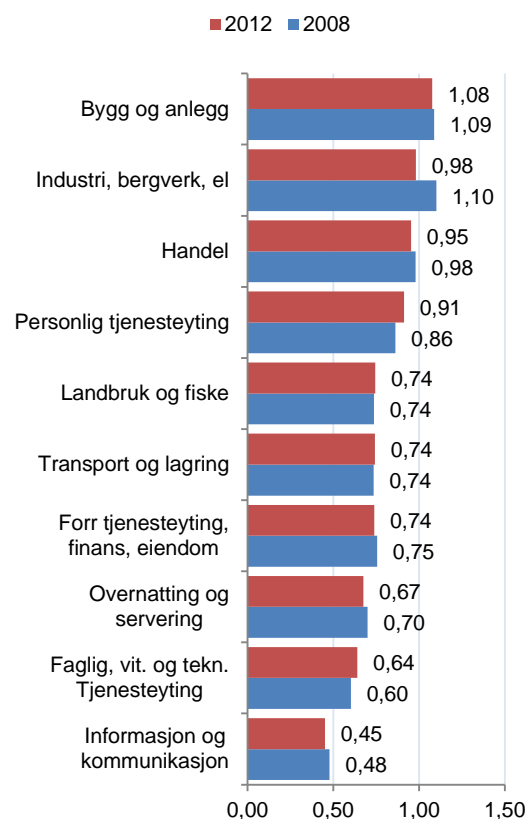
Figur 6: Antall arbeidsplasser i ulike bransjer i Østfold i 2008 og 2012.

1.5 Bransjer og lokaliseringkvotienter

Vi så antallet arbeidsplasser i de ulike bransjene i figur 6, men det er også interessant å vurdere om Østfold har høye eller lave andeler i forhold til andre fylker. I figur 7 ser vi lokaliseringkvotientene til de ulike bransjene. Antall sysselsatte i bransjen er delt på totalt antall innbyggere, og andelen er delt på tilsvarende andel for landet. Når tallet er 1 er andelen den samme som Norge.

Bygg og anlegg hadde en sysselsettingsandel som var åtte prosent høyere enn landsgjennomsnittet i 2012. Andelen har blitt redusert med ett prosentpoeng siden 2008.

De øvrige bransjene har lavere sysselsettingsandeler i Østfold enn på landsbasis. Sysselsettingsandelen i handelsbransjen var fem prosent lavere i Østfold i 2012 enn tilsvarende andel for hele landet. Mange bransjer har en sysselsettingsandel på 74 prosent av den nasjonale verdien. Sysselsettingsandelen i informasjon og kommunikasjon var bare 45 prosent av tilsvarende andel for landet som helhet.

Figur 7: Andel arbeidsplasser i forhold til folketallet i Østfold i forhold til tilsvarende andel på landsbasis i 2008 og 2012.

1.6 Næringstyper

Noen deler av næringslivet kan vi karakterisere som *basisnæringer*. Basisnæringer er de delene av næringslivet som genererer inntekter utenfra. Eksportnæringer er basisnæringer, men vi kan også legge til næringer som selger sine produkter eller tjenester ut av regionen, selv om salget ikke er til andre land. Alle primærnæringene og stort sett all industri kan regnes som basisnæringer. Vi kan også ta med tjenester som konkurrerer i et nasjonalt eller internasjonalt marked, som IT, telekom- og ingeniørtjenester. Basisnæringene sysselsatte 484 666 personer på slutten av 2012. Utviklingen i basisnæringene påvirkes kraftig av konjunkturer og har gått i bølger. De siste to årene har veksten vært ganske sterk.

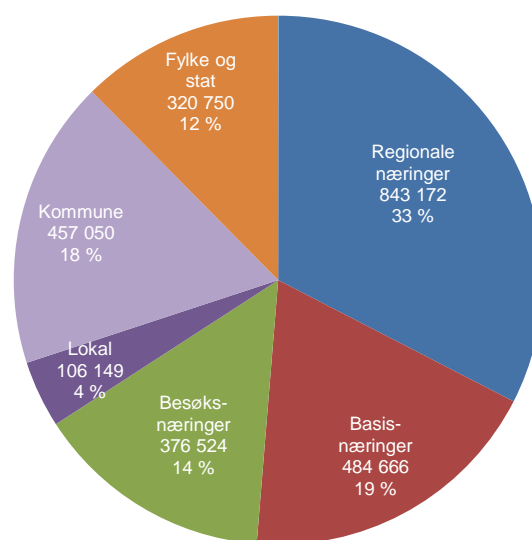
Besøksnæringer er de delene av næringslivet hvor kunden må være personlig til stede. Butikkhandel (men ikke internetthandel), servering, overnatting, opplevelser og personlige tjenester er bransjer som vi regner som besøksnæringer. Årsaken til at vi ønsker å isolere besøksnæringene, er at de vil reflektere om et område er attraktivt å besøke. Områder som trekker til seg besøkende fra andre områder vil normalt få høyere etterspørsel, og dermed også flere arbeidsplasser i besøksnæringene. Det vil være ulike stedskvaliteter som gjør et område attraktivt for besøk og for bedrifter i basisnæringene. Besøksnæringene sysselsatte 376 524 personer i 2012. Besøksnæringene i Norge vokste raskt fra 2000 til 2007, men har stagnert etter det.

Den tredje og største gruppen kaller vi *regionale næringer*. Denne kategorien inneholder bransjer som bygg og anlegg, engros- og agenturhandel, transport og forretningsmessige tjenester. Dette er store bransjer, som ofte er knyttet til regionen, men som er ganske ujevnt fordelt mellom enkeltkommuner.

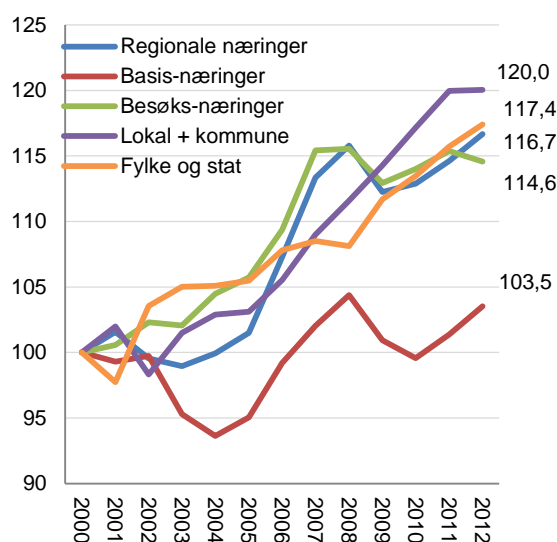
Til *lokale næringer* regnes privat virksomhet innenfor primærhelsetjenester, skoler, avfallshåndtering og barnehager. Dette er tjenester som er knyttet til lokalbefolkningen, og som i mange tilfeller er substitutter til de kommunale tjenestene. De lokale næringene kan vi derfor se i sammenheng med kommunal

sektor. Det er de lokale næringene som vokser raskest i Norge, og de er samtidig ganske upåvirket av konjunktorene.

Stat og fylkessektoren utgjør den siste delen av arbeidslivet, og hadde 320 750 sysselsatte i 2012. Veksten i antall arbeidsplasser i stat og fylke har vært litt høyere enn veksten i den totale sysselsettingen.

Figur 8: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge i 2012.

Figur 9: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.6.1 Næringstyper i Østfold

Figur 10 viser hvordan arbeidsplassene i Østfold er fordelt på de ulike næringstypene i 2012.

De regionale næringene er størst. Det var 35 563 arbeidsplasser i de regionale næringene i Østfold i 2012. Dette tilsvarer 30 prosent av arbeidsplassene. Andelen er lavere enn andelen nasjonalt.

Basisnæringene hadde 20 986 arbeidsplasser i 2012. Dette tilsvarer 18 prosent av arbeidsplassene i Østfold. Andelen er litt lavere enn den nasjonale andelen.

Besøksnæringene hadde 17 986 arbeidsplasser i 2012. Dette tilsvarer 15 prosent av alle arbeidsplassene. Andelen er litt høyere enn andelen nasjonalt.

De lokale næringene er forholdsvis store. Fem prosent av arbeidsplassene var i de lokale næringene i 2012. Dette tilsvarer 6 050 arbeidsplasser.

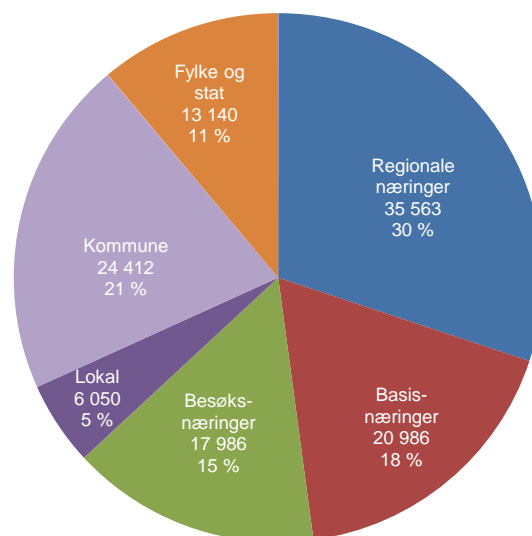
Kommunal sektor er større i Østfold enn på landsbasis. 21 prosent av arbeidsplassene i Østfold var i kommunal sektor i 2012. Dette tilsvarer 24 412 arbeidsplasser. Andelen er tre prosentpoeng høyere enn andelen nasjonalt.

Fylkeskommunal og statlig sektor er litt mindre i Østfold enn på landsbasis. Det var 13 140 arbeidsplasser i disse sektorene i 2012. Dette tilsvarer 11 prosent av arbeidsplassene.

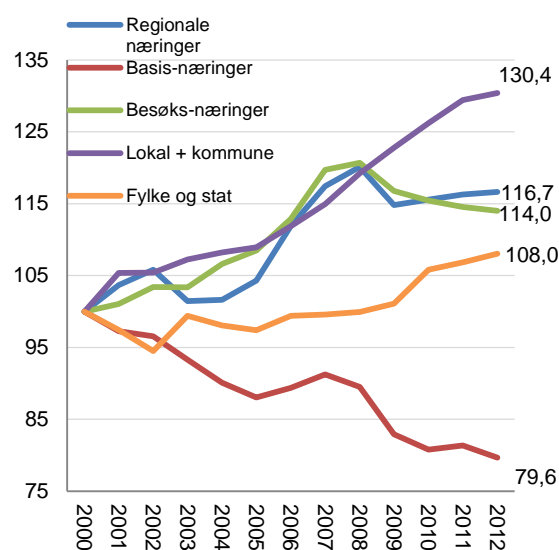
I figur 11 ser vi hvordan antallet arbeidsplasser i de ulike sektorene har utviklet seg siden 2000. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

Lokal og kommunal sektor har vokst mest. I privat sektor har de regionale næringene vokst mest. De har vokst med 16,7 prosent. Besøksnæringene har vokst med 14 prosent. Både de regionale -og besøksnæringene hadde et høyere antall arbeidsplasser i 2008 enn i 2012.

Antall arbeidsplasser i basisnæringene har blitt redusert med 20,4 prosent siden tusenårsskiftet. Den relative forskjellen mellom nedgangen i Østfold og veksten nasjonalt er stor. Statlig og fylkeskommunal sektor har vokst med 8 prosent mellom 2000 og 2012.

Figur 10: Antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Østfold i 2012.

Figur 11: Utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike sektorene og næringstypene i Østfold fra 2000 til 2012, indekset med utgangspunkt i 2000. 2000-nivået = 100.

1.7 Basisnæringer i Norge

Basisnæringene kan deles opp i tre ganske forskjellige næringer: Industri, teknologiske tjenester og naturbaserte næringer.

Vareproduserende industri er den klart største næringen, som sysselsatte 264 217 personer på landsbasis i 2012. Industrissysselsettingen var på nesten 300 000 i 2000. Antallet arbeidsplasser i industrien har vært nedadgående i flere tiår. Denne nedgangen skyldes i stor grad at industrien har hatt muligheter til rasjonalisering, og dermed har verdiskapingen per sysselsatt kunnet øke ganske mye. Noe av dette skyldes også såkalt strukturrasjonalisering, ved at industribransjer med lav verdiskaping per sysselsatt har blitt lagt ned.

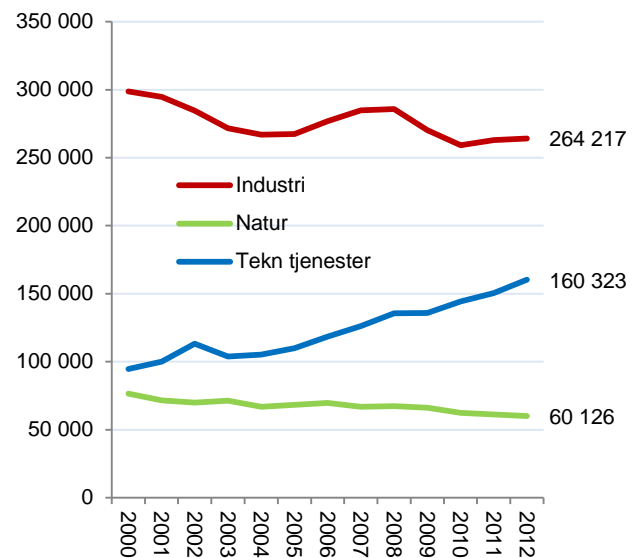
Naturbaserte næringer er primærnæringer som landbruk, fiske og gruvedrift. Antallet arbeidsplasser i primærnæringene har falt jevnt de siste årene, og utgjorde 60 126 arbeidsplasser på slutten av 2012.

De teknologiske tjenestene har etter hvert vokst seg store. Det er tjenester som IT, telekom, engineering, teknisk konsulentarbeid og forskning. Dette er bransjer som konkurrerer nasjonalt og internasjonalt. I 2000 var det under 100 000 arbeidsplasser i de teknologiske næringene i Norge, i 2012 hadde antallet økt til 160 323 arbeidsplasser.

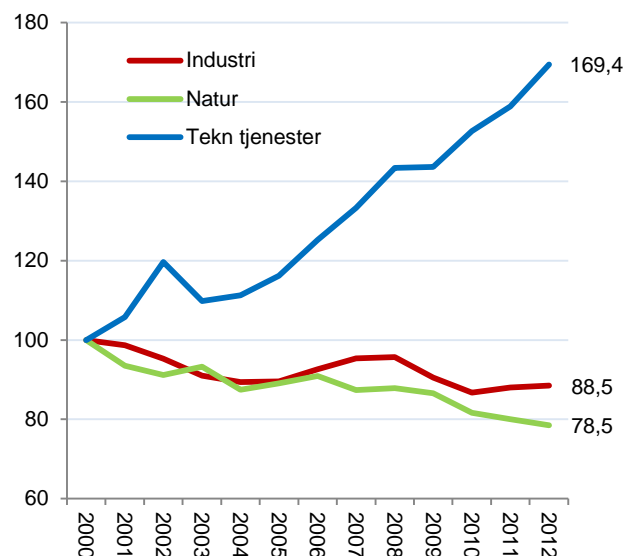
Vi kan se den indekserte utviklingen i de tre basisnæringene i figur 13. De teknologiske næringene har vokst med nesten 70 prosent siden 2000, og veksten ser ikke ut til å avta.

Industrien har hatt en nedgang på 11,5 prosent siden 2000. Nedgangen har ikke vært jevn, men fulgt konjunktorene.

De naturbaserte næringene har hatt en nedgang på 21,5 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Nedgangen er jevn og sterk, og viser ingen tegn til å avta.

Figur 12: Antall arbeidsplasser i tre underkategorier av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 13: Indeksert utvikling i underkategoriene av basisnæringer i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

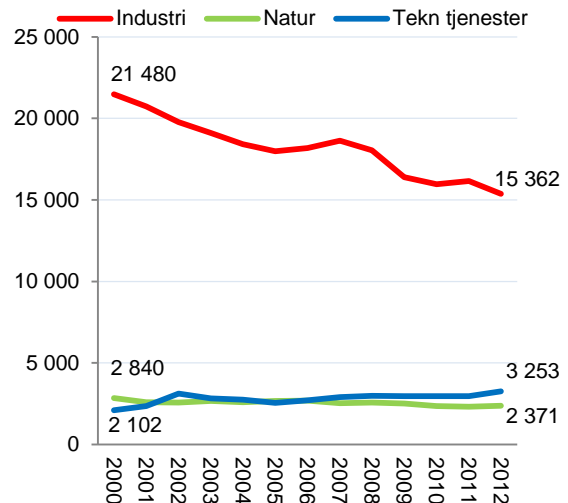
1.7.1 Basisnæringer i Østfold

I figur 14 ser vi utviklingen i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Østfold. Figur 15 viser den indekserte utviklingen med utgangspunkt i nivået fra 2000.

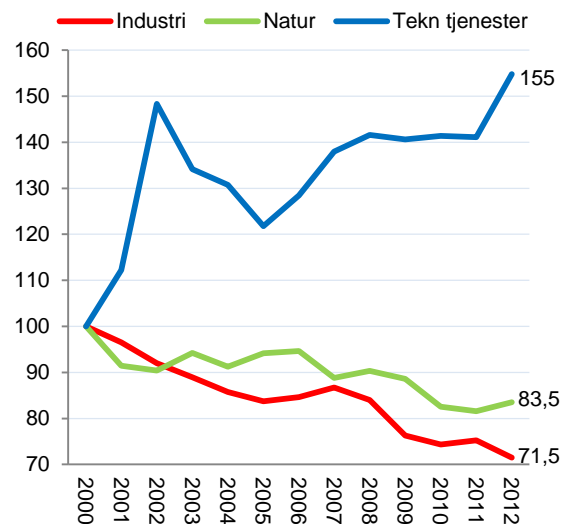
Industrien er den største av basisnæringene. Det var 15 326 arbeidsplasser i industrien i 2012. Dette er en nedgang på 6 118 arbeidsplasser siden 2000. I 2000 var det 21 480 arbeidsplasser i industrien. Den prosentvise nedgangen har vært på 28,5 prosent. Nedgangen er kraftigere enn nedgangen på landsbasis i samme periode.

De naturbaserte tjenestene hadde 2 371 arbeidsplasser i 2012. Det har vært en nedgang på 469 arbeidsplasser siden tusenårsskiftet. Den prosentvise nedgangen har vært på 16,5 prosent. Nedgangen er svakere enn den nasjonale nedgangen.

De teknologiske tjenestene har vokst med 55 prosent. Antallet arbeidsplasser har vekslet en del. Det har vært vekst siden 2011. Antallet arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene i 2000 var i utgangspunktet lavt. Det var bare 2 102 arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene i 2000. Da gir en vekst på 1 151 arbeidsplasser stort prosentvist utslag.

Figur 14: Antall arbeidsplasser i de tre typene av basisnæringer i Østfold fra 2000 til 2012.

Figur 15: Indeksert utvikling i de tre typene av basisnæringer i Østfold fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.7.2 Basisnæringer - nivå

Basisnæringene blir tillagt stor betydning for regional utvikling. Dette er næringer som selger sine varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som bringer inntekter inn til regionen. Basisnæringene skaper ringvirkninger til andre næringer, gjennom å kjøpe varer og tjenester fra bedrifter i andre bransjer. Basisnæringene har også større svingninger enn andre næringer. Etterspørselen avgjøres av nasjonale og internasjonale konjunkturer, og konkurransevnen kan også svinge ganske mye.

Tabell 2: Nivå for basisnæringene i regionene på Østlandet, målt som andel av samlet sysselsetting. Rangering blant de 83 regionene i landet med hensyn til nivå i 2012 helt til venstre. Siste kolonne viser endring i nivå fra 2000 til 2012.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Kongsberg/Numedal	35,5	35,2	35,8	33,9	32,5	33,6	36,6	38,1	41,1	41,5	41,4	44,4	46,1	10,6
6	Akershus Vest	20,4	23,8	27,6	28,2	27,6	28,0	28,0	28,9	30,3	30,1	30,8	30,7	30,9	10,5
11	Halden	28,9	28,1	29,1	28,0	26,6	26,1	26,3	26,7	25,7	25,5	24,4	24,6	25,4	-3,6
24	Gjøvikregionen	26,7	25,6	25,6	23,9	22,9	22,3	22,9	23,0	22,1	21,3	20,8	20,8	20,4	-6,3
32	Fjellregionen	23,7	22,8	23,9	22,4	22,1	22,4	22,7	21,1	21,3	21,5	19,9	19,4	18,9	-4,9
36	Midt-Gudbrandsdal	19,4	19,8	19,6	20,7	20,1	19,9	20,2	19,8	19,9	19,5	18,8	18,3	18,3	-1,1
38	Oslo	20,0	19,4	19,8	17,4	17,2	17,3	17,5	17,3	17,5	17,0	16,8	17,0	17,7	-2,2
42	Nord-Gudbrandsdal	23,9	22,8	27,0	26,5	25,8	22,3	21,7	20,6	20,4	20,4	19,1	18,2	17,5	-6,3
46	Tønsbergregionen	20,1	19,8	19,0	18,0	17,9	17,4	17,5	17,8	17,7	17,3	16,8	16,8	17,1	-3,0
48	Grenland	24,9	24,4	23,9	21,8	21,4	21,0	20,0	18,8	19,3	18,7	17,9	17,8	16,9	-8,0
50	Sandefjord/Larvik	19,4	19,1	18,6	17,9	18,3	18,2	18,6	17,8	17,4	16,8	16,5	16,4	16,5	-2,9
51	Glåmdal	21,5	20,6	19,6	19,3	18,3	18,8	18,5	17,9	17,8	17,0	15,9	15,9	16,1	-5,4
52	Nedre Glomma	23,9	22,7	22,2	21,3	20,4	19,3	18,9	18,5	17,9	17,1	16,5	16,5	16,1	-7,8
53	Ringerike/Hole	21,9	20,6	20,3	19,2	19,0	19,8	20,5	20,0	19,4	18,5	17,8	17,6	15,9	-6,0
56	Midt-Buskerud	19,4	18,4	17,7	17,0	17,1	17,9	17,8	17,9	17,4	16,6	16,1	15,7	15,5	-4,0
59	Hamarregionen	18,9	18,5	18,4	18,2	17,4	17,2	17,2	16,4	15,9	15,4	14,9	14,6	15,0	-3,9
60	Midt-Telemark	15,4	13,8	14,0	13,9	14,1	14,8	15,4	14,9	15,4	13,9	13,0	13,7	15,0	-0,5
63	Vest-Telemark	14,6	13,2	13,6	14,6	14,2	14,7	15,6	14,9	15,1	14,4	13,7	13,8	13,8	-0,7
64	Indre Østfold	16,9	16,5	16,6	16,5	16,3	16,2	15,9	15,7	15,7	14,9	14,4	14,4	13,8	-3,1
67	Øst-Telemark	19,4	18,2	18,6	17,7	16,4	16,9	17,3	16,0	15,7	15,6	14,2	13,2	13,4	-6,0
68	Valdres	16,5	16,6	18,3	18,1	16,9	16,1	16,9	15,6	15,1	14,9	13,9	13,9	13,3	-3,2
71	Mosseregionen	18,4	17,7	17,6	17,4	17,2	17,0	16,5	16,4	15,5	14,0	13,7	13,4	12,6	-5,8
72	Sør Østerdal	18,5	18,0	16,9	16,5	15,9	15,4	15,4	14,6	14,6	14,1	13,5	12,8	12,5	-6,0
73	Hallingdal	17,1	16,4	16,3	15,8	16,1	16,5	16,4	15,6	14,8	14,3	13,7	13,3	12,4	-4,6
74	Drammensregionen	15,3	14,6	14,3	13,9	14,1	13,5	13,1	13,0	12,9	12,4	12,1	12,3	12,1	-3,2
76	Lillehammerregionen	14,0	13,9	14,7	14,5	13,9	14,3	13,5	13,3	13,0	12,7	12,2	11,9	12,0	-2,0
80	Hadeland	12,9	12,0	11,3	11,2	11,0	11,0	11,0	11,2	11,1	10,1	9,9	9,7	9,9	-3,1
81	Nedre Romerike	12,6	11,8	11,9	11,6	11,1	10,9	10,7	10,3	10,4	9,8	9,5	9,2	9,1	-3,5
82	Follo	8,3	8,2	8,5	8,5	8,5	8,0	7,8	7,7	7,7	7,7	7,3	7,1	7,0	-1,3
83	Øvre Romerike	9,0	8,4	8,3	8,5	8,2	10,1	9,8	9,0	8,7	8,1	7,2	6,7	6,7	-2,3

Kongsberg/Numedal har den høyeste konsentrasjonen av basisnæringer av alle regionene i landet. Samtidig har regionen fått en sterk økning i konsentrasjonen siden 2000. Akershus Vest har etter hvert blitt nummer seks av de 83 regionene i landet, etter en nesten like sterk vekst som Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene på Østlandet har hatt en nedgang i basisnæringenes andel av samlet sysselsetting etter 2000.

Halden har den høyeste konsentrasjonen av arbeidsplasser i basisnæringene. I 2012 var en fjerdedel av arbeidsplassene i basisnæringene. Størstedelen av disse arbeidsplassene var i industrien. Andelen arbeidsplasser i basisnæringene har blitt redusert med 3,6 prosentpoeng siden tusenårsskiftet. Nedre Glomma har fått sin andel arbeidsplasser i basisnæringene kraftig redusert, fra nesten 24 prosent i 2000 til 16 i 2012. Mosseregionen har også hatt en sterk nedgang i andelen arbeidsplasser i basisnæringene, fra 18,4 prosent i 2000 til 12,6 prosent i 2012.

1.7.3 Vekstimpulser fra basisnæringeneⁱⁱⁱ

Vi måler vekstimpulser som endringer i antall arbeidsplasser i basisnæringene som andel av samlet sysselsetting. Ofte måles vekst som prosentvis endring fra år til år, men da blir det ofte sterk vekst i regioner som i utgangspunktet hadde en liten basisnæring. Med dette målet får vi bedre fram hvordan utviklingen i basisnæringene bidrar til samlet vekst i regionen.

Tabell 3: Vekstimpulser fra basisnæringene, målt som bidrag til samlet sysselsetting i prosent. Rangering blant de 83 regionene i landet med hensyn til progressivt gjennomsnitt helt til venstre.

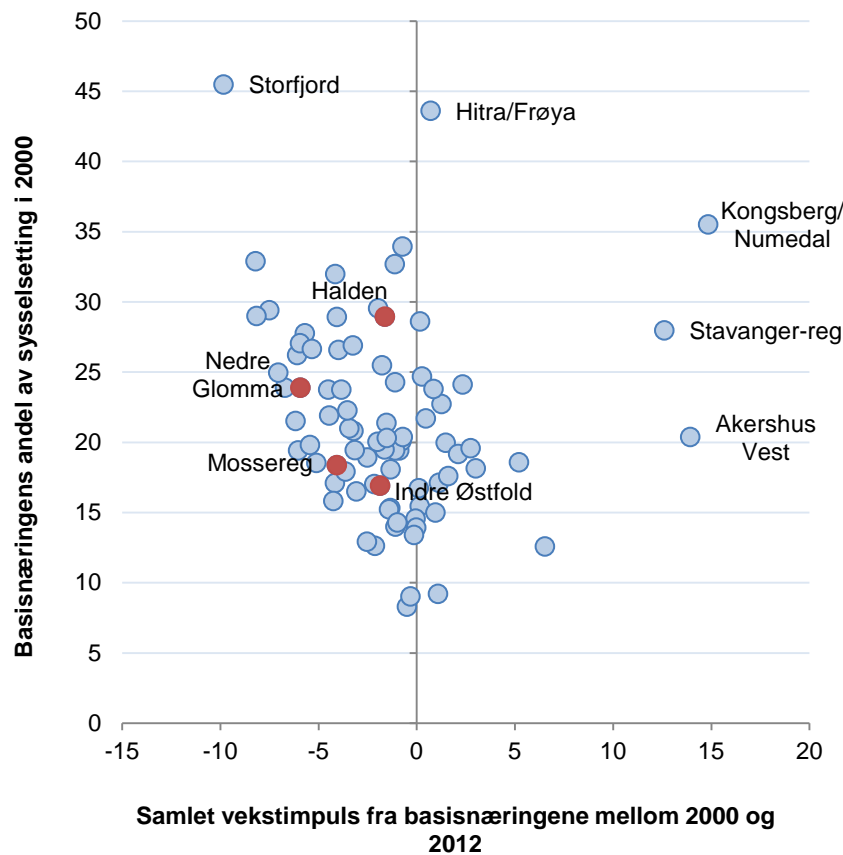
Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt
1	Kongsberg/Numedal	-0,1	0,5	-2,0	-1,3	1,0	4,2	2,9	3,9	-0,4	0,1	3,8	2,1	1,9
4	Akershus Vest	3,3	4,0	0,1	-0,5	0,7	1,0	1,8	1,9	-0,5	0,9	0,6	0,7	0,8
9	Oslo	-0,5	0,3	-2,4	0,1	0,5	1,1	0,6	0,7	-0,6	0,1	0,8	1,0	0,4
14	Midt-Telemark	-1,6	0,0	-0,3	0,1	1,0	1,1	-0,3	0,7	-1,7	-1,0	0,8	1,4	0,2
22	Tønsbergregionen	0,0	-0,7	-1,3	0,1	-0,2	0,8	1,0	0,2	-0,8	-0,4	0,3	0,4	0,1
26	Drammensregionen	-0,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	-0,6	-0,2	0,5	0,0	0,0
27	Halden	-0,6	1,1	-1,3	-1,8	-0,2	1,2	1,0	-0,6	-0,8	-0,8	0,5	0,7	0,0
32	Vest-Telemark	-1,4	0,3	0,8	-0,3	0,7	1,6	-0,6	0,5	-0,9	-0,9	0,2	0,1	-0,1
34	Follo	-0,1	0,2	0,0	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,1	-0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,1
36	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,4	-0,8	0,6	0,3	0,7	0,1	-0,3	-1,0	-0,3	0,1	0,1	-0,1
38	Nedre Romerike	-0,8	0,0	-0,4	-0,5	0,1	0,1	0,1	0,2	-0,7	-0,2	-0,1	0,1	-0,1
39	Hadeland	-0,9	-0,8	-0,1	-0,3	0,1	0,2	0,6	-0,2	-1,2	-0,1	-0,1	0,1	-0,1
43	Øvre Romerike	-0,4	-0,1	0,2	-0,3	2,2	0,1	-0,4	-0,1	-0,6	-0,9	-0,3	0,1	-0,1
44	Lillehammerregionen	-0,1	0,6	-0,3	-0,6	0,6	-0,3	0,1	-0,1	-0,5	-0,3	-0,3	0,1	-0,2
46	Hamarregionen	-0,2	-0,1	-0,3	-0,6	-0,2	0,5	-0,2	-0,5	-0,7	-0,5	-0,1	0,5	-0,2
52	Midt-Buskerud	-1,0	-0,6	-0,9	0,2	0,7	0,3	0,6	-0,2	-1,1	-0,7	-0,3	-0,1	-0,2
53	Indre Østfold	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	-1,1	-0,5	0,1	-0,5	-0,2
56	Midt-Gudbrandsdal	0,6	-0,5	1,4	-0,9	-0,2	0,7	-0,2	0,6	-1,1	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3
60	Gjøvikregionen	-1,1	0,0	-1,7	-1,1	-0,6	1,1	0,7	-0,8	-1,2	-0,5	0,2	-0,4	-0,3
61	Nedre Glomma	-0,9	-0,5	-1,1	-0,8	-0,9	0,3	0,3	-0,5	-1,2	-0,4	0,2	-0,3	-0,4
64	Sør Østerdal	-0,4	-1,1	-0,6	-0,4	-0,6	0,4	-0,5	0,3	-0,7	-0,6	-0,8	-0,2	-0,4
65	Glåmdal	-1,0	-1,3	-0,6	-0,9	0,2	0,1	-0,4	0,2	-1,4	-1,3	0,0	0,2	-0,4
71	Mosseregionen	-0,5	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,5	-0,6	-1,9	-0,2	-0,1	-0,7	-0,4
72	Ringerike/Hole	-1,3	-0,5	-1,1	-0,3	1,1	1,3	0,2	-0,2	-1,2	-0,7	0,0	-1,7	-0,5
73	Hallingdal	-0,7	-0,4	-0,6	0,4	0,5	0,3	-0,5	-0,6	-0,8	-0,6	-0,3	-0,8	-0,5
75	Grenland	-0,7	-0,7	-2,3	-0,4	0,0	-0,3	-0,5	0,7	-1,0	-0,8	-0,1	-0,9	-0,5
76	Valdres	0,3	1,6	-0,4	-1,4	-0,5	0,9	-0,8	-0,5	-0,5	-1,1	0,1	-0,7	-0,5
77	Fjellregionen	-1,0	1,1	-1,8	0,0	0,2	0,8	-0,8	-0,1	-0,4	-1,1	-0,4	-0,9	-0,5
78	Øst-Telemark	-1,2	0,3	-1,2	-1,4	0,9	0,6	-1,0	-0,2	-0,7	-1,4	-0,9	0,2	-0,5
83	Nord-Gudbrandsdal	-1,1	3,8	-0,1	-0,8	-3,6	0,1	-1,1	-0,2	-0,5	-1,4	-1,0	-0,8	-0,9

Når vi rangerer regionene etter såkalt ti års progressivt gjennomsnitt, teller også trenden med, ettersom de siste årene blir gitt større vekst enn de første.

Halden har i snitt hatt nullvekst i basisnæringene. Men siden 2011 har utviklingen i basisnæringene bidratt positivt til samlet vekst.

De andre regionene i Østfold har fått negative vekstimpulser fra basisnæringene. Indre Østfold hadde en positiv utvikling mellom 2005 og 2008, men utviklingen har stort sett vært negativ siden. Nedre Glomma har i snitt hatt årlige vekstimpulser på -0,4 prosent. Mosseregionen hadde en nøytral utvikling mellom 2005 og 2006, men veksten har vært negativ siden. Mosseregionen rangerer lavt når det kommer til vekstimpulser fra basisnæringene.

1.7.4 Nivå og vekst basisnæringer

Figur 16: Basisnæringsenes andel av sysselsettingen i 2000 samt endring i nivå fram til 2012.

Et mindretall av regionene har hatt vekstimpulser fra basisnæringsene fra 2000 til 2012. Regioner som Kongsberg/Numedal, Stavangerregionen og Akershus Vest skiller seg ganske markant ut i diagrammet, gjennom å ha hatt sterk vekst. Dette er regioner med mye leverandørnæringer til olje- og gassutvinning. Regioner med stor nedgang har stort sett sitt tyngdepunkt i tradisjonell eksportindustri. Den såkalte todelingen av norsk næringsliv er dermed ganske synlig i dette diagrammet. Når man ser på plasseringen til de andre regionene, er det tydelig at det har vært en ulempe med en stor basisnæring. Dess større basisnæring, dess større nedgangsimpulser.

Av regionene i Østfold hadde Halden høyest andel arbeidsplasser i basisnæringsene i 2000. Vektimpulsene fra basisnæringsene har vært negative, men ikke så lave som for Nedre Glomma og Mosseregionen. Indre Østfold hadde en forholdsvis lav andel i basisnæringsene i 2000, og vekstimpulsene har vært omtrent like lave som i Halden.

Nedre Glomma har fått svært negative vekstimpulser fra basisnæringsene. Regionen hadde også en forholdsvis høy andel arbeidsplasser i basisnæringsene i 2000.

Av diagrammet ser vi at regioner med høy konsentrasjon arbeidsplasser i de delene av basisnæringsene som går under teknologiske tjenester, har fått sterk vekst. Regioner med tyngdepunkt i landbruk og fiske eller i industrien, har stort sett fått negative vekstimpulser. Siden Østfold har relativt store andeler arbeidsplasser i industrien, har flere av regionene også fått negative vekstimpulser fra basisnæringsene.

1.8 Besøksnæringer

Besøksnæringene kan vi dele opp i fire ulike næringer. Den første og desidert største er handel, og da har vi tatt med butikkhandel, men ikke f.eks. internetthandel som ikke er avhengig av personlig tilstedeværelse. Det var 246 808 arbeidsplasser i butikkhandelen i 2012.

Antallet har gått ned siden 2008, da det var over 254 000 arbeidsplasser i handelen. Antall arbeidsplasser i handelen har gått spesielt mye tilbake i de største byene, mens distriktene har hatt en vekst. Overgang fra butikk- til internetthandel kan ha vært en faktor i denne utviklingen, samtidig som det har blitt flere kjøpesentra med kjedebutikker i distriktene. Det har kanskje blitt mindre behov for å «dra til byen» for å handle?

Aktivitetsnæringene består av forskjellige bransjer innen underholdning, kultur, fritidsaktiviteter og sport, og inkluderer også bransjer som frisører og drosjer.

Aktivitetsnæringene har samlet 57 877 arbeidsplasser i 2012.

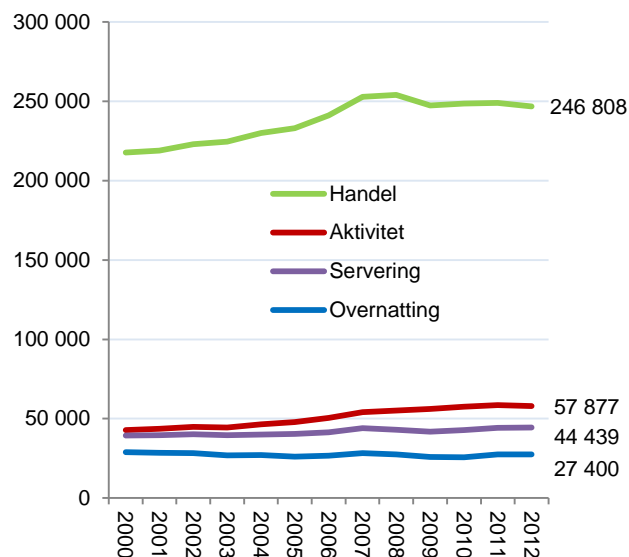
Serveringsnæringen, dvs. kaféer, restauranter og barer hadde 44 439 arbeidsplasser i 2012, mens overnattingsnæringene, hoteller, hytteutleie og campingplasser hadde 27 400.

I figur 18 ser vi den indekserte utviklingen i de ulike næringene på landsbasis siden 2000.

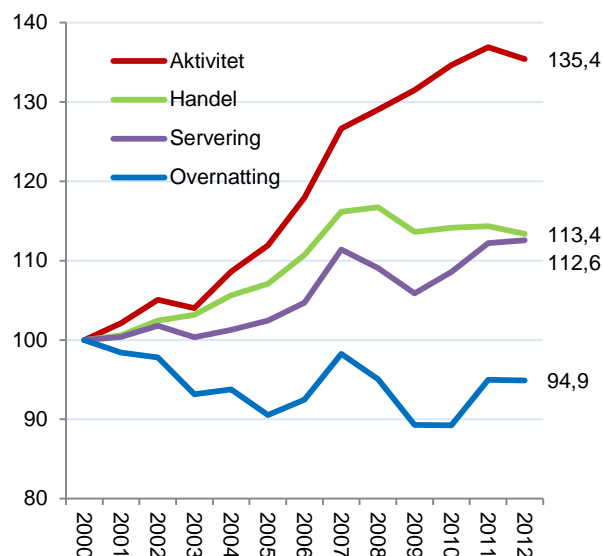
Aktivitetsnæringene har hatt en kraftig vekst, med 35,4 prosent økning i antall arbeidsplasser siden 2000. Det siste året var det imidlertid en noe overraskende nedgang.

Overnattingsnæringene har 5,1 prosent færre arbeidsplasser i 2012 enn i 2000. Antall overnattinger har økt, så det har nok skjedd en rasjonalisering i overnattingsnæringene på samme måte som i industrien.

Servering og handel har økt omtrent i samme takt som resten av økonomien.

Figur 17: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 18: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indekset til å være lik 100.

1.8.1 Besøksnæringer i Østfold

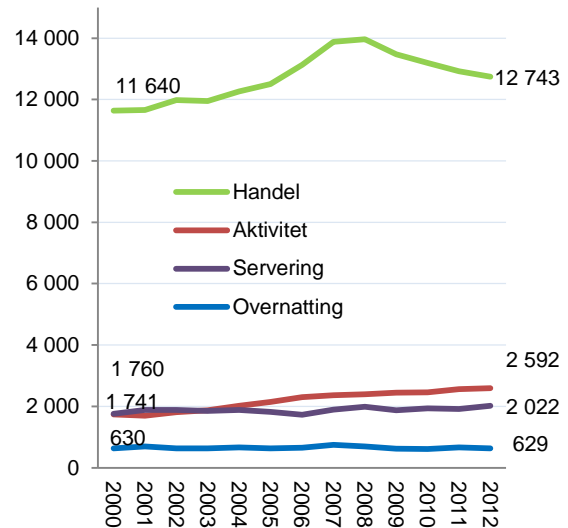
Vi ser utviklingen i antall arbeidsplasser i de oppmøtebaserte næringene, besøksnæringene, i Østfold mellom 2000 og 2012 i figur 19. Figur 20 viser den indekserte utviklingen med utgangspunkt i år 2000.

Handelsnæringen er den desidert største underkategorien av besøksnæringene i Østfold. Det var 12 743 arbeidsplasser i handelsnæringene i 2012. Det var en vekst i antall arbeidsplasser fram til 2007, og siden 2008 har det vært en nedgang. Det var derimot 1 103 flere arbeidsplasser i handelsnæringene i 2012 enn i 2000. Den prosentvise veksten i antall arbeidsplasser i handelsnæringene fra 2000 til 2012 var på 9,5 prosent.

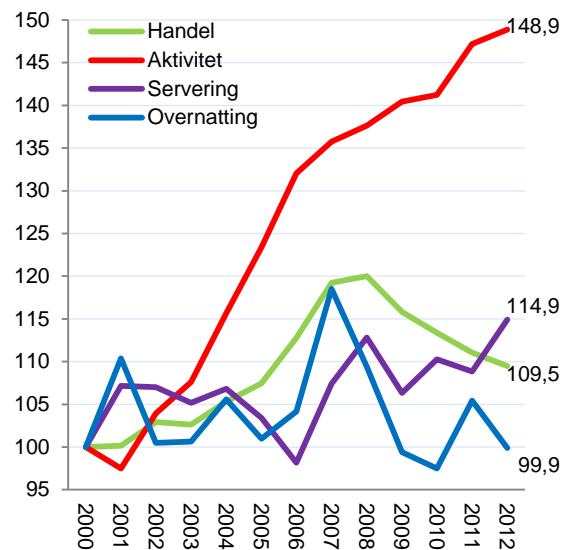
Aktivitetsnæringene har vokst med 48,9 prosent. Det var 1 741 arbeidsplasser i 2000, og antallet hadde økt til 2 592 i 2012. Veksten er stor, men som vi ser i figur 19, er ikke antallet stort i forhold til antallet arbeidsplasser i handelsnæringene.

Antall arbeidsplasser i serveringsbransjen har vokst med nesten 15 prosent. Det var 2 022 arbeidsplasser i serveringsbransjen i 2012, en oppgang fra 1 760 i 2000. Veksten i serveringsbransjen har vært høyere i Østfold enn veksten nasjonalt.

Det var kun én arbeidsplass mindre i overnattingsbransjen i 2012 sammenliknet med antallet i 2000. Det var 629 arbeidsplasser i overnattingsbransjen i Østfold i 2012. På landsbasis har det vært en nedgang i antall arbeidsplasser i overnattingsbransjen, så arbeidsplassutviklingen i overnattingsbransjen i Østfold har vært relativt god.

Figur 19: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Østfold fra 2000 til 2012.

Figur 20: Indeksert utvikling i antall arbeidsplasser i Østfold i besøksnæringene fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.8.2 Besøksnæringenes utvikling

Vi har sett utviklingen i besøksnæringene i kapittel 1.8. Der kom det fram at veksten i besøksnæringene i Østfold har vært omtrent like stor som veksten nasjonalt. Veksten i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Østfold var på 14 prosent, mens den var på 14,6 prosent nasjonalt fra 2000 til 2012.

Besøksnæringene omsetter imidlertid ikke bare til besøkende, men i stor grad til den lokale befolkningen. Befolkningsveksten påvirker derfor utviklingen i besøksnæringene direkte. Det må vi justere for, for å få fram det vi kan kalle for besøksoverskuddet. En enkel og direkte metode er å bruke antall arbeidsplasser i besøksnæringene på landsbasis som andel av folketallet, og trekke fra denne andelen for hver enkelt kommune, region eller fylke.

Tabell 4: Besøksoverskudd målt som prosent av samlet sysselsetting i regionene på Østlandet. Endringen fra år 2000 til 2012 vises i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Hallingdal	11,3	11,2	11,6	10,3	10,5	10,8	10,4	10,9	10,5	10,0	10,0	9,1	8,7	-2,6
2	Lillehammerregionen	6,8	6,1	6,1	5,6	6,1	5,6	6,3	6,1	6,5	5,9	6,0	5,9	5,2	-1,6
7	Valdres	4,3	4,5	4,8	4,0	4,5	5,0	4,8	4,9	4,4	4,5	3,9	3,8	3,6	-0,7
9	Oslo	4,8	5,1	4,9	4,8	4,3	4,4	4,3	3,9	3,2	3,0	3,0	3,1	3,0	-1,8
11	Vest-Telemark	1,4	1,3	1,4	1,3	1,8	1,9	2,0	1,7	2,1	1,8	2,3	2,8	2,6	1,2
12	Nord-Gudbrandsdal	3,3	2,7	2,5	2,9	3,5	3,6	4,1	3,6	3,0	2,6	2,1	2,9	2,3	-1,0
13	Sør Østerdal	1,9	2,0	1,1	1,4	1,0	1,5	1,6	1,7	1,9	1,9	1,3	1,2	2,3	0,3
20	Øst-Telemark	0,8	1,1	0,3	-0,1	0,8	0,7	0,2	0,1	0,3	0,5	0,5	1,0	0,7	-0,1
23	Midt-Gudbrandsdal	3,4	2,9	3,0	3,0	2,2	2,6	2,6	2,0	3,3	2,1	1,6	2,0	0,5	-2,9
27	Ringerike/Hole	1,0	0,5	1,0	0,9	0,8	0,8	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8	0,3	0,2	-0,7
31	Øvre Romerike	-0,1	0,0	-0,3	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3	-0,2	0,0	0,1	-0,5	-0,2	0,0	0,0
34	Kongsberg/Numedal	-0,3	0,3	0,8	1,1	0,8	0,5	1,0	0,8	0,9	0,7	0,8	0,1	-0,1	0,1
35	Akershus Vest	-1,4	-1,0	-0,6	-0,9	-0,6	-0,8	-0,4	0,4	0,4	-0,6	-0,5	-0,3	-0,2	1,2
36	Grenland	-0,6	-0,6	-1,0	-0,8	-0,8	-0,9	-0,7	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,2	0,4
39	Mosseregionen	-1,1	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-0,8	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,5	-0,9	-0,6	0,5
41	Sandefjord/Larvik	-0,1	-0,5	0,3	0,1	-0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	-0,2	-0,6	-0,7	-0,6
46	Nedre Romerike	-0,8	-0,8	-0,9	-1,2	-1,4	-1,2	-1,6	-1,5	-1,8	-1,6	-1,5	-1,3	-1,0	-0,2
48	Fjellregionen	-1,7	-2,1	-1,7	-1,7	-1,1	-0,9	-0,7	-0,5	-0,8	-0,6	-0,5	-1,2	-1,3	0,4
49	Tønsbergregionen	-1,1	-0,9	-0,7	-0,7	-0,6	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-1,1	-1,6	-1,3	-1,5	-0,4
50	Hamarregionen	-1,3	-1,9	-1,6	-1,3	-1,4	-1,5	-1,3	-1,3	-1,4	-1,9	-1,7	-1,8	-1,5	-0,2
51	Drammensregionen	-2,0	-1,8	-1,9	-1,5	-1,6	-1,4	-1,7	-1,8	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4	-1,5	0,5
54	Nedre Glomma	-1,1	-1,0	-1,1	-1,5	-1,3	-1,3	-1,3	-1,4	-1,2	-1,3	-1,5	-1,7	-1,7	-0,6
57	Gjøvikregionen	-2,2	-2,0	-2,4	-2,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2,4	-2,3	-2,1	-2,4	-2,4	-2,0	0,1
58	Midt-Buskerud	-2,9	-3,5	-3,0	-2,8	-2,2	-3,1	-3,2	-3,9	-2,9	-2,7	-3,0	-2,7	-2,2	0,8
62	Follo	-3,5	-3,5	-3,4	-3,4	-3,4	-3,2	-3,1	-3,0	-2,9	-3,0	-2,7	-2,8	-2,7	0,8
63	Hadeland	-3,7	-3,2	-3,2	-3,3	-2,9	-3,3	-3,6	-4,0	-4,3	-3,3	-3,0	-3,2	-2,8	0,9
69	Midt-Telemark	-0,7	-1,7	-1,0	-1,5	-2,4	-2,4	-2,5	-3,0	-3,4	-2,6	-3,3	-3,4	-3,3	-2,6
74	Halden	-2,8	-3,1	-2,9	-3,1	-2,9	-3,4	-3,4	-3,2	-3,0	-3,9	-3,8	-3,8	-4,1	-1,3
76	Glåmdal	-4,5	-4,2	-4,1	-3,7	-3,9	-4,1	-4,3	-4,9	-4,7	-4,4	-4,6	-4,6	-4,6	-0,2
77	Indre Østfold	-4,5	-4,7	-4,6	-4,3	-4,4	-4,3	-4,2	-4,4	-4,1	-4,3	-4,7	-5,0	-4,9	-0,4

Når vi justerer for befolkningsveksten i Østfold, ser vi at ingen av regionene i fylket hadde positivt besøksoverskudd i 2012. Arbeidsplassveksten i besøksnæringene har vært lavere enn det befolkningsveksten skulle tilsi. Mosseregionen har hatt den mest positive endringen, og rangerer også høyest blant regionene i Østfold. Halden og Indre Østfold rangerer nederst blant regionene på Østlandet. Begge regionene hadde veldig lav vekst i besøksnæringene, gitt sin befolkningsvekst.

1.8.3 Vekst i besøksnæringenes overskudd

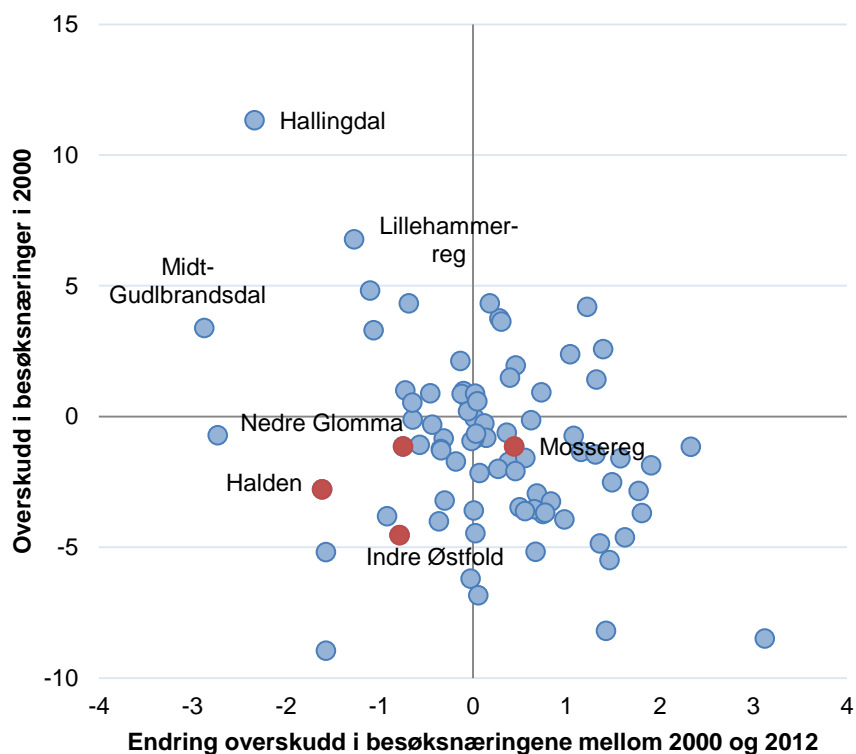
På forrige side så vi hvordan besøksnæringenes overskudd har utviklet seg. Vi så da på besøksnæringenes nivå, eller besøksnæringenes konsentrasjon i de ulike regionene. I tabell 5 ser vi på utviklingen i besøksoverskuddet fra ett år til et annet.

Tabell 5: Årlig endring i besøksnæringenes sysselsettingsoverskudd. Regionene er rangert med hensyn til gjennomsnittlig vekst helt til venstre. Siste kolonne viser samlet impuls mellom 2001 og 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Samlet impuls
10	Sør Østerdal	0,0	-0,9	0,4	-0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	0,0	-0,6	-0,1	1,0	0,2	0,5
12	Vest-Telemark	-0,1	0,1	-0,1	0,5	0,1	0,2	-0,3	0,5	-0,3	0,5	0,4	-0,1	0,1	1,3
15	Midt-Buskerud	-0,6	0,5	0,2	0,6	-0,9	-0,2	-0,8	0,9	0,2	-0,3	0,3	0,5	0,1	0,7
20	Hadeland	0,5	0,0	0,0	0,4	-0,5	-0,4	-0,5	-0,2	1,0	0,4	-0,2	0,3	0,1	0,7
25	Gjøvikregionen	0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,2	-0,3	0,0	0,4	0,1	0,1
27	Grenland	0,0	-0,3	0,2	-0,1	-0,1	0,2	0,4	0,1	0,0	0,0	-0,2	0,2	0,1	0,4
29	Øst-Telemark	0,3	-0,8	-0,4	0,9	-0,1	-0,5	-0,1	0,1	0,2	0,0	0,4	-0,3	0,0	-0,1
31	Nedre Romerike	0,0	0,0	-0,4	-0,1	0,2	-0,4	0,0	-0,4	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	-0,3
35	Øvre Romerike	0,1	-0,4	-0,1	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,6	0,4	0,1	0,0	0,0
37	Akershus Vest	0,4	0,4	-0,4	0,4	-0,2	0,4	0,8	-0,1	-0,9	0,1	0,2	0,1	0,0	1,2
38	Follo	0,0	0,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,5
48	Hamarregionen	-0,6	0,3	0,3	-0,1	-0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,5	0,2	-0,1	0,3	0,0	-0,3
52	Drammensregionen	0,2	-0,1	0,4	0,0	0,1	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,3
55	Mosseregionen	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	0,0	0,2	-0,6	-0,5	0,3	0,0	0,4
58	Glåmdal	0,2	0,2	0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,7	0,1	0,5	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
63	Fjellregionen	-0,4	0,4	0,0	0,6	0,2	0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,7	-0,1	-0,1	0,4
65	Nedre Glomma	0,1	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	0,0	-0,1	-0,7
66	Ringerike/Hole	-0,5	0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	-0,1	0,1	0,0	0,2	-0,5	0,0	-0,1	-0,7
67	Oslo	0,3	-0,2	-0,1	-0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-1,1
70	Lillehammerregionen	-0,7	0,0	-0,6	0,5	-0,4	0,9	0,0	0,4	-0,7	0,3	-0,1	-0,8	-0,1	-1,3
71	Indre Østfold	-0,2	0,1	0,4	-0,1	0,1	-0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,4	-0,4	0,1	-0,1	-0,8
72	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,0	0,0	0,3	-0,3	-0,1	-0,2	-0,2	-0,5	0,3	-0,1	-0,1	-0,6
73	Sandefjord/Larvik	-0,4	0,8	-0,1	-0,2	0,3	-0,2	0,0	0,1	0,2	-0,5	-0,4	-0,1	-0,1	-0,6
75	Nord-Gudbrandsdal	-0,6	-0,2	0,4	0,6	0,1	0,7	-0,5	-0,6	-0,5	-0,5	0,8	-0,7	-0,2	-1,1
76	Valdres	0,3	0,2	-0,8	0,5	0,6	-0,2	0,3	-0,5	0,0	-0,6	-0,1	-0,2	-0,2	-0,7
77	Kongsberg/Numedal	0,5	0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,5	-0,1	0,1	-0,2	0,0	-0,6	-0,3	-0,2	0,1
78	Midt-Telemark	-1,0	0,7	-0,5	-0,9	0,0	-0,2	-0,5	-0,4	0,8	-0,7	-0,2	0,1	-0,2	-2,7
79	Halden	-0,3	0,1	-0,2	0,2	-0,5	-0,2	0,2	0,1	-0,8	0,0	0,0	-0,3	-0,2	-1,6
82	Hallingdal	-0,1	0,2	-1,3	0,1	0,5	-0,2	0,7	-0,3	-0,7	0,1	-0,9	-0,3	-0,3	-2,3
83	Midt-Gudbrandsdal	-0,4	0,0	0,1	-0,8	0,3	0,1	-0,6	1,4	-1,3	-0,5	0,5	-1,5	-0,3	-2,9

Mosseregionen har i snitt hatt årlig nullvekst i besøksoverskuddet. Den samlede impulsen mellom 2001 og 2012 er derimot positiv. Nedre Glomma og Indre Østfold har i snitt hatt en årlig nedgang i besøksoverskuddet på -0,1 prosent. Begge har negative vekstimpulser fra besøksnæringene i perioden mellom 2001 og 2012. Halden har også gjennomsnittlige negative endringer i besøksoverskuddet, og den samlede impulsen har vært blant de laveste i landet.

1.8.4 Nivå og vekst

Figur 21: Nivå i 2000 og vekst fra 2000 til 2012 i besøksnæringene i regioner i Norge.

Figur 21 viser hvordan regionene plasserer seg i forhold til overskudd i besøksnæringene i 2000 og endring i overskudd i besøksnæringene fra 2000 til 2012. På den vertikale akse er de samme verdiene som i kolonnen «2000» i tabell 4, og på den horisontale akse vises siste kolonne, «Samlet impuls», fra tabell 5.

Ingen av regionene hadde positivt besøksoverskudd i besøksnæringene i 2000, det vil si vekst i besøksnæringene utover det befolkningsveksten skulle tilsi. Mellom 2000 og 2012 har Mosseregionene fått en positiv endring i besøksoverskuddet, mens de øvrige regionene har fått negative endringer i besøksoverskuddet. Spesielt Halden har hatt en negativ utvikling i besøksoverskuddet.

1.9 De regionale næringene

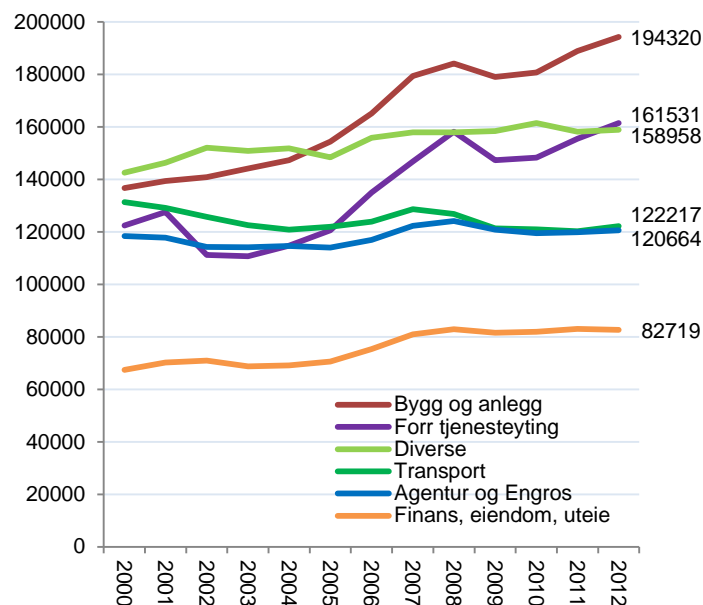
De regionale næringene er de som ikke regnes som basisnæringer, besøksnæringer eller lokale næringer. De består av bransjer som bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting, transport, agenturhandel, finans og eiendom. De regionale næringene får ofte lite oppmerksomhet i regional utvikling, der det oftest fokuseres på basisnæringer og på reiseliv. Årsaken er antakelig at en regner med at det er basisnæringer og turisme som er motorer i utviklingen, og at de regionale næringene påvirkes av hva som skjer i basis- og turistnæringene. De regionale næringene er imidlertid store, og utgjør omtrent like mange arbeidsplasser som basisnæringer og besøksnæringer til sammen. Vi må dermed også ta med utviklingen i disse næringene for at bildet av næringsutviklingen skal bli komplett.

I 2012 er det bygg og anlegg som er den største enkeltbransjen innenfor de regionale næringene. Antall arbeidsplasser innen bygg og anlegg har vokst sterkt siden 2000, fra under 140 000 til nesten 200 000 i 2012. Veksten har vært på nesten 60 000 arbeidsplasser, og den prosentvise veksten er også høyest av de regionale næringene, som vi ser av figur 23. Bygg og anleggsnæringen er ganske spredt, og er viktig for mange av de små og perifere kommunene.

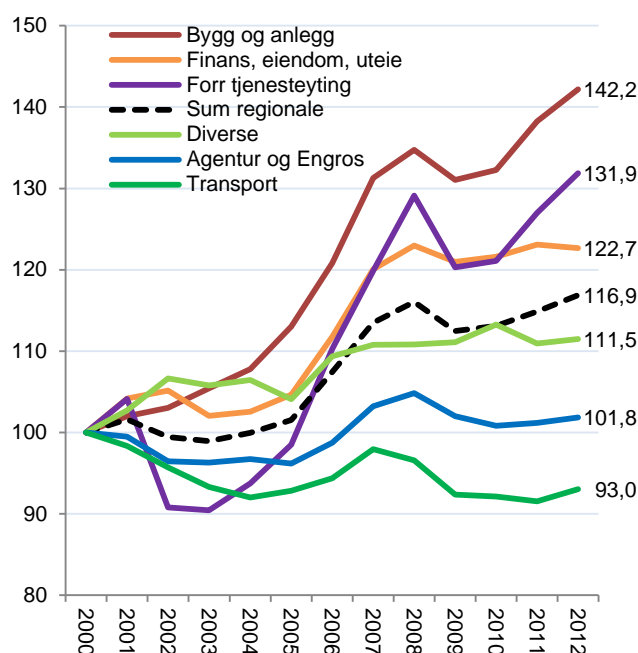
Forretningsmessig tjenesteyting, som er regnskap, revisjon, utleie av arbeidskraft etc., har også hatt sterk vekst siden 2000, men er ganske følsom for konjunktorene. Det samme gjelder finans, eiendom og utleie. Disse bransjene er typiske by-bransjer, som har størst konsentrasjon i de store byene.

Agentur og engroshandel har ikke hatt særlig vekst etter 2000.

Transportbransjen har hatt fallende sysselsetting i Norge. Dette er bransjer som buss, tog, fly, sjøfart, posttjenester og lagertjenester. Drosjenæringen er ikke med her, ettersom vi har kategorisert denne næringen som en besøksnæring.

Figur 22: De regionale næringene, antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2012.

Figur 23: Indeksert utvikling i de regionale næringene i Norge fra 2000 til 2012. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

1.9.1 De regionale næringene i Østfold

Figur 24 viser utviklingen i antall arbeidsplasser i de ulike regionale næringene fra 2000 til 2012. Figur 25 viser den indekserte utviklingen med utgangspunkt i nivået fra 2000.

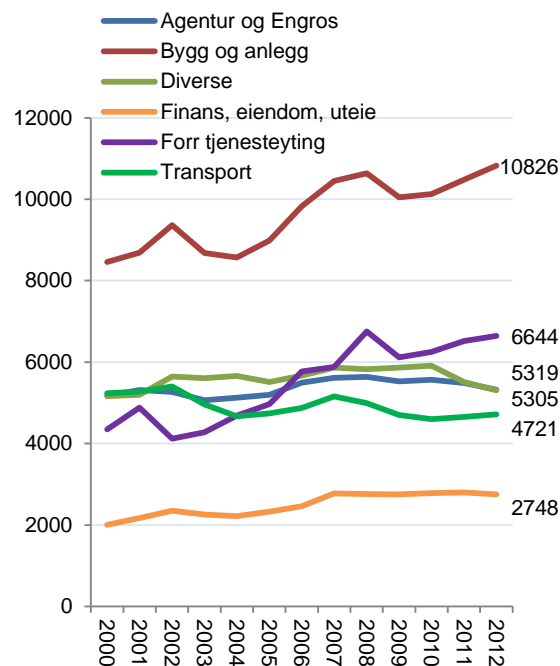
Bygg- og anleggsbransjen er den største av de regionale næringene i Østfold. Det var 10 826 arbeidsplasser i disse næringene i 2012. Den samlede veksten fra 2000 til 2012 har vært på 15,6 prosent.

Forretningsmessig tjenesteyting er den nest største bransjen, med 6 644 arbeidsplasser i 2012. Veksten fra 2000 har vært på hele 61,4 prosent. Veksten er nesten dobbelt så stor som den nasjonale veksten i samme periode.

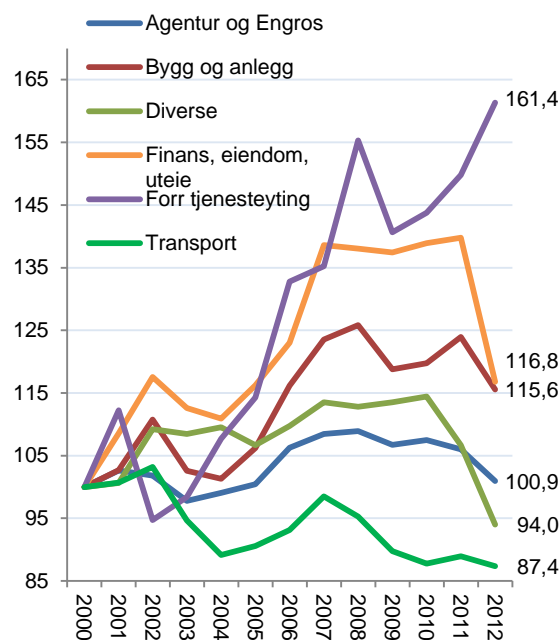
Agentur og engros sysselsatte 5 319 personer i 2012. Utviklingen har vært stabil siden begynnelsen av 2000-tallet, og antallet var like stort i 2012 som i 2000.

Transportbransjen hadde 4 721 arbeidsplasser i 2012. Det har vært en nedgang på 12,6 prosent siden 2000.

Finans, eiendom og utleie sysselsatte 2 748 personer i 2012. I figur 24 ser det ut som om det har vært en jevn utvikling. I figur 25 ser vi hvordan utviklingen har vært. Den har vært preget av sterk vekst mellom 2004 og 2007, og kraftig nedgang mellom 2011 og 2012.

Figur 24: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Østfold fra 2000 til 2012.

Figur 25: Indeksert utvikling i de regionale næringene i Østfold fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.9.2 De regionale næringene - nivå

De regionale næringene har en viss tendens til å konsentrere seg i regionale sentra, det gjelder spesielt innenfor bransjer som forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom. Andre bransjer innenfor de regionale næringene, som bygg og anlegg og transport er ganske jevnt fordelt. Nivået, målt som antall arbeidsplasser i de regionale næringene som prosentvis andel av samlet sysselsetting, er vist i tabellen under.

Tabell 6: Nivå på de regionale næringene i regionene på Østlandet. Endringen mellom nivået i 2000 og 2012 vises i siste kolonne.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring
1	Oslo	73,3	72,4	68,4	67,3	66,1	66,3	65,9	65,7	65,2	63,7	62,0	61,2	61,3	-12,0
3	Øvre Romerike	38,0	41,0	38,9	37,7	37,4	35,6	34,9	34,9	36,7	36,2	35,8	36,7	37,0	-1,0
4	Akershus Vest	37,1	36,3	36,3	34,9	36,4	35,6	36,9	36,9	37,4	36,4	36,4	36,8	35,4	-1,6
6	Sandefjord/Larvik	31,3	30,5	30,0	30,4	30,8	30,9	31,4	32,5	33,8	32,6	32,6	31,9	32,4	1,1
10	Valdres	27,6	27,9	27,8	29,3	28,4	29,4	29,7	30,8	30,6	31,0	31,9	31,0	30,3	2,8
12	Nedre Romerike	24,4	23,8	24,8	24,4	25,3	25,9	26,5	26,9	26,8	26,2	27,8	28,6	29,4	5,0
13	Drammensregionen	26,7	27,7	27,2	26,9	27,0	27,4	28,2	28,6	28,8	28,6	28,9	28,9	29,4	2,7
14	Hamarregionen	28,1	28,2	29,4	29,0	28,8	27,7	28,4	29,3	30,0	28,9	28,8	28,6	28,8	0,8
16	Nedre Glomma	26,6	27,1	29,0	27,2	26,7	26,9	28,2	28,8	29,0	28,0	27,9	28,0	28,6	2,0
19	Hallingdal	22,7	23,5	24,8	25,5	25,7	26,2	26,8	28,0	28,3	28,1	27,9	27,7	28,3	5,6
21	Lillehammerregionen	25,6	26,1	26,3	27,3	27,4	27,5	28,5	28,7	29,0	28,4	28,5	27,8	27,8	2,2
22	Midt-Buskerud	21,9	23,1	22,9	23,6	23,7	24,3	24,6	25,7	25,0	25,2	26,2	26,8	27,8	5,9
23	Follo	24,0	23,9	23,5	24,5	25,0	25,3	25,6	26,4	26,9	26,3	26,4	26,2	27,5	3,6
24	Mosseregionen	27,1	28,0	25,7	24,9	25,3	26,0	27,3	27,3	28,5	28,0	28,9	28,3	27,4	0,3
26	Grenland	24,2	24,7	24,7	25,0	25,4	25,6	26,8	27,5	27,5	26,9	26,8	26,4	26,9	2,7
33	Nord-Gudbrandsdal	21,6	22,9	22,0	22,4	22,8	23,3	22,1	23,8	23,6	24,3	25,6	25,4	25,8	4,2
34	Tønsbergregionen	26,0	25,9	26,5	26,5	26,1	25,7	27,2	27,0	27,1	26,1	26,4	25,4	25,7	-0,3
38	Gjøvikregionen	21,5	21,7	22,6	22,9	24,1	24,2	24,5	25,4	25,0	24,9	25,2	24,6	25,1	3,6
42	Indre Østfold	21,4	21,6	22,1	22,3	23,7	23,9	24,2	24,3	24,3	25,0	25,2	25,3	24,6	3,3
44	Vest-Telemark	20,8	21,1	21,8	23,8	24,0	22,3	24,0	22,9	23,2	23,3	23,9	23,4	24,5	3,7
50	Ringerike/Hole	20,7	20,9	21,4	21,8	23,0	21,6	21,8	22,3	22,7	22,7	22,9	23,2	23,8	3,1
51	Midt-Gudbrandsdal	25,5	25,4	25,1	24,9	25,4	24,5	24,3	26,8	24,7	23,7	23,9	22,8	23,4	-2,1
53	Fjellregionen	20,6	20,4	19,8	21,1	21,0	20,1	20,2	22,1	22,6	21,7	22,9	23,0	22,8	2,2
54	Glåmdal	18,0	18,7	18,9	19,1	20,5	20,4	21,7	22,4	23,0	22,0	22,3	22,1	22,8	4,7
56	Øst-Telemark	21,3	21,5	20,8	21,5	21,3	20,4	20,4	20,6	20,6	22,1	22,8	22,3	22,6	1,2
63	Midt-Telemark	18,2	18,7	19,2	20,1	20,8	20,0	19,9	20,4	19,7	20,1	20,9	20,8	21,2	3,0
67	Hadeland	17,5	17,5	18,5	19,1	19,0	19,6	19,5	19,7	19,9	19,7	20,0	20,3	20,6	3,1
70	Sør Østerdal	20,1	19,4	20,5	20,8	21,7	21,6	20,8	21,9	22,5	22,2	22,9	22,1	20,3	0,2
71	Kongsberg/Numedal	20,6	20,0	18,4	19,2	19,8	21,3	21,5	22,8	22,2	21,4	21,4	21,2	20,3	-0,3
77	Halden	20,2	21,8	21,9	22,1	21,4	22,7	23,4	23,9	23,4	22,5	20,8	19,9	19,4	-0,8

Oslo har et spesielt høyt nivå på de regionale næringene, og ligger skyhøyt over alle andre regioner i landet. Variasjonen mellom regionene i nivå for de regionale næringene er mye mindre enn for basisnæringer og besøksnæringer, hvis vi ser bort fra Oslo. De fleste regionene har fått økt nivå på de regionale næringene, unntatt de som hadde høyest nivå i 2000. Det har nærmest skjedd en liten desentralisering av de regionale næringene siden 2000. Nedre Glomma hadde 28,6 prosent av arbeidsplassene i de regionale næringene i 2012. Andelen har vokst med to prosentpoeng siden tusenårsskiftet. Mosseregionen hadde 27,4 prosent av arbeidsplassene i de regionale næringene i 2012. Regionen har hatt en svak oppgang på 0,3 prosentpoeng siden 2000. Indre Østfold rangerer middels blant alle regionene i landet med hensyn på nivå på arbeidsplasser i de regionale næringene. Omtrent en fjerdedel av arbeidsplassene var i de regionale næringene i 2012, og andelen har vokst med 3,3 prosentpoeng siden 2000. Halden hadde kun en liten andel arbeidsplasser i de regionale næringene i 2012. I 2012 var andelen på 19,4 prosent. Dette er en svak nedgang fra 2000. Halden rangerer lavest blant alle regionene på Østlandet.

1.9.3 Vekstimpulser fra de regionale næringene

Vekstimpulser måles som vekst i antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Tabell 7: Vekstimpulser fra de regionale næringene i regionene på Østlandet, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser vekstimpulsen for hele perioden mellom 2001 og 2012.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Nedre Romerike	-0,5	0,9	-0,7	0,9	1,1	1,5	1,6	0,4	-0,8	1,8	1,4	1,3	1,0	9,3
7	Øvre Romerike	4,0	-1,9	-1,1	0,2	-0,9	0,6	1,6	2,9	-0,8	0,2	2,0	0,9	0,9	8,7
11	Oslo	-0,7	-4,3	-1,5	-0,1	1,6	2,8	3,0	1,4	-1,8	-0,8	1,1	1,0	0,7	2,4
12	Follo	-0,1	-0,5	0,8	0,3	0,8	1,2	1,7	1,0	-1,1	0,4	0,4	1,6	0,7	6,7
13	Drammensregionen	1,2	-0,5	-0,4	0,1	0,8	1,7	1,7	0,6	-0,6	0,6	0,6	0,9	0,7	7,1
15	Midt-Buskerud	1,2	0,0	0,3	0,3	0,5	0,8	1,8	-0,4	-0,3	0,8	0,6	1,3	0,7	7,2
27	Ringerike/Hole	0,2	0,3	0,3	1,2	-1,2	0,9	1,3	0,8	-0,4	0,3	0,5	0,7	0,4	5,0
34	Nedre Glomma	0,8	1,9	-2,0	-0,4	0,4	2,3	1,6	0,5	-1,7	0,1	0,5	0,8	0,4	5,0
35	Hallingdal	0,9	0,9	0,5	0,2	0,8	1,2	1,8	0,6	-0,8	-0,2	-0,1	0,6	0,4	6,4
37	Sandefjord/Larvik	-0,3	-0,5	0,2	0,6	0,8	1,1	2,5	1,6	-2,0	-0,1	-0,4	0,6	0,3	4,3
39	Mosseregionen	1,2	-2,4	-0,8	0,3	1,0	2,2	1,1	1,6	-1,3	1,1	-0,1	-0,8	0,3	3,2
40	Akershus Vest	-0,9	0,1	-2,0	1,6	-0,4	2,6	1,1	1,1	-1,4	0,3	1,1	-0,8	0,3	2,6
41	Vest-Telemark	0,3	0,4	1,7	0,2	-1,3	2,7	-0,9	0,7	-0,2	0,3	-0,5	1,2	0,3	4,7
42	Nord-Gudbrandsdal	1,2	-1,1	0,7	0,3	0,4	-0,4	1,6	-0,2	0,1	1,1	-0,3	0,2	0,3	3,7
47	Hadeland	0,1	1,0	0,5	-0,2	0,8	0,3	0,8	0,1	-0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	4,1
48	Midt-Telemark	0,5	0,2	0,7	0,5	-0,4	0,5	0,7	-0,3	0,0	0,8	0,1	0,5	0,3	3,8
49	Indre Østfold	0,6	0,3	0,1	1,4	0,4	1,0	0,8	0,5	0,1	0,1	0,1	-0,4	0,3	5,3
51	Fjellregionen	-0,3	-0,6	1,0	0,3	-1,1	0,6	2,6	0,3	-1,6	1,8	0,1	-0,6	0,3	2,6
52	Grenland	0,3	-0,3	0,1	0,5	0,6	2,1	1,7	0,5	-1,3	-0,1	-0,4	0,5	0,3	4,1
54	Øst-Telemark	0,2	-0,8	0,3	-0,3	-0,5	0,3	0,6	0,1	0,7	0,8	-0,5	0,3	0,2	1,2
60	Hamarregionen	0,4	1,2	-0,6	0,0	-1,0	1,5	1,9	0,9	-1,6	-0,1	0,1	0,5	0,2	3,3
61	Glåmdal	0,7	-0,1	0,0	1,4	-0,3	1,7	1,1	0,9	-1,8	0,0	-0,4	0,8	0,2	3,7
62	Gjøvikregionen	0,2	0,9	0,3	1,0	0,2	0,8	1,6	-0,3	-0,6	0,2	-0,4	0,5	0,2	4,3
64	Tønsbergregionen	0,2	0,7	-0,5	-0,2	0,0	2,4	0,9	0,5	-1,5	0,5	-0,7	0,5	0,2	3,1
66	Lillehammerregionen	0,5	0,0	0,8	0,2	0,5	1,9	1,0	0,5	-1,1	0,7	-0,6	-0,2	0,2	4,1
68	Kongsberg/Numedal	-0,5	-1,6	0,8	0,6	1,5	0,9	2,2	-0,2	-1,2	0,1	0,1	-0,7	0,1	1,9
74	Valdres	0,6	-0,3	1,3	-1,2	1,4	0,6	2,0	-0,3	0,0	0,5	-0,9	-0,8	0,0	3,0
78	Sør Østerdal	-0,6	1,1	0,1	1,1	-0,1	-0,3	1,7	1,0	-0,7	0,8	-0,9	-1,6	-0,1	1,5
81	Midt-Gudbrandsdal	0,2	-0,6	0,1	0,1	-0,9	0,4	2,8	-1,5	-1,9	0,4	-0,9	0,2	-0,2	-1,9
83	Halden	1,8	0,2	0,0	-1,0	1,5	1,6	1,0	-0,1	-1,4	-1,5	-0,6	-0,5	-0,4	0,7

Det er de sentrale regionene på Østlandet som har fått de sterkeste vekstimpulsene fra de regionale næringene de siste årene. Det er også de mest sentrale regionene som har hatt sterkeste vekstimpulser i hele perioden etter 2000, med unntak av Oslo som hadde nedgang i de første årene. Nesten alle regionene har hatt vekst i de regionale næringene, det er bare tre regioner på Østlandet som har hatt nedgang i sysselsettingen i de regionale næringene.

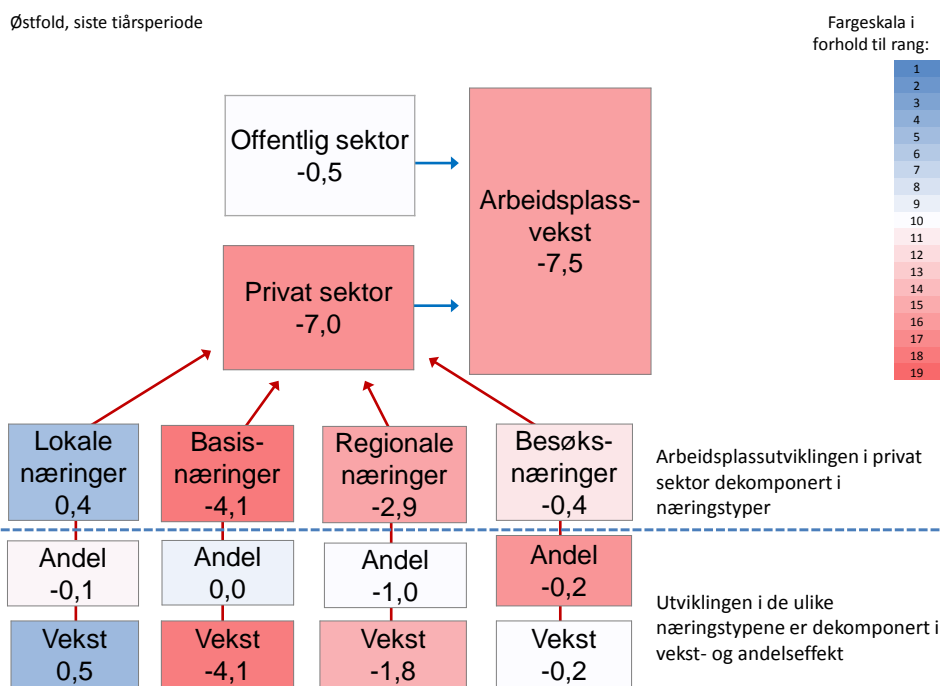
Halden rangerer lavest av alle regionene i Norge. I snitt har de årlige vekstimpulsene fra de regionale næringene vært på -0,4 prosent. Det er spesielt etter 2008 at vekstimpulsene har vært negative.

Nedre Glomma har i snitt fått årlige vekstimpulser på 0,4 prosent fra de regionale næringene. I hele perioden har impulsene fra de regionale næringene vokst med fem prosent. Indre Østfold har også hatt en samlet vekstimpuls på over fem prosent. Mosseregionen og Indre Østfold har i snitt fått årlige vekstimpulser på 0,3 prosent fra de regionale næringene.

Med unntak av Halden har arbeidsplassveksten i de regionale næringene bidratt positivt til den samlede veksten i Østfold.

1.9.4 Oppsummering arbeidsplassutvikling

Nå har vi gått gjennom arbeidsplassutviklingen i fylket, og sett hvordan utviklingen har vært i ulike sektorer, og ulike næringsstyper i fylket. I figuren under har vi satt utviklingen inn i en modell, der vi kan se den relative betydningen av utviklingen i de ulike sektorer og næringsstyper, samtidig som fargene angir hvordan fylket kommer ut i forhold til andre fylker.

Figur 26: Oppsummering av arbeidsplassutvikling i Østfold, alle tallene viser endring de siste 10 årene, i prosent av samlet sysselsetting i fylket, og i forhold til landsgjennomsnittet. Avviket for hver av de fire næringsstypene er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan næringsstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringsstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringsstypen ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis.

Veksten i antall arbeidsplasser, i forhold til sysselsettingen, har vært 7,5 prosentpoeng lavere i Østfold enn på landsbasis. Boksen som viser arbeidsplassveksten er mørk rosa, og det betyr at utviklingen i Østfold rangeres lavt blant alle fylkene.

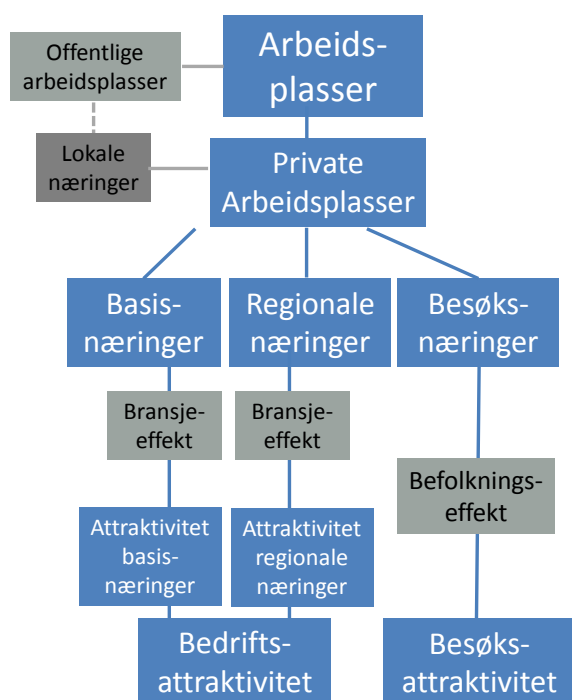
Av denne relative arbeidsplassnedgangen kan 7 prosentpoeng tilskrives utviklingen i privat sektor. Privat sektor dekomponeres i fire næringsstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i disse næringsstypene dekomponeres i en veksteffekt og en andelseffekt. Utviklingen i basisnæringene har stått for en stor del av den relative arbeidsplassnedgangen i privat sektor. Dette skyldes i størst grad en negativ veksteffekt. Andelseffekten er nøytral. Arbeidsplassveksten i de regionale næringene har også bidratt negativt. En svak veksteffekt forklarer mesteparten av den relative nedgangen i de regionale næringene, men andelseffekten har også vært svak. Besøksnæringene har også bidratt negativt, men bidraget til den samlede utviklingen i privat sektor er lite. Utviklingen i besøksnæringene skyldes like mye en litt svak andelseffekt som en litt svak veksteffekt. De lokale næringene har bidratt positivt til veksten i privat sektor, men bidraget er lite. Veksteffekten i de lokale næringene har vært positiv og blant de høyeste i landet.

Av fargene ser vi at relativt til resten av landet er det arbeidsplassutviklingen i basisnæringene, og til dels i de regionale næringene, som er mest «faretruende» for Østfold. Spesielt basisnæringene er viktig for regional utvikling. Uten vekst i basisnæringene blir det vanskelig å få fart på arbeidsplassveksten i privat sektor for øvrig, og uten arbeidsplassvekst i privat sektor er det lite grunnlag for å få befolkningsvekst på sikt.

2. Attraktivitet for bedrifter og besøk

Vi har så langt beskrevet næringsutviklingen gjennom å se på utviklingen i de ulike næringstypene. Vi ønsker nå å se om vi kan forklare en del av avvikene mellom veksten i de ulike næringstypene i Østfold og veksten ellers i landet. Ulike bransjestrukturer forklarer mye av forskjellene mellom regioner når det gjelder vekst i basisnæringer og regionale næringer. Besøksnæringene blir i stor grad påvirket av egen befolkningsutvikling. Når vi kan korrigere for slike forskjeller, får vi fram bedre mål for bedrifts- og besøksattraktivitet.

I figuren under ser vi hvordan vi tenker oss en modell hvor vi identifiserer de viktigste drivkreftene for næringsutvikling, målt gjennom arbeidsplassveksten i næringslivet.

Figur 27: Modell for bedrifts- og besøksattraktivitet.

Vi har vist utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet i Østfold, hvor vi har delt opp næringslivet i fire næringstyper. Lokale næringer er bedrifter innenfor primærhelsetjenester, barnehager, grunnskole og liknende. Dette er bedrifter som har befolkningen på stedet som kunder, og som i stor grad substituerer kommunen som tjenesteleverandør. Utviklingen i denne sektoren er derfor i stor grad et utslag av hvordan fordelingen mellom kommune og næringslivet er når det gjelder tjenesteleveranser. F.eks. har noen skoler blitt privatisert etter nedleggelsesvedtak i kommunen, og fortsetter virksomheten i privat regi. Dette er ikke en næringslivsvekst som er spesielt interessant, ettersom antall arbeidsplasser i stor grad er de samme før og etter privatisering. Derfor har vi slått utviklingen i lokale næringer sammen med kommunal sektor.

De tre næringstypene som gjenstår er dermed basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer. Utviklingen i besøksnæringene må ses i sammenheng med befolkningsutviklingen på stedet. Et steds innbyggere er i stor grad kunder også i besøksnæringene. Høy besøksattraktivitet vil gi seg utslag i at antall arbeidsplasser i besøksnæringene øker raskere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Noen steder med høy befolkningsvekst vil

kunne se en vekst i besøksnæringene, men uten at stedet egentlig trekker til seg flere besøkende. Besøksattraktivitet blir derfor som økning i antall arbeidsplasser i besøksnæringene utover det som befolkningsutviklingen tilsier.

Basisnæringene er de som produserer varer og tjenester i et nasjonalt eller internasjonalt marked, og som skaper ny kjøpekraft til stedet. De fleste av bransjene som inngår her omtales som konkurranseutsatte bransjer. Utviklingen i slike bransjer må ses på i lys av bransjestrukturen. Noen steder har en høy andel av basisnæringene i bransjer som er i kraftig vekst på landsbasis, som f.eks. olje- og gassrelatert virksomhet. Da er det «normalt» med vekst i basisnæringene. Andre steder har tyngdepunktet i basisnæringene i bransjer som landbruk og prosessindustri, bransjer som har hatt kraftig nedgang i Norge de siste årene. Da er det en prestasjon å unngå nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Høy bedriftsattraktivitet vil vi anta at gir seg utslag i at veksten i disse næringene er høyere enn bransjestrukturen tilsier.

Det vi kaller regionale næringer, som omfatter bransjer som transport, engroshandel, bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting, vil i mange tilfeller utvikle seg i tråd med regionens befolknings- og næringsvekst. Veksten blir da et resultat av vekst i andre næringer og som følge av økt etterspørsel fra en økende befolkning. Men de regionale næringene er svært ujevnt fordelt mellom kommunene. De regionale næringenes utvikling i en enkeltkommune kan derfor være svært interessant, og kan kanskje påvirkes sterkt gjennom å gjøre kommunene mer attraktive for slike næringer. For et større område, som et helt fylke, er kanskje utviklingen i disse næringene mindre interessant, fordi utviklingen ses på som et resultat av vekst andre steder. Vi vil derfor også se på hvordan utviklingen i de regionale næringene har vært, justert for virkninger av bransjestrukturen.

Hensikten med å beregne effekter av bransjestrukturen på basisnæringene og de regionale næringene, samt befolkningsendringseffekten på besøksnæringene, er at vi ønsker å se på næringsutviklingen når vi har korrigert for strukturelle effekter som ikke kan påvirkes regionalt eller lokalt. Hvor god eller dårlig er utviklingen i de ulike delene av næringslivet, når vi har korrigert for disse strukturelle forholdene? Bransjestrukturen i begynnelsen av en periode er gitt, den er et forhold som ikke kan endres på kort sikt. Det er derfor den relative utviklingen i de bransjene en region faktisk har, i forhold til utviklingen i resten av landet, som er målet for om næringslivet har lyktes eller ikke. Dette blir derfor et mål for stedets bedriftsattraktivitet.

For besøksnæringene har vi korrigert for befolkningsutviklingen. Besøksnæringene på et sted har svært begrenset innflytelse på egen befolkningsutvikling. Men befolkningsutviklingen har stor betydning for veksten i besøksnæringene, ettersom stedets egen befolkning i stor grad er kunder for stedets besøksnæring. Derfor måler vi arbeidsplassutviklingen i stedets besøksnæringer i relasjon til befolkningsutviklingen. Steder der besøksnæringene vokser hurtigere enn befolkningsutviklingen skulle tilsi, øker sine markedsandeler, enten ved å trekke til seg besøkende kunder utenfra, eller at egne innbyggere i større grad bruker stedets egne besøksnæringer.

I resten av kapitlet skal vi vise hvordan vi har beregnet næringsattraktiviteten, gjennom å se på utviklingen i basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene i relasjon til de strukturelle forholdene.

2.1 Bransjestrukturens betydning for basisnæringene

Vi så tidligere at bransjestrukturen har en sterk og klar påvirkning på veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet. Når vi skal analysere den regionale veksten i de ulike næringstypene, er det derfor naturlig å se på bransjestrukturens betydning. Vi så tidligere i dette kapitlet at det var stor forskjell på veksten innad i de ulike næringstypene. Innenfor basisnæringene var det eksempelvis en sterk vekst innenfor det vi kalte teknologiske tjenester, mens naturbaserte næringer hadde sterk nedgang.

I tabellen under er de tre næringstypene splittet opp ytterligere, og antall arbeidsplasser er indeksert slik at vi ser veksten fra 2000 til 2012.

Tabell 8: Antall arbeidsplasser i Norge fra 2000 til 2012, indeksert slik at nivået i 2000=100.

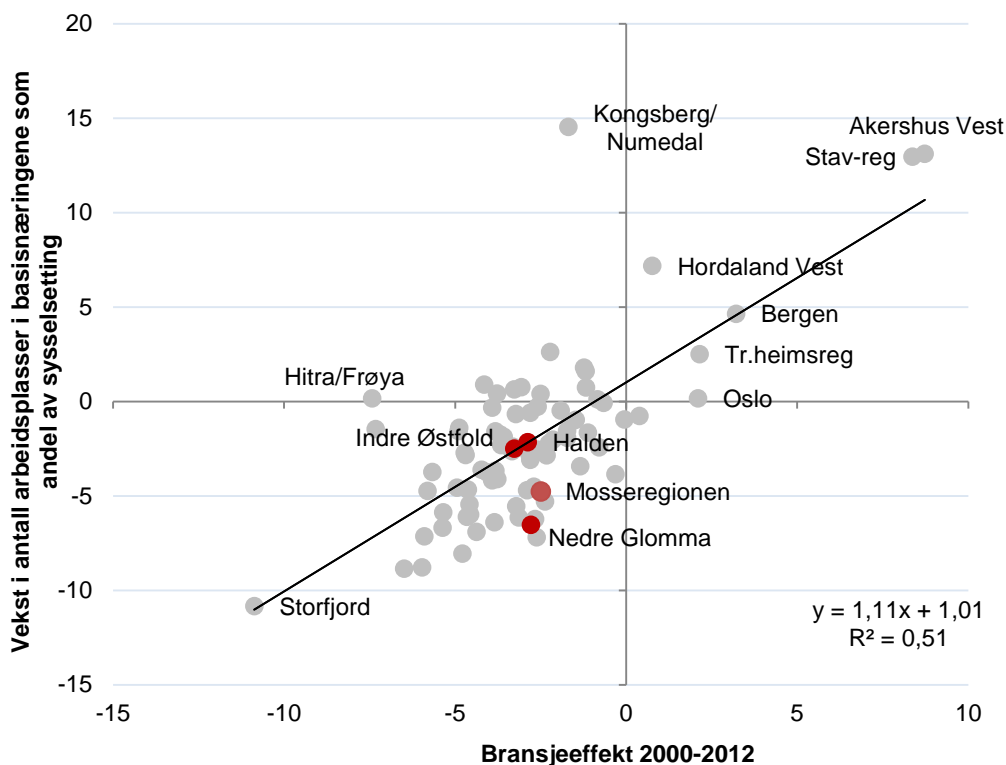
Næring	Næringstype-sub	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Industri	Anna industri	100	93,4	88,9	84,0	83,8	83,3	85,5	87,0	83,2	80,6	78,5	78,4	75,8
	Næringsmidler	100	98,9	97,2	95,7	92,4	89,5	88,5	88,9	87,9	84,6	84,4	85,7	86,3
	Olje og gass utvinning	100	102,2	103,0	103,5	103,6	107,1	117,5	120,8	128,7	131,0	137,8	147,3	157,5
	Prosessindustri	100	96,1	95,4	92,9	89,2	86,8	84,5	82,7	82,6	75,8	74,7	73,6	68,0
	Verkstedindustri	100	102,4	97,2	90,3	89,3	92,1	99,1	105,6	108,1	100,4	91,1	93,0	96,3
Natur	Fiske/havbruk	100	95,8	94,9	91,8	88,4	86,2	86,1	83,2	84,4	84,1	81,8	83,8	80,1
	Gruve	100	99,1	96,4	95,9	100,5	102,0	102,8	107,6	109,3	100,2	103,4	109,0	112,8
	Landbruk	100	92,3	89,5	93,5	86,1	89,0	91,7	87,2	87,4	85,3	79,0	75,6	74,4
Tekn. tjenester	Olje og gass	100	108,0	106,0	101,5	102,8	107,0	121,7	139,3	151,3	158,2	216,9	230,8	264,4
	Teknisk/vitenskap	100	101,4	147,1	129,9	132,2	136,6	149,1	154,4	168,5	148,9	149,1	156,6	165,0
	Telekom og IKT	100	109,0	99,7	94,7	95,6	101,2	105,7	113,8	120,0	120,7	124,0	126,5	132,1

Tjenester til olje- og gassektoren har økt med hele 164,4 prosent fra 2000 til 2012. Teknologiske og vitenskapelige tjenester og olje- og gassutvinning har også hatt sterk vekst. Telekommunikasjoner og IKT, samt gruvedrift er andre subtyper av basisnæringene som har hatt vekst.

De andre subtypene har hatt nedgang. Størst nedgang har det vært i prosessindustri, landbruk, anna industri (bl.a. møbel) og fiske/havbruk.

Regionene har svært ulik fordeling av sine basisnæringer, og det forklarer ganske mye av forskjellene i vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringene. Det er klart at en region som har hatt mye av sine basisnæringer i landbruk, fiske eller prosessindustri har hatt vanskeligheter med å oppnå vekst i denne perioden. Regioner med store andeler av basisnæringene innenfor olje- og gass eller teknologiske tjenester vil på sin side nesten ikke kunne ha unngått vekst.

I figuren under har vi satt veksten i basisnæringene opp mot effekten av bransjestrukturen. Bransjeeffekten har blitt målt hvert år i perioden, og det er den akkumulerte effekten for hele perioden som er blitt anvendt på den horisontale akse. Veksten i basisnæringene er målt som veksten i antall arbeidsplasser i basisnæringene i perioden som prosentvis andel av samlet sysselsetting i regionene i 2000. Bransjeeffekten er den delen av veksten som kan forklares av bransjestrukturen. Det er den teoretiske veksten stedet vi analyserer ville hatt, dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. På engelsk refereres ofte bransjeeffekten til som *Industry mix effect*^{iv}.

Figur 28: Vekst i basisnæringene, som andel av samlet sysselsetting, og bransjeeffekten for perioden 2000-2012.

I figuren over ser vi at det er en sterk korrelasjon mellom veksten i basisnæringene og bransjeeffekten. Kongsberg/Numedal skiller seg sterkt ut gjennom at de har hatt den sterkeste veksten i basisnæringene, til tross for at bransjeeffekten ikke er spesielt positiv. Kongsberg/Numedal har mye av sine basisnæringer innenfor verkstedindustri. Veksten i basisnæringene i Kongsberg/Numedal fra 2000 til 2012 tilsvarte nesten 15 prosent av samlet sysselsetting i regionen. Stavangerregionen og Akershus Vest har hatt den klart mest gunstige bransjestrukturen, og har de også hatt en kraftig vekst i sine basisnæringer. Hordaland Vest, Bergen, Trondheimsregionen, Oslo og Follo er andre regioner med gunstig bransjestruktur.

De fleste regionene i Norge har hatt en negativ bransjeeffekt mellom 2000 og 2012. Mange av Norges regioner har fortsatt sitt tyngdepunkt i tradisjonell industri og i landbruk og fiske, og dette er næringer som opplever generell arbeidsplassnedgang på landsbasis.

Indre Østfold og Halden har hatt en svak bransjeeffekt i basisnæringene i den siste tolvårsperioden. Veksten (her: nedgangen) i antall arbeidsplasser i basisnæringene har vært som «statistisk forventet» av denne negative bransjeeffekten. Indre Østfold og Halden har da hatt en nøytral bransjustert vekst i basisnæringene.

Mosseregionen og Nedre Glomma har hatt en bransjeeffekt som er omtrent like stor (her: liten) som Halden og Indre Østfold, men arbeidsplassveksten i basisnæringene har vært svakere enn det denne bransjeeffekten skulle tilsi. Mosseregionen og Nedre Glomma har hatt en negativ bransjustert vekst i basisnæringene fra 2000 til 2012.

2.1.1 Bransjejustert vekst i basisnæringene

I tabellen under ser vi hvordan regionene på Vestlandet kommer ut når det gjelder *bransjejustert vekst* i basisnæringene. Arbeidsplassveksten er altså dekomponert i bransjeeffekten, som vi viste til på forrige side, og den bransjejusterte veksten. Bransjeeffekten viser hvordan veksten i fylket ville vært dersom veksten hadde vært lik som på landsbasis. Den bransjejusterte veksten viser hvilken del av veksten som kan forklares av lokale forhold, etter at vi har justert for bransjeeffekten. I et regionalt perspektiv er en ofte opptatt av den bransjejusterte veksten.

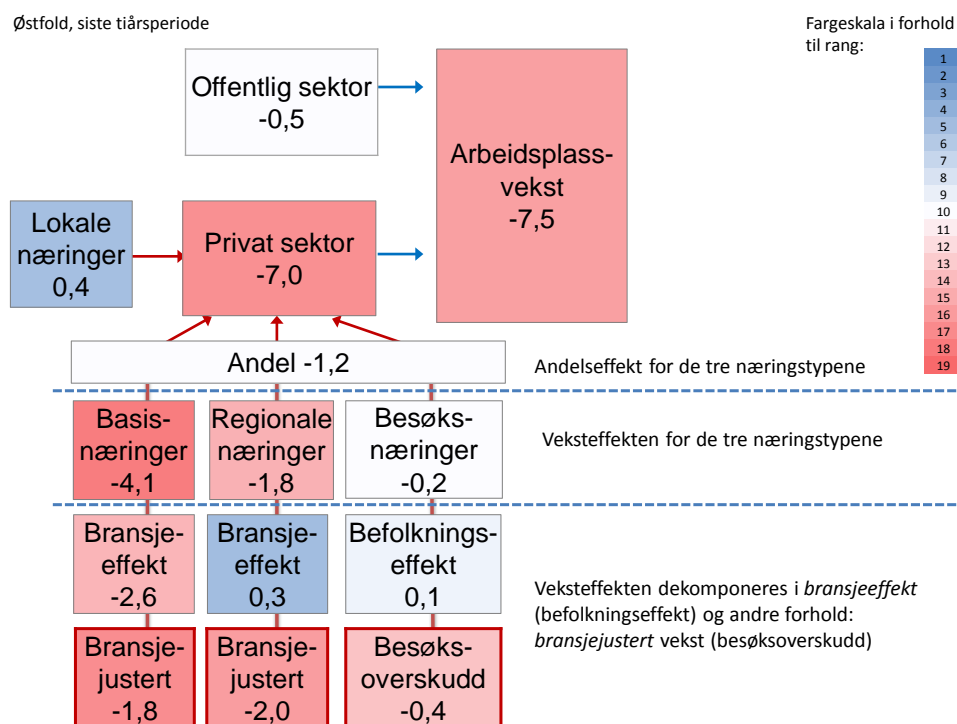
Tabell 9: Bransjejustert vekst i basisnæringene på Østlandet fra 2001 til 2012. Kolonnen til venstre viser rangeringen blant de 83 regionene i Norge etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene.

Rang	Region	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Hele perioden
1	Kongsberg/Numedal	-0,6	1,8	0,2	-0,8	0,1	1,9	1,0	2,9	1,6	3,3	3,0	0,7	1,8	16,2
11	Midt-Telemark	-1,1	0,4	0,2	0,4	0,7	0,4	-0,6	0,7	-0,9	-0,1	0,8	1,3	0,3	2,3
17	Halden	-0,3	0,8	0,2	-1,2	-0,5	0,4	0,4	-1,1	0,6	0,2	0,3	0,9	0,2	0,7
21	Tønsbergregionen	0,2	-0,6	-0,4	0,4	-0,4	0,1	0,5	0,0	0,0	0,3	0,1	0,2	0,1	0,5
22	Vest-Telemark	-0,7	0,6	1,2	0,2	0,4	1,0	-0,6	0,5	-0,3	-0,2	0,3	0,1	0,1	2,6
32	Midt-Gudbrandsdal	1,7	0,2	1,5	0,0	-0,5	0,2	0,0	0,7	-0,4	0,3	-0,2	0,0	0,0	3,5
33	Oslo (Region)	-1,2	-0,1	-1,2	0,1	0,0	0,2	-0,2	0,0	-0,3	0,0	0,3	0,2	0,0	-1,9
34	Drammensregionen	-0,4	-0,2	0,2	0,5	-0,4	-0,5	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,3	-0,1	0,0	-0,2
40	Hadeland	-0,3	-0,4	0,2	0,0	0,0	-0,1	0,4	-0,1	-0,7	0,4	-0,1	0,1	0,0	-0,5
41	Midt-Buskerud	-0,4	0,1	-0,3	0,7	0,5	-0,4	0,3	-0,2	-0,2	0,3	-0,3	0,0	0,0	0,1
47	Hamarregionen	0,3	0,2	0,2	-0,1	-0,4	0,0	-0,4	-0,5	0,0	0,0	-0,1	0,5	0,0	-0,3
50	Sandefjord/Larvik	0,4	-0,4	-0,1	0,9	0,1	0,2	-0,4	-0,5	-0,2	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,1
52	Nedre Romerike	-0,6	-0,3	0,1	-0,3	0,0	-0,2	-0,1	0,1	-0,2	0,1	-0,3	0,0	-0,1	-1,7
54	Indre Østfold	0,5	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,3	0,1	0,3	-0,4	0,1	0,0	-0,5	-0,1	0,8
57	Øvre Romerike	-0,2	0,1	0,5	0,0	2,0	-0,3	-0,5	-0,2	-0,2	-0,4	-0,3	0,1	-0,1	0,5
60	Follo	-0,2	-0,1	0,5	0,0	-0,4	-0,3	0,0	-0,1	0,1	-0,3	-0,1	-0,2	-0,1	-1,2
61	Fjellregionen	0,3	1,2	-1,3	1,2	-0,2	0,1	-0,3	0,0	0,3	-0,1	-0,1	-0,7	-0,1	0,4
62	Akershus Vest	2,8	1,3	2,1	-0,7	-0,3	-0,8	0,3	0,3	-0,1	0,5	-0,4	-0,7	-0,1	4,4
65	Lillehammerregionen	0,3	0,6	0,2	-0,3	0,3	-0,8	-0,1	-0,3	-0,1	0,1	-0,4	0,0	-0,1	-0,5
66	Glåmdal	-0,1	-0,6	-0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,5	0,2	-0,6	-0,6	0,1	0,3	-0,2	-2,6
68	Sør Østerdal	0,3	-0,7	-0,2	0,1	-0,7	0,0	-0,5	0,3	0,0	-0,1	-0,7	0,0	-0,2	-2,3
69	Valdres	1,1	1,3	-0,2	-0,2	-0,6	0,3	-0,3	-0,4	0,1	-0,4	0,2	-0,5	-0,2	0,3
70	Gjøvikregionen	-0,6	0,8	-0,6	-0,6	-0,9	0,1	0,1	-1,0	-0,2	0,5	0,1	-0,6	-0,2	-3,0
71	Nedre Glomma	-0,5	-0,5	-0,1	-0,4	-0,9	-0,2	-0,1	-0,6	-0,3	0,1	0,0	-0,3	-0,2	-3,8
75	Hallingdal	-0,1	0,2	-0,2	0,8	0,3	-0,2	-0,5	-0,7	-0,2	0,0	-0,2	-0,7	-0,3	-1,8
78	Ringerike/Hole	-0,6	-1,1	-0,2	0,1	1,0	0,7	0,0	-0,5	-0,3	-0,1	-0,1	-1,7	-0,3	-2,9
79	Grenland	-0,3	-0,7	-1,2	0,1	0,0	-0,7	-0,8	0,4	0,0	-0,1	-0,3	-0,8	-0,3	-4,6
81	Mosseregionen	-0,2	0,1	0,6	0,2	-0,1	-0,5	0,2	-0,7	-1,1	0,3	-0,2	-0,7	-0,3	-2,3
82	Øst-Telemark	-0,9	0,6	-0,3	-1,0	0,7	0,0	-1,1	-0,4	0,1	-0,6	-1,0	0,2	-0,3	-3,6
83	Nord-Gudbrandsdal	0,4	1,4	0,1	0,2	-1,0	-0,2	-0,8	0,0	0,4	-0,3	-0,7	-0,6	-0,4	-1,3

Halden har i snitt hatt en årlig positiv bransjejustert vekst i basisnæringene i den siste tiårsperioden. Veksten i antall arbeidsplasser har vært bedre enn det man rent statistisk sett skulle kunne forvente av bransjestrukturen. I hele perioden har den bransjejusterte veksten vært positiv. Selv om det har vært noen år med negativ bransjejustert vekst, så har den vært positiv siden 2009. Indre Østfold har i snitt hatt en årlig negativ bransjejustert vekst i basisnæringene. Veksten i antall arbeidsplasser har vært svakere enn man skulle forvente av bransjestrukturen. Men samlet sett, over hele elleveårsperioden, har den bransjejusterte veksten vært svakt positiv. Nedre Glomma har en svært negativ bransjejustert vekst i basisnæringene. Arbeidsplassveksten i basisnæringene har vært mye svakere enn bransjestrukturen skulle tilsi. Men aller nederst i Østfold rangerer Mosseregionen. Bare to regioner i landet har hatt en dårligere bransjejustert vekst i basisnæringene. En stor del av arbeidsplassnedgangen i basisnæringene i Mosseregionen kan *ikke* forklares av en negativ bransjestruktur.

2.1.2 Oppsummering bedrifts og besøksattraktivitet

I figuren under er analysen av arbeidsplassutviklingen i Østfold illustrert.

Figur 29: Arbeidsplassutvikling i Østfold beregnet de ti siste årene, som prosent av sysselsetting, og dekomponert. Alle tallene er relative til landsgjennomsnittet i samme periode. Avviket for privat sektor er dekomponert i en veksteffekt og en andelseffekt. Veksteffekten viser hvordan næringstypen ville ha bidratt til samlet vekst dersom næringstypens andel hadde vært den samme som på landsbasis. Andelseffekten viser hvordan næringstypene ville bidratt dersom veksten hadde vært den samme som på landsbasis. Veksteffektene er dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert vekst.

I figur 29 har vi illustrert hvordan utviklingen i privat sektor har vært i Østfold i forhold til utviklingen på landsbasis. Arbeidsplassveksten i privat sektor i Østfold har vært svakere enn arbeidsplassveksten i privat sektor nasjonalt. Den samlede andelseffekten for basisnæringene, de regionale næringene og besøksnæringene har bidratt negativt til utviklingen i privat sektor.

Veksteffekten i basisnæringene har vært negativ, og står for en stor del av den relative nedgangen i privat sektor. Veksteffektene i de regionale næringene og i besøksnæringene er også negative. Veksteffekten i basisnæringene og i de regionale næringene dekomponeres i bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Veksteffekten i besøksnæringene dekomponeres i befolkningseffekt og besøksoverskudd.

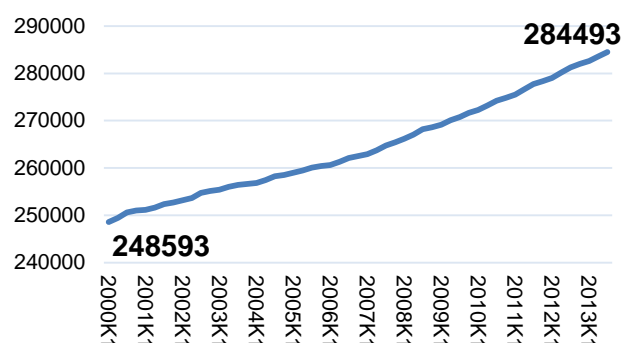
Bransjeeffekten i basisnæringene i Østfold er svak. Verdien er negativ (-2,6). Det så vi også i figur 28, to sider tilbake. Men negativ bransjeeffekt til tross, den *bransjejusterte* veksten i basisnæringene har vært veldig svak. Av fargen ser vi at den bransjejusterte veksten i basisnæringene rangerer nesten nederst i landet. Det er gode forutsetninger for arbeidsplassvekst i de regionale næringene i Østfold. Bransjeeffekten er positiv (0,3), og fargen på boksen er blå. Men når man kontrollerer for bransjeeffekten, ser vi at den bransjejusterte veksten i de regionale næringene har vært svak (-2,0), og av fargen ser vi at den rangerer lavt. Befolkningsveksten i Østfold har vært litt høyere enn befolkningsveksten nasjonalt, så befolkningseffekten er positiv. Men når man justerer for befolkningseffekten, ser vi at besøksoverskuddet er negativt. Det har blitt skapt færre arbeidsplasser i besøksnæringene enn befolkningsutviklingen skulle tilsi.

3. Befolkning

Befolkningsutviklingen er kanskje den viktigste indikatoren for regional utvikling, og også den indikatoren som det knytter seg størst interesse til. Mange fylker, regioner og kommuner har befolkningsvekst som overordnet mål i sine regionale planer og strategier. Dette er ikke bare fordi vekst er et mål i seg selv, men også fordi befolkningsveksten, og spesielt flyttebalansen, er en indikator for at stedet utvikler seg positivt. Det er også lettere å endre et sted i retning av høyere kvalitet når det er vekst. Vekst gir høyere inntekter til offentlig sektor og større muligheter til å forbedre samfunnet.

3.1 Befolkningsutvikling i Østfold

Befolkningen i Østfold har vokst med 35 900 personer fra 2000 til 2013. I 2000 var folketallet på 248 593, og i 2013 var det på 284 493.

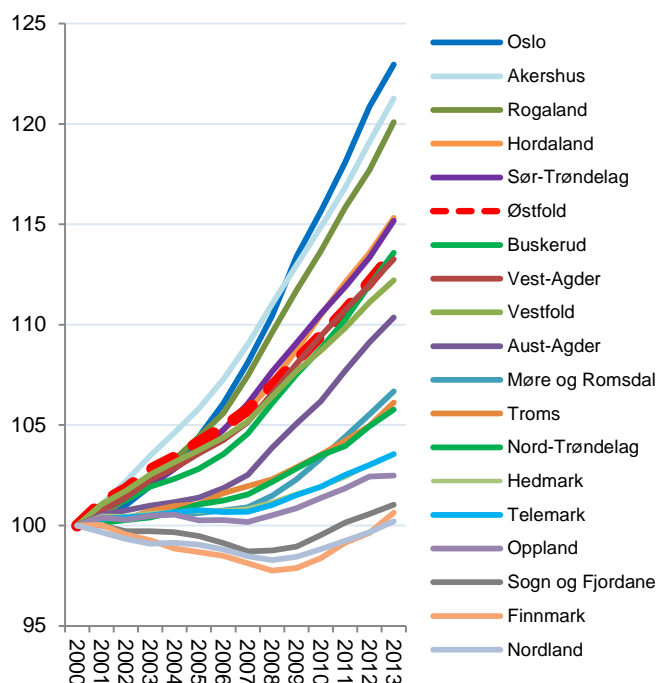

Figur 30: Befolkningsutviklingen i Østfold fra 2000 til 2012.

Figur 31 viser den indekserte utviklingen til samtlige fylker i samme periode. Utviklingen til Østfold er illustrert ved den røde, stiplede linjen. Fra 2000 til 2007 vokste folketallet i Østfold med 5 prosent. Etter 2007 har befolkningsveksten vært sterkere, og i 2013 var folketallet i Østfold 13 prosent høyere enn i 2000.

Norge har opplevd en historisk høy innvandring etter 2007 som følge av økt arbeidsinnvandring etter utvidelsen av EØS-området. Vi ser av figuren at mange fylker har fått ett oppsving i befolkningsveksten etter 2007.

Befolkningsveksten i Østfold har vært omtrent like stor som befolkningsveksten i Buskerud og Vest-Agder.

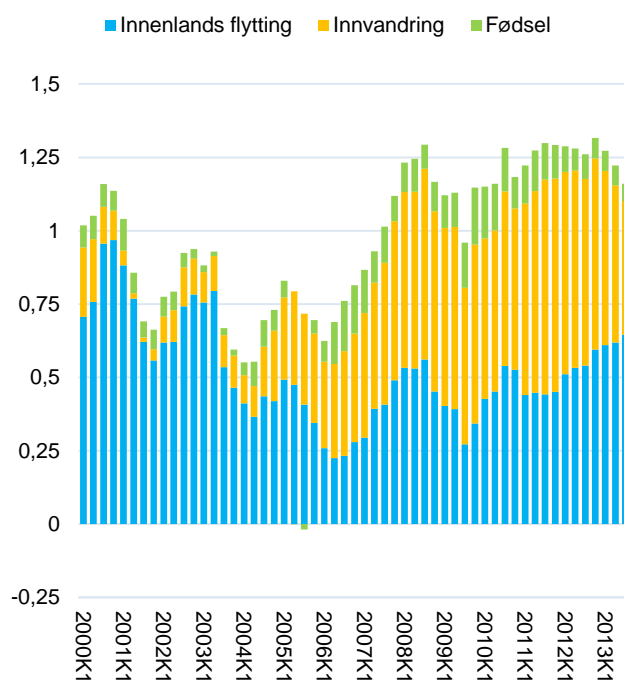
Figur 31: Den indekserte befolkningsutviklingen til alle fylkene i Norge. 2000-nivået er indeksert til å være lik 100.

3.2 Befolkningsutvikling dekomponert

Vi kan dekomponere befolkningsveksten i innenlandsk flytting, innvandring og fødselsoverskudd. Figur 32 viser sammensetningen av befolkningsveksten i Østfold for de siste trettet årene.

Før 2005 var det innenlandsk tilflytting som stod for mesteparten av befolkningsveksten. Etter 2007 har innvandringen stått for en stor del av befolkningsveksten, selv om den innenlandske tilflyttingen også fortsatt bidrar med ganske mye.

Fødselsbalansen har vært positiv og tiltakende i hele perioden, men den utgjør kun et lite bidrag til den samlede befolkningsveksten.

Figur 32: Kvartalsvis befolkningsutvikling i Østfold fra 2000 til 2013, dekomponert i innenlandsk flytting, innvandring og fødselsbalanse.

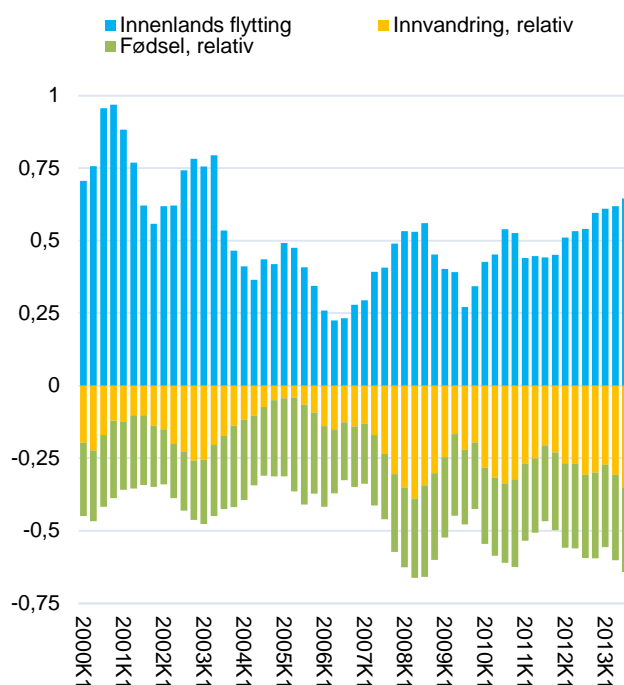
3.3 Befolkningsutvikling, relativ

I figur 33 har vi gjort den samme dekomponeringen, men nå er tallene i figur 32 fratrukket tilsvarende tall for landet som helhet. Dermed får vi fram hvordan de enkelte komponentene bidrar til avvik mellom utviklingen i Østfold og i resten av landet.

Vi så i figuren over at fødselsbalansen har vært positiv i Østfold i hele perioden. I figur 33 ser vi at relativt til landet som helhet, har fødselsbalansen i Østfold vært lav. Selv om det er positiv fødselsbalanse i Østfold, er den altså lavere enn fødselsbalansen nasjonalt.

Vi så også at nettoinnvandringen til Østfold har vært positiv i hele perioden. I figur 33 ser vi derimot at innvandringen til Østfold er lavere enn til landet som helhet.

Relativt sett er det den innenlandske tilflyttingen som utgjør hovedbidraget til befolkningsveksten i Østfold.

Figur 33: Kvartalsvis befolkningsutvikling i Østfold fra 2000 til 2013, dekomponert i innenlandsk flytting, innvandring og fødselsbalanse, fratrukket tilsvarende tall for landet som helhet.

3.4 Befolkningsutvikling i regionene

Figur 34 viser den indekserte befolkningsutviklingen i de enkelte regionene i Østfold. 2000-nivået er indekset til å være lik 100. Veksten i regionene er sammenliknet med veksten nasjonalt og i fylket.

Befolkningsveksten i Østfold har fulgt Norges befolkningsvekst tett. De fleste regionene i Østfold har en vekst som ligger tett opp til den nasjonale og den fylkesvise veksten.

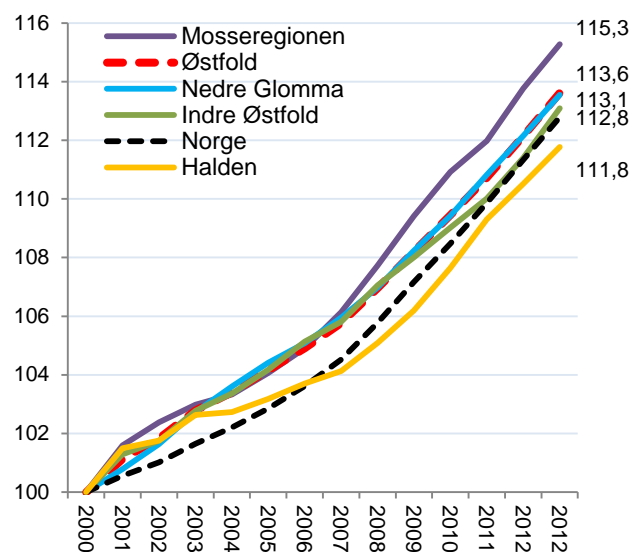
Østfold fylke har vokst med 13,6 prosent fra 2000 til 2012. Veksten er litt høyere enn veksten nasjonalt. Veksten nasjonalt har vært på 12,8 prosent.

I Østfold er det Mosseregionen som har hatt sterkest befolkningsvekst. Det var 15,3 prosent flere innbyggere i denne regionen i 2012 enn det var i 2000. Spesielt etter 2007 har befolkningsveksten i Mosseregionen har vært stor.

Nedre Glomma har vokst med 13,6 prosent, det vil si like mye som Østfold fylke. Indre Østfold har vokst med 13,1 prosent.

Halden har vokst med 11,8 prosent. Befolkningsveksten i Halden fulgte utviklingen til Østfold fram til 2003. Fram til 2007 var veksten noe lavere, men så har den tatt seg opp igjen.

I noen fylker i landet er det store sprik i befolkningsutviklingen mellom de enkelte regionene. Dette er ikke tilfellet for Østfold. Befolkningsutviklingen er nesten lik i samtlige regioner.

Figur 34: Befolkningsutviklingen i regionene i Østfold, sammenliknet med utviklingen i Norge og i hele fylket fra 2000 til 2012. 2000-nivået = 100.

3.5 Relativ flytting

Relativ flytting er nettoflyttingen til et sted inklusive innvandring, fratrukket Norges nettoflytting. Med dette målet får vi et mål for nettoflyttingen til steder som betyr det samme over en lengre tidsperiode, selv om nettoinnvandringen til Norge varierer fra år til år. Den relative nettoflyttingen er dermed et mål som vi kan bruke for å sammenlikne regioner med hverandre, og over et lengre tidsrom.

Tabell 10: Relativ nettoflytting i regionene på Østlandet, rangert etter progressivt gjennomsnitt for de siste ti årene. Siste kolonne viser trenden i den siste tiårsperioden.

Rang	Region	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Prog snitt	Trend
1	Øvre Romerike	2,3	2,5	1,7	1,4	1,1	0,8	1,0	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	0,6	1,0	-0,04
4	Nedre Romerike	0,3	0,4	0,2	0,2	0,3	0,7	1,0	0,9	0,2	0,5	0,4	0,3	0,5	0,5	-0,01
6	Drammensregionen	0,6	0,3	0,2	0,0	0,2	0,3	0,5	0,7	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,03
8	Mosseregionen	1,2	0,4	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5	0,3	-0,1	0,5	0,3	0,3	0,02
10	Oslo	-0,5	0,2	0,1	0,0	0,4	0,4	0,6	0,4	0,8	0,2	0,2	0,4	-0,1	0,3	-0,02
11	Follo	0,3	0,2	0,2	0,0	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,6	0,2	0,3	0,02
13	Halden	1,2	0,1	0,5	-0,2	0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,7	0,3	0,2	0,2	0,05
14	Akershus Vest	-0,7	-0,4	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,4	0,5	0,2	0,04
15	Nedre Glomma	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	-0,03
17	Tønsbergregionen	0,6	0,5	0,4	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	-0,03
18	Indre Østfold	1,0	0,2	0,6	0,3	0,4	0,4	-0,1	0,2	-0,1	0,0	-0,1	0,1	0,4	0,1	-0,02
20	Ringerike/Hole	0,4	-0,1	0,3	0,1	-0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	-0,1	-0,2	0,3	-0,1	0,1	-0,01
22	Kongsberg/Numedal	0,4	0,3	0,2	0,4	-0,5	-0,4	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,04
27	Hamarregionen	0,5	0,0	0,3	0,0	0,2	0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,3	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,02
28	Sandefjord/Larvik	0,7	0,3	0,5	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,0	-0,2	0,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,04
29	Midt-Buskerud	0,8	0,1	0,4	-0,3	-0,7	-0,3	-0,5	-0,1	0,1	-0,7	-0,4	0,1	0,5	-0,1	0,07
31	Lillehammerregionen	0,2	-0,4	0,0	0,0	-0,4	0,3	-0,1	0,0	-0,3	0,3	-0,1	-0,5	-0,7	-0,2	-0,05
36	Gjøvikregionen	0,2	0,0	0,1	0,0	-0,3	-0,3	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,1	-0,5	-0,3	-0,01
37	Hadeland	1,2	0,6	0,0	-0,1	-0,3	-0,3	-0,6	-0,2	-0,9	0,0	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	0,00
38	Sør Østerdal	0,2	0,6	0,0	0,0	-0,2	-0,1	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,03
40	Hallingdal	0,3	-1,5	-0,9	-0,7	0,1	-0,4	-0,9	-0,8	-0,3	-0,5	0,4	-0,1	-0,4	-0,3	0,04
41	Midt-Telemark	0,7	0,3	-0,3	-0,5	-0,2	0,0	-0,4	-0,1	-0,7	-0,5	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	-0,01
42	Grenland	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,03
43	Glåmdal	0,3	0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,4	-0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4	-0,03
57	Øst-Telemark	-0,2	-0,1	-0,7	-0,1	-0,1	-0,9	-1,3	-0,7	-0,7	-0,3	-0,5	-0,6	-0,4	-0,6	-0,01
65	Midt-Gudbrandsdal	-0,2	-0,7	-0,4	-0,2	-0,6	-0,9	-0,9	-0,7	-0,5	-0,5	0,0	-0,8	-1,3	-0,7	-0,03
68	Valdres	0,1	-0,3	0,0	-0,4	-0,8	-0,4	-0,9	-0,7	-0,6	-0,6	-1,1	-0,4	-0,9	-0,7	-0,02
69	Fjellregionen	0,2	-1,1	-0,3	-0,4	-0,8	-0,7	-0,7	-1,0	-1,1	-0,1	-0,7	-0,6	-0,9	-0,7	0,00
72	Vest-Telemark	0,0	0,1	-0,8	-0,4	-0,3	-0,9	-0,7	-0,8	-0,5	-1,0	-1,3	-0,6	-0,5	-0,7	-0,03
77	Nord-Gudbrandsdal	-0,5	-0,7	-0,5	-0,2	-0,6	-0,6	-1,0	-1,2	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-1,5	-0,9	-0,07

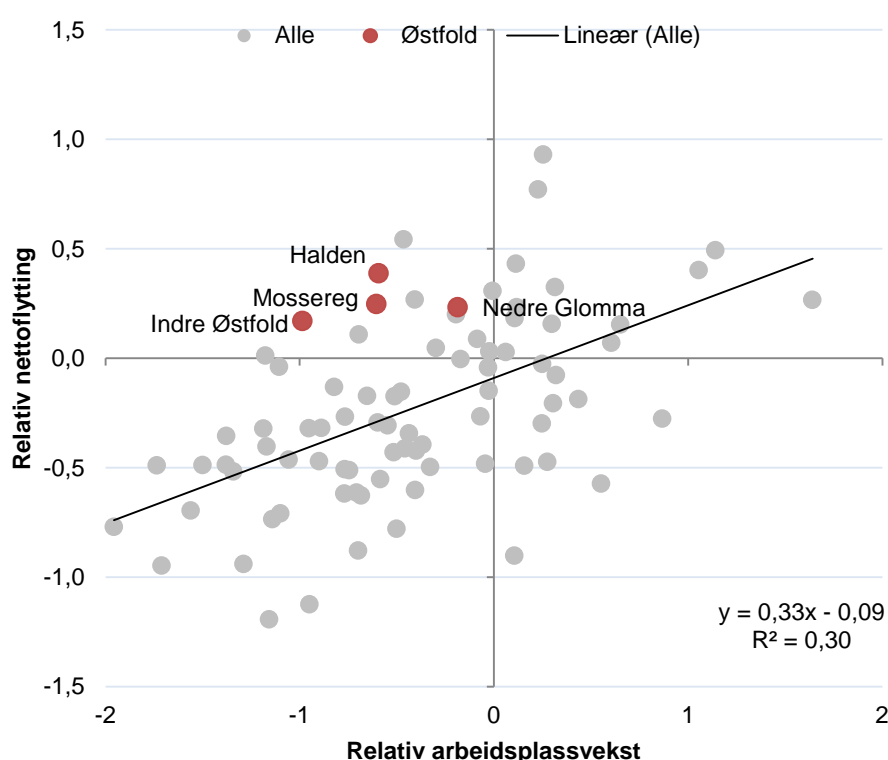
Den årlige tilflyttingen til Mosseregionen har i snitt vært 0,3 prosentpoeng høyere enn til landet som helhet i den siste tiårsperioden. Bare syv regioner (av 83) i landet har hatt et bedre flyttetall. Den relative tilflyttingen til Mosseregionen var spesielt stor i 2000.

Tilflyttingen til Halden har i snitt vært 0,2 prosentpoeng høyere enn på landsbasis i den siste tiårsperioden. Også i Halden var den relative tilflyttingen spesielt stor i år 2000. Halden rangerer som nummer 13. Trenden er positiv, det betyr at retningen har vært positiv i de siste årene.

Nedre Glomma har i likhet med Halden hatt et gjennomsnittlig flyttetall som er 0,2 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Nedre Glomma rangerer som nummer 15. Trenden for Nedre Glomma er negativ. Indre Østfold rangerer som nummer 18. I snitt har den årlige tilflyttingen vært 0,1 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Alle regioner i Østfold har hatt et flyttetall som er høyere enn flyttetallet nasjonalt, og alle regionene rangerer over medianregionen.

4. Bostedsattraktivitet

Flytting og arbeidsplassvekst er de dominerende størrelsene for å beskrive regional utvikling. Det er åpenbart en sterk positiv sammenheng mellom et steds nettoflytting og den samlede arbeidsplassveksten. Steder med sterk vekst i antall arbeidsplasser vil trekke til seg innflyttere, og da vil den sterke arbeidsplassveksten være en årsak til innflyttingen. Andre steder kan ha sterk innflytting uten arbeidsplassvekst i en periode, og da vil denne innflyttingen føre til arbeidsplassvekst i skjermede sektorer i senere perioder. Flytting og arbeidsplassvekst vil dermed ha en gjensidig positiv påvirkning.

Figur 35: Nettoflytting og arbeidsplassvekst i regionene i Norge i perioden 2010-2012.

De grå prikkene illustrerer alle regionene i Norge, mens de røde prikkene er regionene i Østfold. Alle regionene i Østfold har hatt en arbeidsplassvekst som er lavere enn arbeidsplassveksten nasjonalt, og alle regionene har hatt en nettoflytting som er høyere enn nettoflyttingen nasjonalt. Alle regionene i Østfold har hatt et bedre flyttetall enn det som er «statistisk normalt».

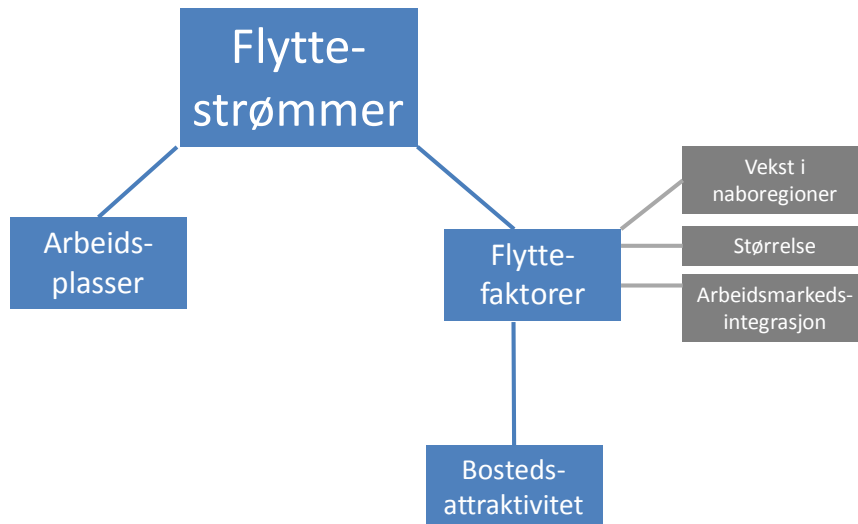
Nedre Glomma har hatt best arbeidsplassutvikling i Østfold. Statistisk sett skulle arbeidsplassutviklingen tilsi negativ nettoflytting, men det har ikke vært tilfellet.

Halden og Mosseregionen har hatt en arbeidsplassvekst som er 0,6 prosentpoeng lavere enn arbeidsplassveksten nasjonalt, mens tilflyttingen har vært høyere enn tilflyttingen nasjonalt, og ganske mye høyere enn den tilflyttingen som er «statistisk normalt», gitt arbeidsplassutviklingen.

Indre Østfold har hatt dårligst arbeidsplassvekst, men nettoflyttingen har vært høyere enn forventet.

4.1 Hva styrer flyttestrømmene?

Som vi så på forrige side, påvirker arbeidsplassveksten på et sted nettoflyttingen på en positiv måte. Men vi så også at noen steder har mye bedre flyttebalanse enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre har mye dårligere flyttebalanse. Det er dermed faktorer ved siden av arbeidsplassveksten på et sted som har stor betydning for flyttebalansen. Det er svært interessant å få avdekket hva de andre flyttefaktorene består i.

Figur 36: Faktorer som styrer flyttestrømmene.

I figuren over har vi definert tre strukturelle forhold som har en signifikant og positiv betydning for flyttebalansen til et sted, når effekten av arbeidsplassveksten er tatt hensyn til.

Det ene er stedets *befolkningsstørrelse*, som betyr at steder med en stor befolkning har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav befolkning. Det er et uttrykk for at steder med en høy konsentrasjon av folk virker tiltrekkende.

Dernest ser vi at steder med høy *arbeidsmarkedsintegrasjon* har systematisk bedre flyttebalanse enn steder med lav. Det betyr at steder som ligger innenfor et større arbeidsmarked, og dermed har gode pendlingsmuligheter for befolkningen, får en gevinst i form av høyere netto innflytting.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen regnes ut ved å legge sammen den prosentvise andelen av de sysselsatte på stedet som pendler ut med den prosentvise andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

Den tredje strukturelle faktoren, *nabovekst*, er vekst i antall arbeidsplasser på omkringliggende steder som ligger innenfor pendlingsavstand. Dersom det er arbeidsplassvekst i nabokommunene, vil dette føre til høyere netto innflytting.

Telemarksforskning har analysert hvordan disse faktorene påvirker nettoflyttingen i kommunene i Norge i en regresjonsanalyse med input av data fra 2001 til og med 2012. Når vi kjenner disse sammenhengene, kan vi analysere hvordan disse faktorene hver for seg og til sammen har påvirket nettoflyttingen i en bestemt kommune. Et steds *bostedsattraktivitet* blir målt som en restfaktor; avviket mellom den faktiske nettoflyttingen og den forventede nettoflyttingen når vi tar hensyn til stedets arbeidsplassvekst, arbeidsplassveksten i nabokommuner, befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder som har bedre nettoflytting enn forventet vil da bli karakterisert som attraktive som bosted. Slike steder har egenskaper som fører til høyere nettoflytting enn hva som er «statistisk normalt».

4.1.1 Strukturfaktorer regionene i Østfold

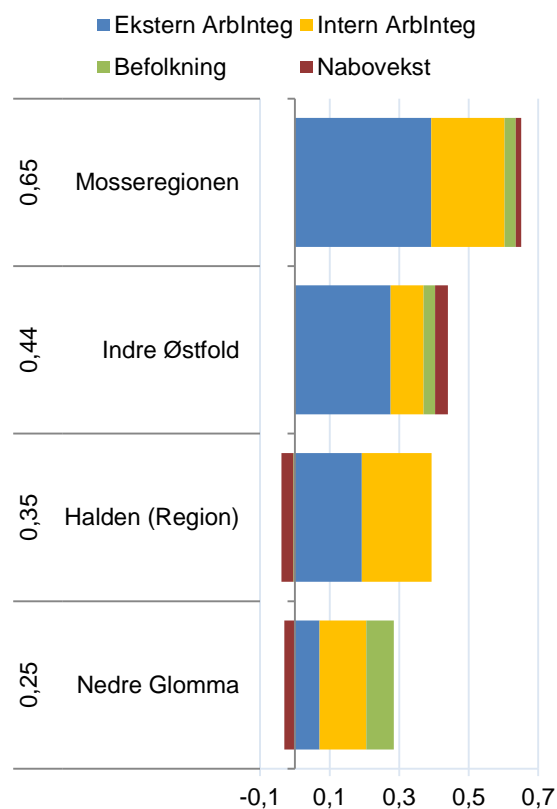
I figur 37 har vi undersøkt hvilken effekt de strukturelle flyttefaktorene, befolkning, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst, har på nettoflyttingen etter at vi har kontrollert for arbeidsplassveksten. Den eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler graden av pendling mellom regionene. Den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen måler pendlingen mellom kommunene innad i regionen.

Mosseregionen har best forutsetninger for positiv nettoflytting i Østfold. En høy grad av ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon forklarer mye av dette. De som bor i Mosseregionen har gode pendlingsmuligheter både til Oslo og til Nedre Glomma-regionen, og tilgangen til to store arbeidsmarkeder virker positivt på nettoflyttingen. Mosseregionen har også en høy grad av intern arbeidsmarkedsintegrasjon som påvirker nettoflyttingen positivt.

Indre Østfold «tjener» også tilflyttere på grunn av en høy grad av ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon. I 2012 var det mange fra Indre Østfold som pendlet til Oslo og Follo.

Nedre Glomma har dårligst forutsetninger for positiv innflytting i Østfold. En forholdsvis høy befolkning har derimot en positiv effekt på nettoflyttingen, og en forholdsvis høy intern arbeidsmarkedsintegrasjon har også hatt positiv effekt.

Lav arbeidsplassvekst i naboregionene til Halden og Nedre Glomma har en svak negativ effekt på nettoflyttingen.

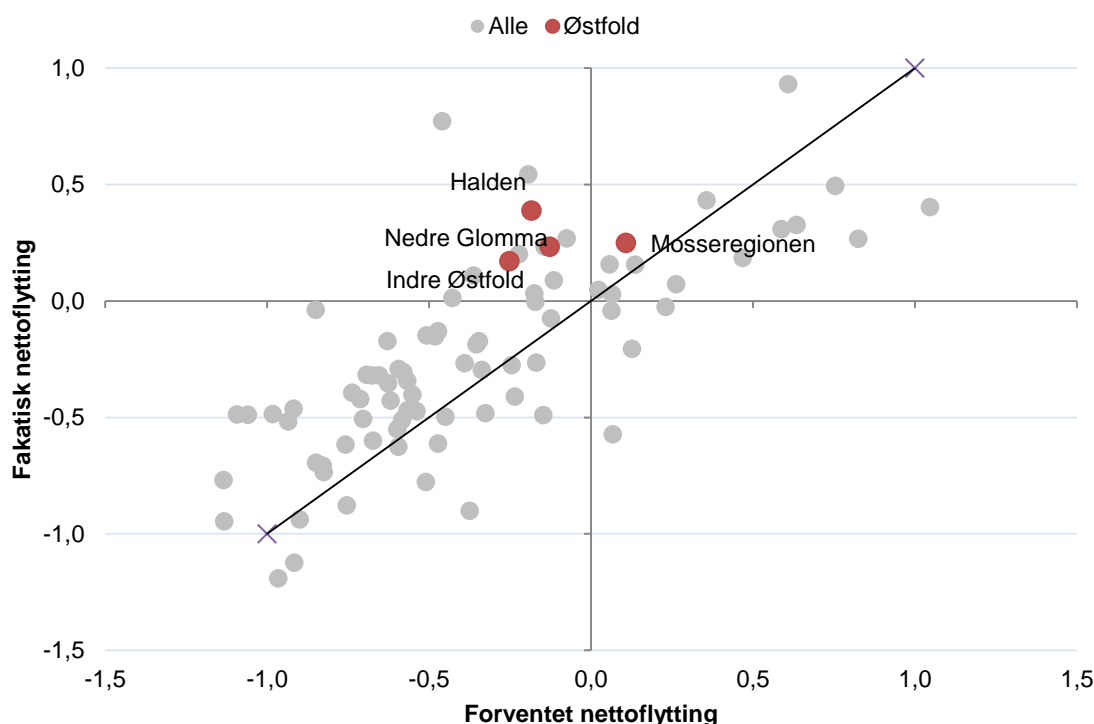

Figur 37: Strukturfaktorenes betydning på årlig nettoflytting i perioden 2010-2012. Samlet struktureffekt helt til venstre.

4.2 Bostedsattraktivitet

Vi har så langt i dette kapitlet vist at nettoflyttingen til en region påvirkes positivt av arbeidsplassveksten på stedet. Det er en velkjent og nesten selvfølgelig sammenheng. Dernest har vi vist at nettoflyttingen også påvirkes positivt av arbeidsplassvekst i nabokommuner eller naboregioner, at størrelsen på folketallet påvirker nettoflyttingen positivt og at også arbeidsmarkedsintegrasjonen målt med brutto inn- og utpendling påvirker nettoflyttingen i positiv retning. Dermed er det fire kjennetegn ved regioner som har en påviselig statistisk positiv sammenheng med nettoflyttingen.

Vi kan da regne ut hvor stor nettoflytting en region er forventet å få, gitt disse fire størrelsene. I figuren under er forventet nettoflytting regnet ut for alle regionene i landet, og sammenholdt med den faktiske nettoflyttingen

Figur 38: Faktisk nettoflytting og forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassvekst og strukturelle forhold i perioden 2010-2012.

Mossregionen har gode betingelser for positiv nettoflytting. Den faktiske nettoflyttingen har også vært positiv, og litt over forventningsverdien. Den vertikale avstanden mellom den faktiske flyttingen og forventningsverdien måler bostedsattraktiviteten. Bostedsattraktiviteten i Mossregionen er positiv.

De øvrige regionene i Østfold har en negativ forventet nettoflytting. De er plassert til venstre for den vertikale akse. Men alle regionene har hatt positiv nettoflytting, og nivået på nettoflyttingen er høyere enn forventet. De har altså positiv bostedsattraktivitet. Halden hadde høyest bostedsattraktivitet i perioden 2010 til 2012. Men både Indre Østfold og Nedre Glomma har også høye verdier på bostedsattraktiviteten.

Det er vel og bra å ha positiv bostedsattraktivitet. Men i et regionalt perspektiv er det kanskje viktigere å fokusere på hva som kan trekke til seg folk i fremtiden. Da er spesielt arbeidsplasser viktig. Østfold er åpenbart et populært sted å bo, men uten arbeidsplassvekst vil ikke fylket kunne ha en god utvikling på sikt.

4.2.1 Regionene på Østlandet

I tabellen under ser vi bostedsattraktiviteten for alle regionene på Østlandet. Bostedsattraktiviteten er flytting utover det som forklares av arbeidsplassveksten og de strukturelle flyttfaktorene (befolkningsstørrelse, arbeidsmarkedsintegrasjon og nabovekst).

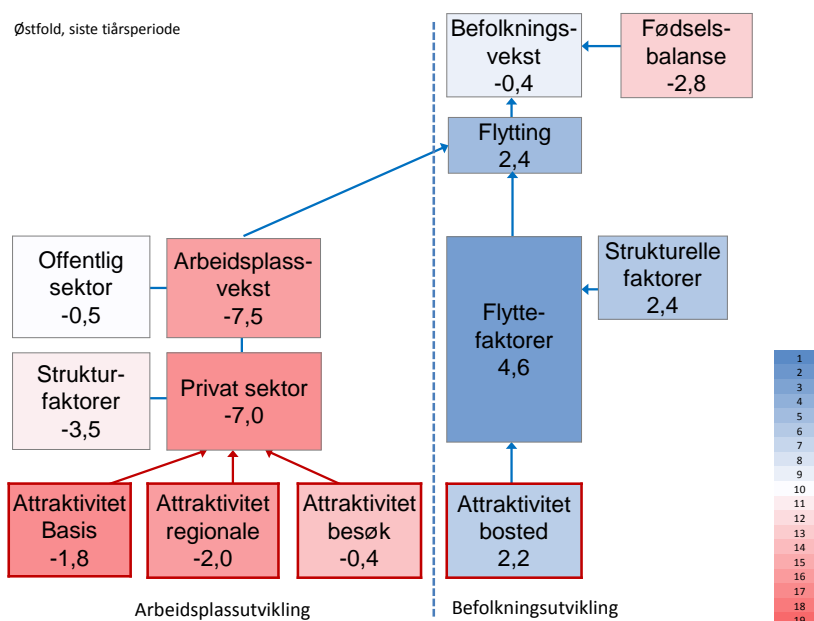
Tabell 11: Bostedsattraktiviteten de siste ti treårsperiodene. Tallene til venstre viser rangeringen til kommunen blant de 83 regionene i landet med hensyn til ti års progressivt gjennomsnitt. Nest siste kolonne viser progressivt gjennomsnitt. Siste kolonne viser trenden, dvs. retningen på verdiene for de siste årene.

Rang	Region	2001 - 2003	2002 - 2004	2003 - 2005	2004 - 2006	2005 - 2007	2006 - 2008	2007 - 2009	2008 - 2010	2009 - 2011	2010 - 2012	prog snitt	Trend
3	Øvre Romerike	1,4	1,2	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	0,3	0,5	-0,09
4	Nedre Glomma	0,6	0,7	0,9	0,5	0,3	0,3	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	-0,03
5	Halden (Region)	0,0	0,6	0,7	0,5	0,1	0,2	0,4	0,5	0,5	0,6	0,4	0,02
6	Hallingdal	-0,5	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,2	0,3	0,7	0,8	0,8	0,4	0,14
8	Sandefjord/Larvik	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,6	0,3	0,3	0,03
10	Ringerike/Hole	0,0	-0,1	0,0	0,4	0,5	0,4	0,2	0,0	0,3	0,5	0,3	0,04
11	Glåmdal	0,3	0,2	0,2	0,2	0,5	0,2	0,3	0,2	0,4	0,2	0,3	0,00
13	Sør Østerdal	0,5	0,0	0,2	0,4	0,6	0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,4	0,2	-0,01
17	Valdres	-0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	0,04
19	Tønsbergregionen	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2	0,2	0,3	0,1	0,1	0,0	0,2	-0,01
20	Indre Østfold	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	0,0	0,1	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,00
24	Gjøvikregionen	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,01
25	Midt-Gudbrandsdal	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,1	0,06
27	Mosseregionen	-0,1	0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,02
30	Lillehammerregionen	-0,3	-0,2	-0,1	0,2	0,4	0,2	0,4	0,0	0,2	-0,2	0,1	0,03
33	Øst-Telemark	0,1	0,4	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	-0,02
34	Grenland	0,3	0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,00
35	Drammensregionen	-0,3	-0,3	-0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,05
36	Nord-Gudbrandsdal	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,00
41	Hamarregionen	-0,1	-0,1	0,2	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,00
45	Midt-Buskerud	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	0,1	0,2	0,1	-0,1	0,0	0,2	0,0	0,03
46	Fjellregionen	0,0	-0,2	-0,1	-0,2	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,02
49	Midt-Telemark	0,1	-0,2	0,0	0,1	0,3	0,1	0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,00
51	Oslo (Region)	0,3	0,3	0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,05
59	Kongsberg/Numedal	0,3	0,2	0,0	-0,3	-0,5	-0,6	-0,2	0,0	0,2	0,0	-0,1	-0,01
68	Hadeland	0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	0,0	-0,4	-0,2	-0,3	-0,2	-0,03
72	Vest-Telemark	0,1	-0,2	0,0	-0,4	0,0	-0,1	0,0	-0,6	-0,4	-0,3	-0,3	-0,04
73	Follo	-0,1	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,01
76	Nedre Romerike	0,1	-0,2	-0,2	-0,1	0,1	0,1	-0,2	-0,4	-0,6	-0,6	-0,3	-0,06
82	Akershus Vest	-0,8	-0,5	-0,2	-0,5	-0,6	-0,8	-0,6	-0,5	-0,4	-0,3	-0,5	0,02

Nedre Glomma og Halden rangerer som henholdsvis nummer fire og fem av landets 83 regioner med hensyn til bostedsattraktivitet, det vil si tilflytting som ikke kan forklares av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttfaktorer. Nedre Glomma og Halden har hatt positiv bostedsattraktivitet i hele elleveårsperioden. Trenden for Nedre Glomma er negativ, mens den er svakt positiv for Halden. Indre Østfold rangerer som nummer 20. Bostedsattraktiviteten har i snitt vært positiv de siste ti treårsperiodene. Trenden er nøytral. Det har altså ikke vært noen spesiell retning på bostedsattraktiviteten i de senere årene. I figuren på forrige side så vi at Mosseregionen hadde best forutsetninger for positiv nettoutflytting. Pendlingsmuligheter til store omkringliggende arbeidsmarkeder kan til dels forklare dette. Men når vi har kontrollert for dette, har det ikke vært nevneverdig høy innflytting utover det som er «statistisk forventet». Det var negativ bostedsattraktivitet på begynnelsen av 2000-tallet, og positiv bostedsattraktivitet siden perioden mellom 2006 og 2008. Mosseregionen rangerer som nummer 27, et godt stykke over medianregionen.

4.2.2 Oppsummering attraktivitet

I figuren under oppsummeres analysen av flytting og bostedsattraktivitet i Østfold.

Figur 39: Relativ utvikling i Østfold de ti siste årene, dvs. differanse mellom utviklingen i Østfold og i Norge. Tall for arbeidsplassvekst er i prosent av sysselsettingen i 2002, mens tall for befolkningsendringer og flytting er i prosent av befolkning samme år. Boksene nederst til venstre viser bedriftsattraktiviteten i basis-, de regionale – og besøksnæringene. Boksen nederst til høyre viser bostedsattraktiviteten.

Figuren over gir en tydelig oversikt over situasjonen i Østfold. Kort sagt: Østfold er et populært sted å bo, men den relative arbeidsplassveksten er veldig svak.

I den siste tiårsperioden har befolkningsveksten i Østfold vært 0,4 prosentpoeng lavere enn befolkningsveksten nasjonalt. (Figur 34 i kapittel 3.4 som viste befolkningsveksten fra 2000 til 2012 viste at befolkningsveksten i Østfold har vært høyere enn befolkningsveksten nasjonalt. Men fra 2003 til 2012 har veksten nasjonalt vært litt høyere enn veksten i Østfold.) Relativt sett har fødselsbalansen bidratt negativt, mens innenlandsk flytting har bidratt positivt til befolkningsveksten i Østfold. Flytting skyldes to ting: Arbeidsplassvekst og andre flyttefaktorer. Den relative arbeidsplassveksten i Østfold har vært svak. Det er spesielt utviklingen i privat sektor som har bidratt negativt. De strukturelle faktorene for arbeidsplassvekst i privat sektor (målt gjennom bl.a. bransjeeffekten) er svake (-3,5), men av fargen ser vi at de ikke er veldig mye svakere enn medianverdien.

Den bransjusterte veksten i basisnæringene og i de regionale næringene måler bedriftsattraktiviteten. Den er negativ og rangerer lavt. Besøksoverskuddet, vekst i besøksnæringene utover befolkningseffekten, måler bedriftsattraktiviteten i besøksnæringene. Det er også negativt.

Høyre side i figuren viser befolkningsutviklingen. Her er fargene diametralt forskjellig fra venstre side, som viser arbeidsplassutviklingen. De strukturelle flyttefaktorene, det vil si arbeidsmarkedintegrasjon, nabovekst og befolkningsstørrelse, er meget gode i Østfold. Verdien er positiv (2,4), og fargen er blå, det vil si at rangeringen er over medianen.

Når vi justerer for de strukturelle flyttefaktorene, sitter vi igjen med et restledd: bostedsattraktiviteten, dvs. positiv nettoflytting som verken kan forklares av arbeidsplassvekst eller strukturelle flyttefaktorer. Den er også meget positiv i Østfold. Verdien er positiv, og fargen på boksen er blå.

5. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^v.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none">1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none">4. Andel foretak med positivt resultat før skatt5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none">7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI)8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none">10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

5.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I denne perioden økte også antall foretak raskere enn veksten i økonomien. Det kan være flere årsaker til det. Kanskje ble det flere foretak som ble registrert, som tidligere var uregistrert. Kanskje ble det vanligere å splitte opp virksomheter i drifts- og eierselskap. En tredje årsak kan være at det kreves et registrert foretak å opprette et domene på internett. Det kan synes som om etableringsfrekvensen og veksten i antall foretak nå er på et mer normalt nivå, og at økningen de siste to årene reflekterer at veksten i næringslivet er på vei opp.

Østfold har i de fleste årene hatt litt lavere etableringsfrekvens enn Norge. I enkelte år har etableringsfrekvensen vært omtrent den samme.

I 2012 var etableringsfrekvensen i Østfold 7,0 prosent, mot 7,1 prosent på landsbasis. Avstanden til etableringsfrekvensen for Norge har økt de tre siste årene.

5.1.1 Etableringsfrekvens i fylkene

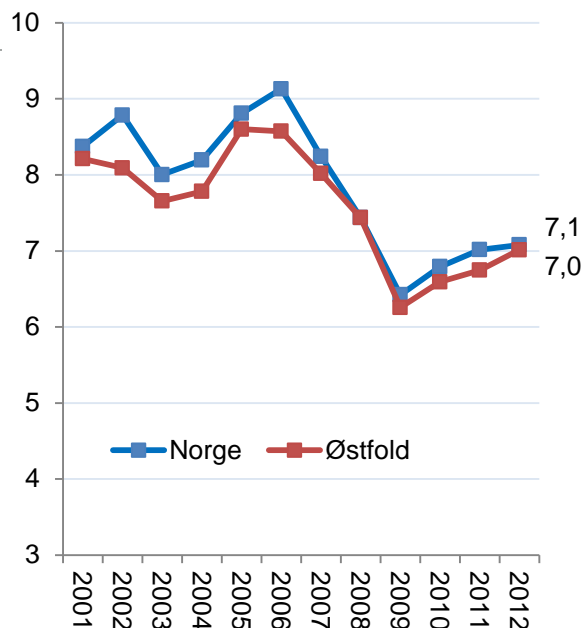
I figur 41 ser vi etableringsindeksen i alle fylkene, for 2012, og som gjennomsnitt for de ti siste årene.

Oslo har hatt høyest etableringsfrekvens, mens Sogn og Fjordane har lavest etableringsfrekvens både i 2012 og i snitt siste ti år.

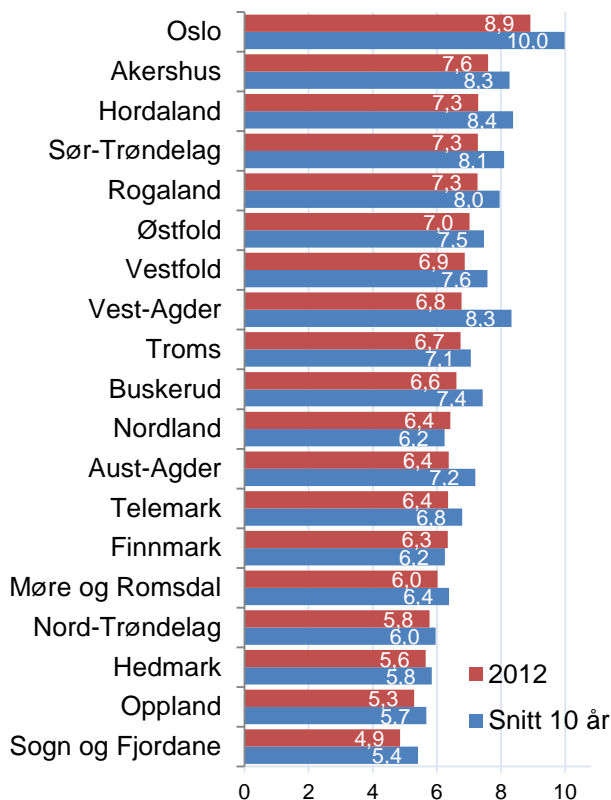
Østfold er rangert som nummer seks av fylkene i 2012, og som nummer åtte for siste ti år. I snitt har etableringsfrekvensen vært 7,5 prosent de siste ti år.

Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom fylkene kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte fylker har mange foretak i bransjer hvor det er mindre nyetablering og færre nedleggelser.

Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens.

Figur 40: Etableringsfrekvensen i Norge og Østfold i perioden 2001-2012.

Figur 41: Etableringsfrekvensen i fylkene i 2012, og gjennomsnitt av etableringsfrekvensen for siste ti år.

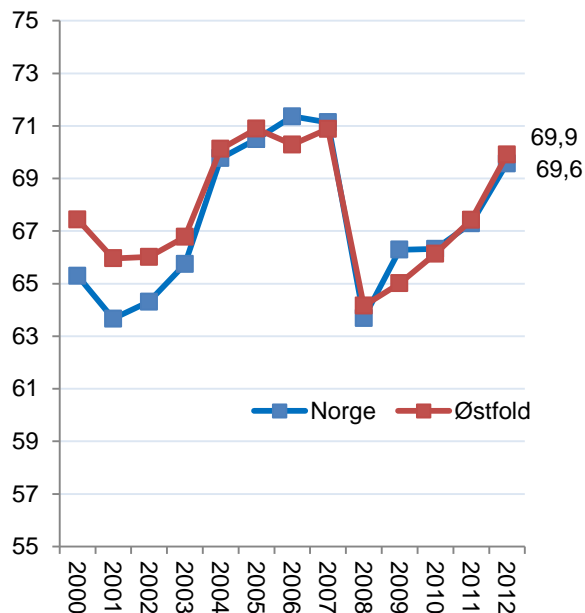
5.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet i fylkene måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, men har vært stigende i de tre siste årene, og nærmer seg det høye nivået i 2006/2007. I 2012 hadde 69,6 prosent av alle regnskapspliktige foretak et positivt resultat før skatt.

69,9 prosent av foretakene i Østfold hadde overskudd i 2012. Det er en litt høyere andel enn ellers i landet. Næringslivet i Østfold har hatt en andel lønnsomme foretak som er ganske lik landsgjennomsnittet siden 2004. I 2006 og 2009 var andelen under landsgjennomsnittet.

I 2000 til 2002 var andelen lønnsomme foretak høyere i Østfold.

Figur 42: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Norge og Østfold i perioden 2000-2012.

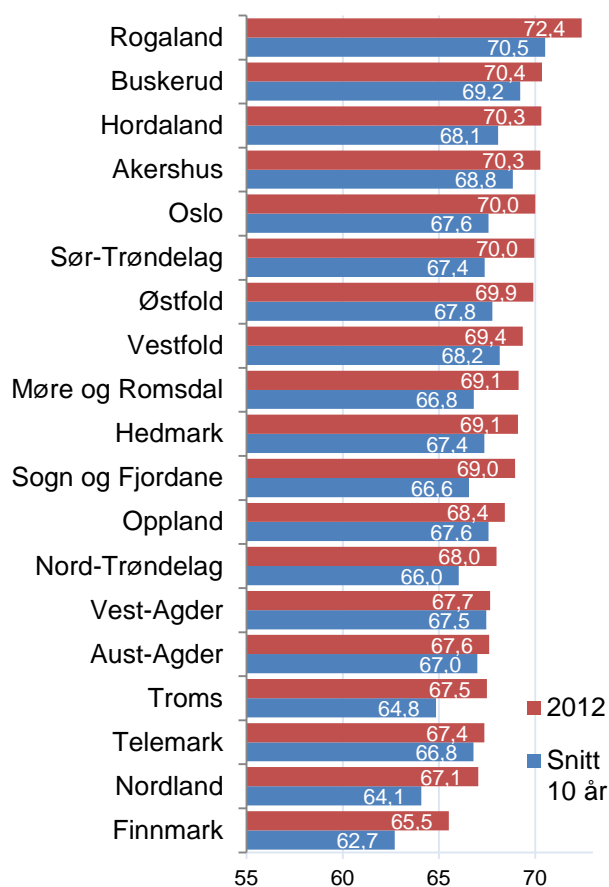
5.2.1 Andel lønnsomme foretak i fylkene

I figur 43 ser vi hvordan andelen lønnsomme foretak varierer mellom fylkene i Norge.

Rogaland har den beste lønnsomheten, fulgt av Buskerud og Hordaland.

De fire nordligste fylkene har vesentlig bedre lønnsomhet i 2011 og 2012 i forhold til gjennomsnittet de siste ti årene.

Næringslivet i Østfold er nummer sju av fylkene med hensyn til andelen lønnsomme foretak av alle fylkene i landet. Østfold er sjetteste best på lønnsomhet for de ti siste årene sett under ett.

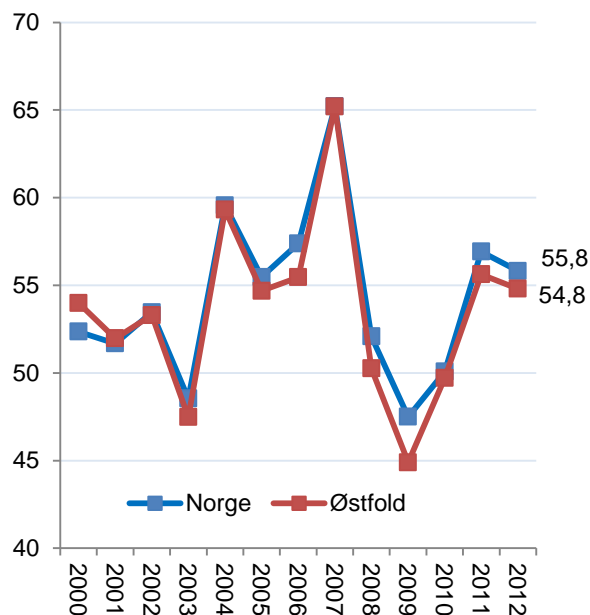
Figur 43: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2012 og i snitt siste ti år.

5.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette har andel vekstforetak tatt seg opp fram til 2012, da det ble en liten nedgang.

I Østfold har andel vekstforetak vært nokså lik landsgjennomsnittet i mange av årene i perioden 2000-2012. I noen år, særlig i 2009, var andelen en del lavere enn i landet ellers.

I 2012 hadde 54,8 prosent av foretakene i Østfold omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Det er ett prosentpoeng lavere enn andelen på landsbasis.

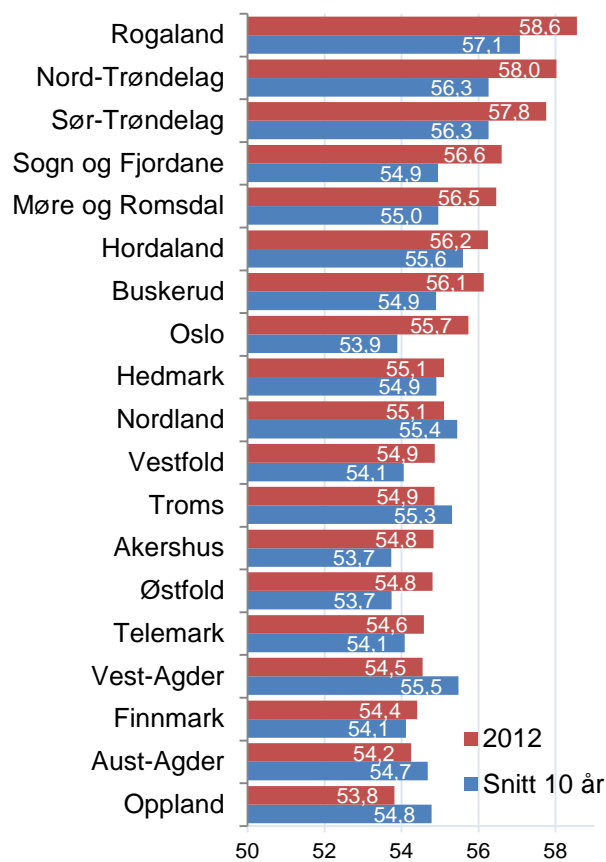
Figur 44: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Østfold og Norge i perioden 2000-2012.

5.3.1 Andel vekstforetak i fylkene

Rogaland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag hadde en andel vekstforetak på over 57 prosent i 2012. I den siste tiårsperioden er det også de samme tre fylkene som har hatt høyest andel vekstforetak, med et snitt på over 56 prosent. Rekkefølgen er også den samme for andel vekstforetak de siste ti årene, som i 2012.

Østfold er rangert som nummer 13 av fylkene for andel vekstforetak i 2012. I snitt for siste ti år er Østfold rangert på 18. plass.

Denne indikatoren er av og til vanskelig å forstå og tolke bevegelsene til. Den korresponderer ofte dårlig med vekst i antall arbeidsplasser samlet i næringslivet.

Figur 45: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2012 og i snitt for siste ti år.

5.4 NæringsNM for fylkene

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste ni årene.

Figur 46 viser plasseringen til Østfold i årene 2000-2012. Østfold hadde sin beste plassering i 2001, da var Østfold ble nummer seks av fylkene. I 2009 var det klart dårligste året, da var Østfold tredje dårligst av fylkene.

Siden 2009 har Østfold klatret hvert år til siste års åttendeplass.

Figur 46: Rangeringen til Østfold i NæringsNM i perioden 2000-2012.

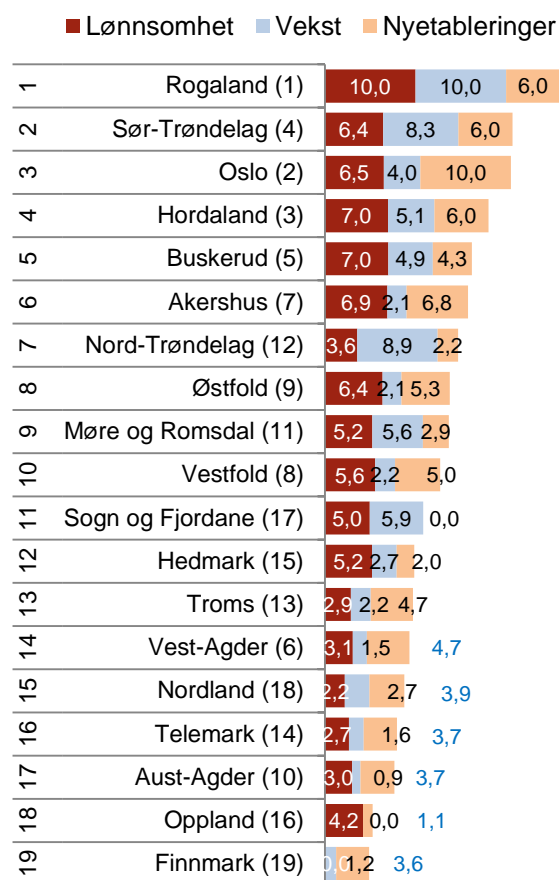
5.4.1 Fylkenes plassering

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Rogaland kom best ut av fylkene i 2012, foran Sør-Trøndelag og Oslo. Med Hordaland på fjerdeplass, er det fylkene med de største byene som gjorde det best. Rangeringen for siste ti år er nokså lik; med Rogaland på førsteplass, etterfulgt av Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag.

Østfold skårer over middels for nyetableringer og lønnsomhet, men under middels for andel vekstforetak.

For den siste tiårsperioden er Østfold rangert middels av fylkene, på en 10. plass av 19 fylker.

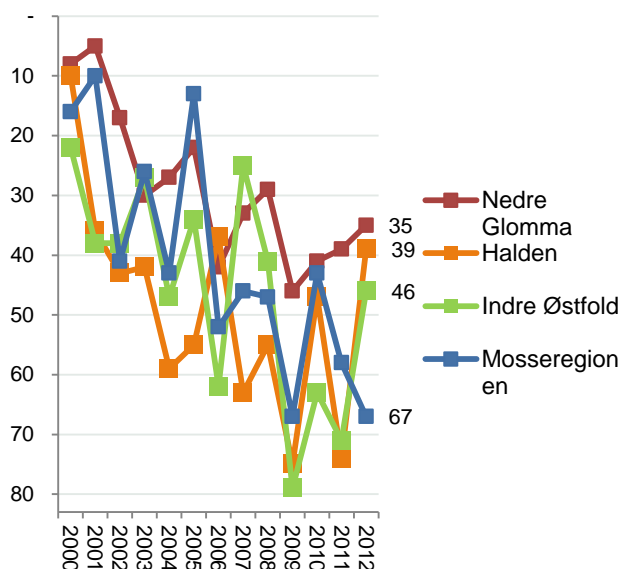
Figur 47: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2012. Tallene i parentes angir rangering for perioden 2003-2012.

5.5 NæringsNM for regioner

Regionene i Østfold har samlet sett hatt en klar nedadgående trend i sine resultater i NæringsNM, som vi ser av figuren.

Det kan se ut til at den nedadgående trenden skiftet til en framgang i 2009, dom var bunnåret for Østfold. Alle regionene unntatt Mosseregionen har hatt framgang etter 2009.

Regionene i Østfold har beveget seg i takt, men Nedre Glomma er best i mange av årene.

Figur 48: Rangeringen til regionene i Østfold i NæringsNM i perioden 2000-2012.

5.5.1 Regionene på Østlandet

Regionenes plassering i NæringsNM er basert på et sett med ti indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse.

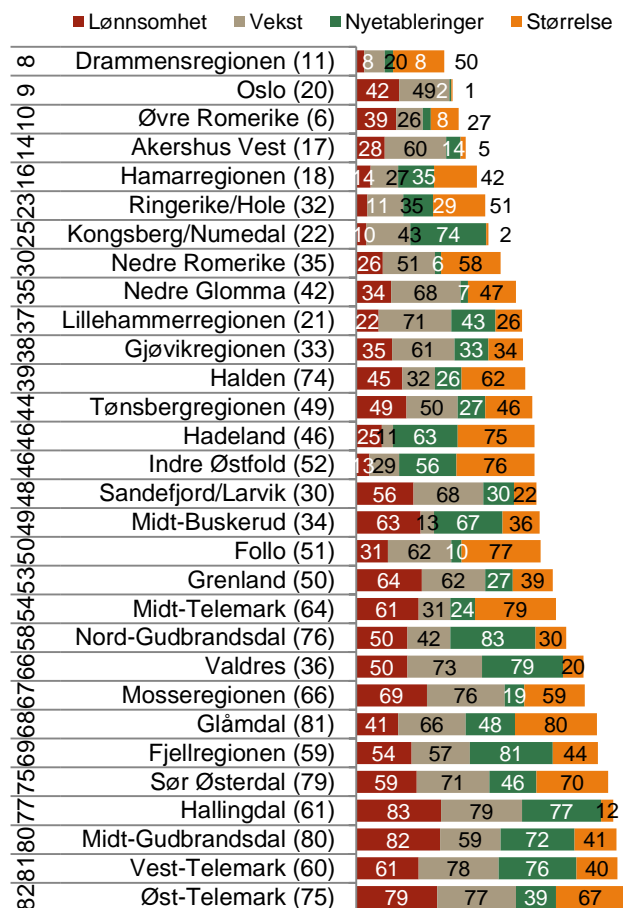
Det er regionene på Vestlandet som gjør det sterkest i NæringsNM, og Stavangerregionen er på topp for både 2012 og siste ti år.

Nedre Glomma ble nummer 35 siste år, og er nummer 42, dvs. helt middels, for de siste ti årene.

Indre Østfold ble nummer 46 siste år, og er nummer 52 for de siste ti årene. Indre Østfold taper ganske mye fordi næringslivet er ganske lite i forhold til folketallet i denne rangeringen.

Halden ble nummer 39 siste år, som er beste plassering siden 2006. Halden er rangert som nummer 74 i NæringsNM for de siste ti årene.

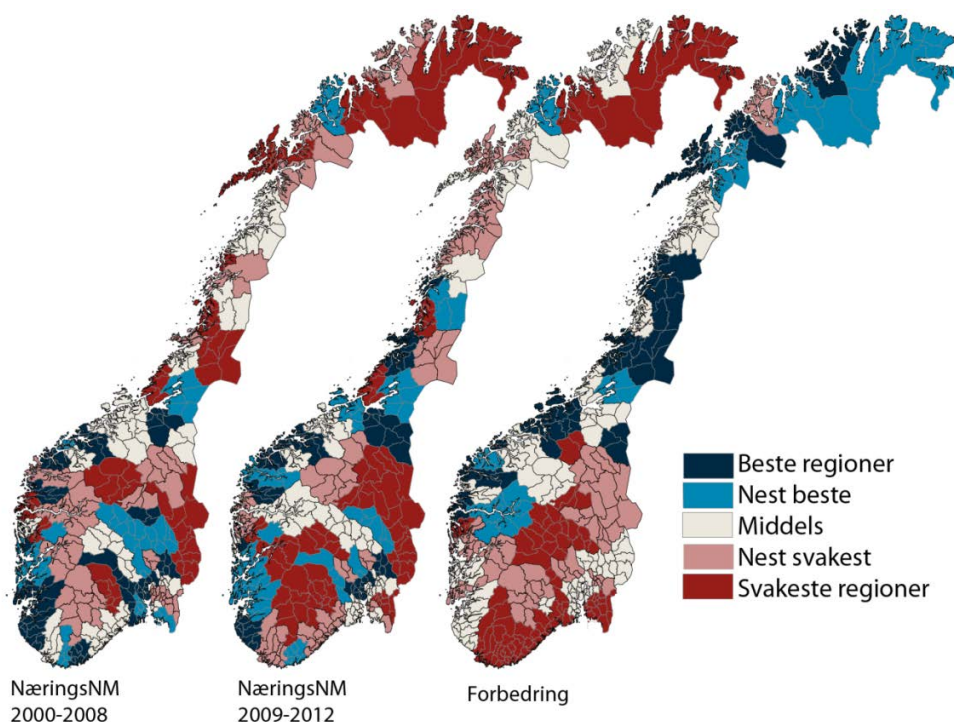
Mosseregionen gjør det overraskende dårlig, med en 67. plass. Det er en stor og sentral region som burde ha bedre plassering.

Figur 49: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

5.5.2 NæringsNM før og etter finanskrisen

Finanskrisen som startet i 2008, representerer et veiskille i den regionale utviklingen i Norge og har påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene.

Figur 50: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode til høyre.

I kartene over har vi vist hvordan regionene gjorde det i NæringsNM. Kartet til venstre viser perioden 2000-2008. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen.

Forskjellen mellom disse to periodene blir ganske tydelig i det siste kartet, der vi har illustrert regionenes endring i rangering i NæringsNM i disse to periodene. Ingen regioner i de åtte fylkene på Østlandet eller de to Agderfylkene har hatt fremgang i NæringsNM. Samtidig er de fleste av regionene med sterk tilbakegang lokalisert på Østlandet eller i Agder.

Samtlige regioner som har hatt forbedring i NæringsNM er lokalisert på Nord-Vestlandet, Trøndelag eller Nord-Norge. Rogaland og ytre deler av Hordaland framstår som uendret, ettersom de var blant de beste regionene også før finanskrisen, og dermed har det ikke vært rom for forbedring.

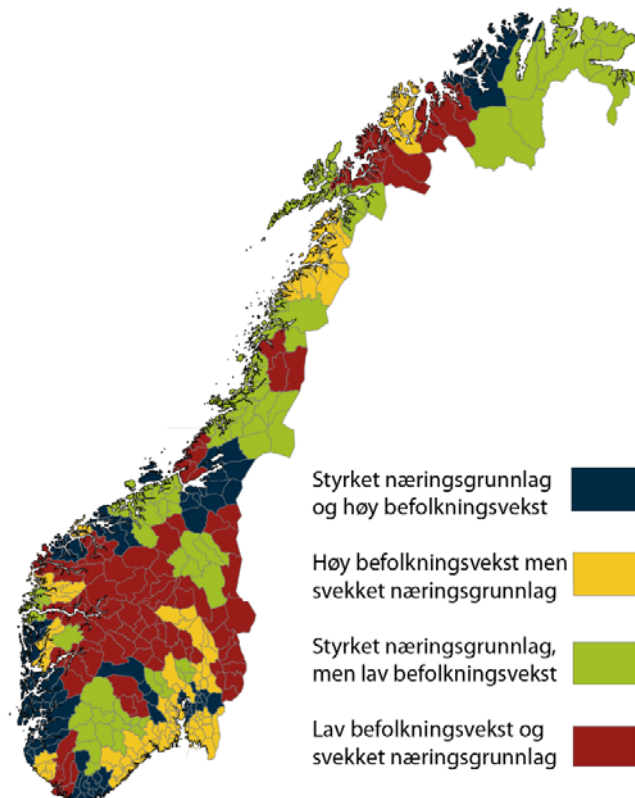
Finanskrisen ser dermed ut til å ha rammet næringslivet på Østlandet og Agder hardere enn i resten av landet. Eksportrettet industri har hatt vanskelige kår etter finanskrisen, for eksempel i sektorer som bildeler og papir, og det har gitt negative impulser på mange industristeder på Østlandet. Noen av de mest sentrale regionene på Østlandet, som Romerike, Akershus Vest, Drammensregionen og Kongsberg har likevel fremdeles et sterkt næringsliv. Akershus Vest og Kongsberg er regioner med mye olje- og gassrelatert virksomhet.

Vestlandet har mer olje- og gassrelatert virksomhet som har dratt nytte av stadig høyere investeringsnivå på sokkelen, mens Nord-Norge har fått positive impulser fra høy produksjon og gode priser på fisk, samt økende aktivitet innenfor olje- og gassutvinning.

Østfold deler skjebne med resten av Østlandet, og sakter akterut i forhold til de andre landsdelene.

5.6 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Regionenes næringsstetthet, som er målt som antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av befolkning, har utviklet seg forskjellig. Noen regioner får økt næringsstetthet ved at næringslivet har en høyere vekst enn befolkningen, og får etter hvert styrket sitt næringsgrunnlag. De mest vellykkede av disse regionene har også høyere befolkningsvekst enn gjennomsnittet, samtidig som de har fått styrket næringsgrunnlaget. I andre regioner øker folketallet raskere enn antall arbeidsplasser i næringslivet, og disse har da fått et svekket næringsgrunnlag. Mest sårbare er regioner som kombinerer svak befolkningsvekst med svekket næringsgrunnlag.

Figur 51: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under gjennomsnittlig befolkningsvekst (median av regionene), og om de har økt eller svekket næringsgrunnlag, målt som endring av næringsstetthet fra 2000 til 2012.

Mange regioner på Vestlandet og i Trøndelag har siden 2000 fått styrket næringsgrunnlag samtidig som befolkningsveksten har vært over middels av regionene. De indre strøkene på Vestlandet har imidlertid både svak befolkningsutvikling og svekket næringsgrunnlag.

På Østlandet har regioner som Nedre Romerike, Follo og Akershus Vest fått økt næringsstetthet sammen med høy befolkningsvekst, men den økte næringsstettheten har skjedd på bekostning av næringsstettheten i Oslo. Mange regioner på Østlandet har høy befolkningsvekst, men har etter hvert stadig lavere næringsstetthet. Dermed har

sysselsettings-andelen falt. Kongsberg/Numedal har imidlertid oppnådd kombinasjonen av høy befolkningsvekst med styrket næringsgrunnlag.

Mange regioner i Nord-Norge har lav befolkningsvekst, men også samtidig et styrket næringsgrunnlag. Alle regionene i Finnmark har fått styrket sitt næringsgrunnlag etter 2000.

Hele Østfold er i kategorien med høy befolkningsvekst men svekket næringsgrunnlag.

6. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2010 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 870 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 12: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2008-2010	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2008-2010	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2008-2010	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2008-2010	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2008-2010	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2008-2010	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2008-2010	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2008-2010 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

6.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 11 ulike typer, basert på de 11 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 13: Andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjoner i 2010. N = antall bedrifter som har svart på undersøkelsen.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons-grad
1	Sør-Trøndelag	697	17,8	11,3	20,8	8,6	12,8	3,7	7,7	14,3	14,5	10,3	7,0	264,8
2	Nord-Trøndelag	258	15,9	13,6	18,2	4,3	14,7	4,7	9,7	17,8	14,7	17,1	12,0	257,6
3	Oslo	1683	15,3	13,8	20,1	7,4	9,2	5,9	9,3	14,9	15,4	11,0	9,0	257,3
4	Vestfold	452	20,1	8,2	20,4	6,9	9,1	4,0	7,1	15,0	16,6	9,5	6,9	249,6
5	Telemark	349	16,6	10,9	18,1	6,6	17,8	7,4	10,0	11,5	12,6	7,2	5,2	248,3
6	Sogn og Fjordane	280	12,1	12,9	13,6	5,0	19,6	7,9	13,2	18,2	17,5	13,6	5,0	247,9
7	Møre og Romsdal	690	18,6	8,1	20,0	7,1	12,3	5,4	9,1	12,6	13,2	9,1	6,8	247,2
8	Hordaland	1032	16,3	11,3	18,0	7,5	10,7	4,9	9,8	14,2	14,0	10,6	8,2	245,1
9	Buskerud	527	17,5	8,9	18,0	8,3	13,1	5,5	9,3	12,0	14,0	6,8	6,3	243,7
10	Troms	324	12,3	14,2	19,4	5,6	12,7	7,4	9,6	11,4	15,4	10,8	9,3	243,7
11	Akershus	934	17,5	10,4	18,8	7,4	9,0	5,2	8,7	13,5	15,4	9,1	6,7	242,8
12	Østfold	509	18,5	8,1	18,1	5,5	12,2	4,3	7,3	14,7	14,7	10,6	7,3	236,4
13	Oppland	342	14,0	8,8	17,3	5,0	13,7	4,1	9,9	14,6	14,0	10,8	9,1	229,2
14	Aust-Agder	220	18,2	5,5	17,3	7,3	15,5	1,4	6,4	13,6	10,5	7,3	3,2	227,0
15	Rogaland	1110	14,5	8,8	15,8	7,1	10,2	3,7	10,3	11,4	11,2	8,3	5,9	213,6
16	Nordland	530	10,2	9,4	14,5	4,2	10,9	5,5	10,9	9,2	11,9	8,3	6,0	189,8
17	Vest-Agder	391	11,5	7,9	12,0	5,6	12,8	4,9	7,4	10,5	9,5	7,4	6,4	184,7
18	Hedmark	393	13,2	7,4	13,2	1,0	10,7	2,3	6,1	11,5	12,0	6,9	6,1	169,3
19	Finnmark	149	8,1	8,7	14,8	3,4	9,4	8,7	4,7	5,4	10,7	4,7	2,0	163,1

I tabellen over ser vi hvordan andelen av innovative bedrifter varierer mellom fylker, for de 11 ulike innovasjonstypene. Vi ser også resultatet av en samlet indeks for innovasjon til slutt, der vi har brukt vektene fra tabellen på forrige side.

Målt på denne måten er det Sør-Trøndelag som har høyest andel innovative foretak, fulgt av Nord-Trøndelag, Oslo og Vestfold. Finnmark, Hedmark og Vest-Agder har lavest andel innovative bedrifter.

Østfold kommer ut som nummer 12 av fylkene på denne rangeringen. Østfold har mange bedrifter med produktinnovasjoner i form av nye varer, og det er også over middels andel av bedrifter med markedsinnovasjon. Bedriftene i Østfold har forholdsvis lite produktinnovasjon som er nye for markedet, og lav andel av bedrifter med prosessinnovasjon.

6.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 14: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon i 2010.

Rang	Fylke	N	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Innovasjons grad
1	Møre og Romsdal	329	22,2	7,0	22,5	7,6	15,2	4,3	7,3	14,0	12,5	7,3	5,5	267,5
2	Sør-Trøndelag	311	17,7	9,6	22,8	9,0	13,5	2,9	5,8	13,5	12,9	9,0	5,8	265,0
3	Hordaland	484	18,4	8,5	19,6	9,1	10,7	4,1	9,7	13,2	11,8	10,5	8,9	251,9
4	Oslo	990	13,1	13,3	20,2	7,4	6,9	5,1	8,3	13,7	14,2	11,4	9,8	242,6
5	Akershus	496	18,1	7,9	19,6	9,3	7,9	3,6	7,3	12,1	12,5	8,9	6,5	238,3
6	Buskerud	284	19,0	5,6	18,0	9,5	10,9	3,2	3,9	12,0	13,0	8,5	7,4	232,9
7	Vestfold	253	19,8	6,7	18,6	7,1	8,7	2,4	6,3	13,8	12,6	8,7	7,9	230,4
8	Aust-Agder	129	19,4	4,7	17,8	7,8	10,9	0,8	2,3	14,7	10,1	7,8	3,1	220,2
9	Oppland	182	14,8	5,5	15,4	6,6	11,0	2,2	6,6	10,4	12,1	6,6	7,7	199,5
10	Sogn og Fjordane	124	11,3	8,1	15,3	3,2	13,7	1,6	5,6	13,7	16,1	7,3	8,1	198,8
11	Nord-Trøndelag	129	16,3	5,4	14,7	3,1	14,0	3,1	4,7	12,4	11,6	8,5	9,3	195,7
12	Telemark	177	14,1	7,9	13,6	5,1	11,9	4,0	6,2	10,2	11,3	7,9	6,8	191,5
13	Østfold	260	16,5	4,6	15,4	5,0	9,2	1,9	3,8	10,4	11,5	8,1	6,5	187,7
14	Rogaland	538	14,1	6,1	14,5	6,1	8,9	2,2	6,5	11,0	8,6	5,9	4,8	185,5
15	Vest-Agder	181	11,6	6,1	10,5	5,5	11,0	3,3	4,4	13,3	9,9	5,5	6,1	171,5
16	Nordland	209	11,5	8,1	12,4	2,9	10,5	1,9	7,7	10,5	10,5	10,0	4,8	170,1
17	Troms	147	10,9	8,8	13,6	4,1	8,8	3,4	4,8	8,2	8,2	6,8	5,4	166,7
18	Hedmark	159	8,8	5,7	10,7	0,6	8,2	1,3	3,8	8,8	10,1	6,3	5,7	129,2
19	Finnmark	73	4,1	2,7	6,8	0,0	5,5	1,4	2,7	5,5	4,1	4,1	2,7	74,7
	Norge	5455	15,6	8,1	17,5	6,8	9,9	3,3	6,5	12,2	11,9	8,6	7,0	207,4

Når vi bare måler innovasjonsgraden i foretak som bare har virksomhet på ett sted, får vi en litt annen rangering, enn vi fikk når vi tok med flerbedriftsforetakene. Nå er det Møre og Romsdal som har høyest innovasjonsgrad, foran Sør-Trøndelag og Hordaland. Finnmark, Hedmark og Troms kommer nederst.

Østfold kommer på 13. når vi bare måler innovasjonsandelen av enbedriftsforetakene i fylket. Enbedriftsforetakene kommer best ut når det gjelder produktinnovasjon i form av nye varer.

6.1.2 Innovasjonsgrad fylker

Hvis vi skal foreta en rangering av fylkene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist i de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Sør-Trøndelag har den høyeste innovasjonsgraden, fulgt av Møre og Romsdal og Oslo.

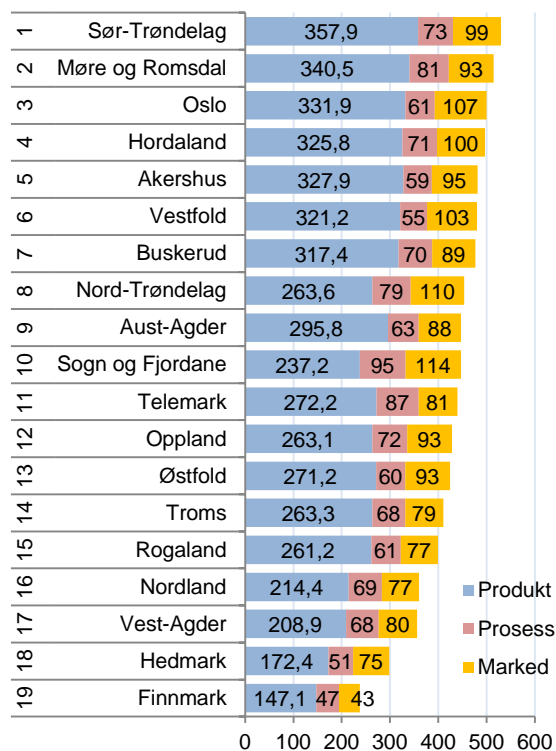
Figuren illustrerer også at det er liten forskjell mellom fylkene, bortsett fra Finnmark og Hedmark som har en del lavere frekvens av innovative foretak. Når det er lite som skiller fylkene, vil rangeringen bli ganske sterkt påvirket av valg av indikatorer.

Østfold kommer ut som nummer 13 på denne rankingen, som vi mener er mest hensiktsmessig for å rangere områder med hensyn til andel innovative foretak.

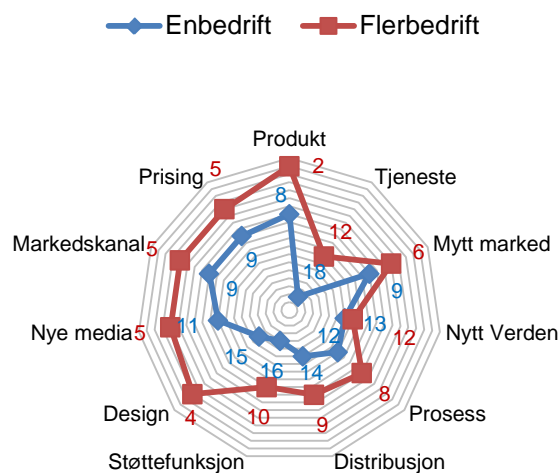
I figur 53 kan vi se hvor Østfold skårer godt og dårlig for de 11 innovasjonstypene, for henholdsvis de lokale enbedriftsforetakene, og for sine avdelinger av større foretak med virksomhet flere steder.

Bedriftene som hører til i Østfold alene har gjennomgående lavere andeler av innovasjon av alle typene, når vi sammenlikner med andelen i de andre fylkene.

Bedriftene i Østfold som er avdelinger av flerbedriftsforetak har middels til høye andeler av innovasjon for de ulike typene. En høy andel av disse hadde produktinnovasjoner som var nye for markedet.

Figur 52: Innovasjonsgrad i fylkene i 2010.

Figur 53: Rangering for Østfold for de ulike innovasjonstypene i 2010.

6.1.3 Innovasjonsgrad i regionene

Andelen innovative bedrifter varierer ikke så mye mellom fylker, men variasjonene er sterkere mellom regioner. For regionene har vi i tillegg til frekvensen av innovative bedrifter i undersøkelsen også regnet ut hvor stor andel de innovative bedriftene utgjør av samlet sysselsetting. Resultatene av denne utregningen er vist i siste kolonne i tabellen under. Noen regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 80 regioner som er rangert.

Tabell 15: Andel innovative bedrifter for de ulike innovasjonstypene, blant regionene på Østlandet i 2010. Samlet rang for frekvens, og rang for andel av samlet sysselsetting innen innovative bedrifter helt til høyre. Rangeringen er gjort gjennom å kombinere andel av innovative bedrifter og andel av sysselsatte i innovative bedrifter.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt i Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Rang frekvens	Rang veid syss
2	Kongsberg/Numedal	29,0	9,9	26,8	22,7	28,1	6,1	11,8	14,4	10,8	10,8	6,4	14	1
3	Midt-Buskerud	54,9	19,7	46,5	14,0	40,8	14,0	5,7	54,9	54,9	14,0	7,0	1	40
5	Halden	21,5	14,9	27,6	13,0	25,4	2,2	6,3	25,4	29,2	25,1	16,6	15	2
6	Akershus Vest	29,2	20,2	31,8	15,3	16,3	8,1	11,6	19,6	21,4	11,0	10,1	11	4
14	Gjøvikregionen	29,7	9,5	31,2	10,5	21,1	3,3	10,7	25,4	17,7	13,1	16,2	19	13
18	Oslo	22,6	21,0	30,9	11,4	13,2	8,7	13,8	22,3	23,2	17,0	14,1	18	20
19	Ringerike/Hole	28,0	12,8	27,2	4,9	26,5	12,8	18,9	11,8	8,3	3,4	4,9	34	9
20	Midt-Telemark	26,8	14,6	34,1	7,3	34,1	12,2	7,3	21,9	39,0	19,5	0,0	9	43
21	Nedre Glomma	32,0	11,6	30,3	10,7	15,2	5,4	10,7	19,9	21,4	12,2	8,6	22	18
24	Sandefjord/Larvik	27,7	16,5	29,3	6,9	16,0	5,9	12,8	21,8	27,7	13,8	10,1	23	25
25	Tønsbergregionen	30,2	8,8	28,7	13,5	11,7	5,5	8,9	20,5	19,7	13,7	11,5	27	23
27	Grenland	25,6	16,6	25,8	8,3	23,0	11,8	14,9	17,2	19,6	12,1	8,4	28	24
30	Drammensregionen	27,4	12,5	28,0	12,4	15,2	5,5	11,3	20,0	21,7	11,4	10,2	26	35
32	Nedre Romerike	29,4	6,6	28,8	10,6	13,3	5,6	17,3	19,7	20,4	13,9	10,6	29	36
34	Fjellregionen	20,8	19,5	33,8	0,0	19,5	6,5	9,1	24,7	24,7	27,3	6,5	24	53
40	Lillehammerregionen	12,9	15,8	23,9	1,9	18,7	9,1	20,1	21,8	23,9	20,9	15,1	42	37
43	Vest-Telemark	22,4	9,4	22,4	13,0	21,3	0,0	11,8	19,4	15,9	13,0	19,4	36	66
48	Mosseregionen	19,5	7,5	22,0	3,6	12,0	9,5	9,5	20,9	21,5	20,4	11,4	49	42
49	Follo	19,8	10,2	23,5	5,7	10,1	7,6	15,2	21,3	21,3	15,1	12,6	45	58
55	Hamarregionen	21,6	10,5	22,1	2,2	14,0	3,4	10,5	15,4	17,9	7,8	5,6	57	45
56	Øvre Romerike	17,7	9,4	19,9	5,9	7,4	4,3	8,8	19,0	24,9	15,4	4,4	58	46
58	Glåmdal	18,8	9,8	19,3	1,2	18,2	0,0	4,9	17,3	22,2	8,9	13,5	64	50
60	Indre Østfold	26,1	5,5	16,8	3,8	20,6	1,8	5,5	13,0	16,4	12,7	9,3	65	55
62	Øst-Telemark	18,0	6,6	18,0	11,4	24,7	4,8	7,2	6,6	10,9	6,6	8,5	56	64
65	Hadeland	11,8	22,2	28,1	0,0	0,0	22,2	22,2	11,4	11,8	5,9	5,9	53	68
68	Gudbrandsdal	13,6	12,2	15,2	7,6	16,7	0,0	10,5	10,3	22,6	16,5	13,6	66	59
69	Valdres	13,1	0,0	13,1	7,5	31,8	13,1	20,6	13,1	20,6	7,5	0,0	60	77
76	Hallingdal	2,9	4,4	4,4	2,9	8,8	10,3	5,9	7,4	26,5	23,5	19,1	76	65
79	Sør Østerdal	7,9	1,2	2,4	0,0	10,2	0,0	0,0	6,7	4,8	6,7	14,0	79	69

Kongsberg/Numedal er rangert høyest av regionene på Østlandet, og som nummer to av alle regioner i landet.

Halden er rangert som nummer fem av regionene, og nest høyest av alle regionene hvis vi måler etter andel sysselsetting i innovative bedrifter.

Nedre Glomma er rangert som nummer 21. Mosseregionen og Indre Østfold er rangering under middels.

6.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{vi}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 16: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referansefylke, og har derfor verdien 0 for alle indikatorene. Tallene måler sannsynligheten for innovasjon i forhold til Oslo.

Rang	Fylke	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt verden	Metode	Distribusjon	Støttefunk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Indekstall
1	Møre og Romsdal	0,3	0,3	0,3	0,1	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	-0,2	-0,3	4,8
2	Hordaland	0,2	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2	0,7	0,1	0,0	0,2	0,3	4,7
3	Sør-Trøndelag	0,2	0,2	0,3	0,3	0,7	-0,3	0,0	0,1	0,1	-0,1	-0,4	4,5
4	Buskerud	0,2	-0,1	0,0	0,3	0,4	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	2,9
5	Akershus	0,2	-0,2	0,0	0,2	0,2	-0,2	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	0,9
6	Oppland	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	-0,3	0,4	-0,1	0,0	-0,4	0,0	0,9
7	Sogn og Fjordane	-0,3	0,5	0,0	-0,6	0,7	-0,6	0,3	0,3	0,4	-0,2	0,2	0,2
8	Oslo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9	Nordland	-0,2	0,6	-0,1	-0,5	0,3	-0,4	0,7	0,1	0,0	0,2	-0,3	-0,7
10	Telemark	-0,2	0,3	-0,4	-0,4	0,5	0,3	0,2	-0,1	0,0	0,0	0,0	-1,6
11	Rogaland	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	0,3	0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-2,2
12	Troms	-0,2	0,3	-0,2	-0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,3	-0,2	-0,3	-2,3
13	Vestfold	0,0	0,0	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,2	0,1	0,0	-0,1	0,1	-2,3
14	Nord-Trøndelag	0,0	0,1	-0,2	-0,9	0,6	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,4	-2,4
15	Aust-Agder	0,2	-0,4	0,0	0,1	0,3	-1,4	-0,9	0,1	-0,2	-0,2	-1,0	-2,7
16	Vest-Agder	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	0,3	0,1	-0,1	0,2	-0,2	-0,4	-0,1	-2,7
17	Østfold	0,0	-0,2	-0,2	-0,3	0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,1	0,0	0,0	-3,0
18	Hedmark	-0,8	-0,1	-0,6	-2,3	0,0	-1,0	-0,4	-0,4	-0,2	-0,4	-0,3	-16,2
19	Finnmark	-1,0	-0,8	-0,7	-17,7	-0,3	-0,7	-0,3	-0,6	-1,0	-0,9	-1,1	-82,0

Møre og Romsdal er rangert best av fylkene når det gjelder innovasjonsklima, foran Hordaland, Sør-Trøndelag og Buskerud. Finnmark og Hedmark kommer ut klart svakere enn de andre fylkene. Det er forholdsvis jevnt mellom de andre fylkene.

Østfold kommer ganske dårlig ut av denne analysen, og har det tredje svakeste innovasjonsklimaet av fylkene.

6.2.1 Innovasjonsklima i regionene

Vi kan bruke samme metode for å beregne innovasjonsklima i regionene. Vi tar da utgangspunkt i rangeringer for hver enkelt innovasjonstype. Resultatene for regionene på Vestlandet og i Agder er vist i tabellen under.

Tabell 17: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Oslo er referanseregion. Tallene i tabellen viser rangering for hver av indikatorene fra 1=beste region til 80=dårligste region. Siste kolonne viser rangeringen i 2008.

Rang	Region	Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distri-busjon	Støtte-funk.	Design	Nye media	Markeds-kanal	Prising	Indekstall	Rang 2008
3	Midt-Buskerud	2	16	18	17	11	2	75	2	1	39	55	327	1
9	Fjellregionen	30	2	3	70	3	9	22	4	4	1	35	423	9
11	Midt-Telemark	45	5	10	24	10	50	14	6	41	48	77	436	26
14	Nedre Romerike	13	55	17	10	37	39	6	19	40	27	27	468	3
15	Drammensregionen	19	30	20	9	52	44	41	20	25	28	19	492	23
16	Gjøvikregionen	18	33	22	5	36	47	33	25	47	57	22	499	19
23	Vest-Telemark	34	37	32	3	68	57	72	16	42	20	6	634	68
26	Lillehammerregionen	51	28	16	71	29	4	2	21	21	19	13	649	31
27	Sandefjord/Larvik	35	14	36	40	48	31	16	30	20	32	34	658	53
28	Akershus Vest	16	34	28	15	47	28	56	56	51	46	52	662	21
33	Gudbrandsdal	59	17	45	4	28	70	24	76	22	37	28	705	64
35	Grenland	29	27	48	41	24	16	17	50	32	24	40	713	56
37	Oslo	37	38	34	30	56	29	42	44	37	26	31	743	37
39	Nedre Glomma	20	45	30	28	67	38	43	58	30	40	61	774	55
41	Mosseregionen	56	21	46	52	64	20	45	13	27	10	7	801	16
43	Øvre Romerike	50	53	38	31	49	76	36	35	15	21	62	819	51
46	Halden	70	43	51	45	14	79	58	33	5	5	8	853	54
48	Ringerike/Hole	26	40	55	50	9	14	40	62	69	70	65	885	71
49	Kongsberg/Numedal	46	62	52	19	42	35	61	66	46	23	50	895	22
55	Tønsbergregionen	48	60	54	34	60	42	55	55	57	43	16	982	30
56	Follo	57	64	61	38	65	36	31	36	43	36	33	985	58
62	Indre Østfold	41	63	59	44	22	72	62	68	70	69	46	1062	50
66	Valdres	55	79	63	57	1	13	32	67	64	76	78	1070	36
69	Hamarregionen	54	51	53	55	59	45	47	69	55	66	66	1111	20
71	Hallingdal	79	75	78	56	57	10	65	70	19	3	10	1199	63
74	Glåmdal	78	47	69	78	63	77	59	59	33	44	32	1289	66
75	Øst-Telemark	76	54	77	54	54	69	79	74	62	67	23	1295	47
79	Sør Østerdal	74	76	80	66	74	55	76	72	76	65	12	1422	76
80	Hadeland	67	70	75	80	80	74	74	71	39	59	43	1434	42

De regionene på Østlandet med best innovasjonsklima er kanskje noe overraskende Midt-Buskerud, Fjellregionen og Midt-Telemark.

Ingen av regionene i Østfold har spesielt lavt innovasjonsklima, men ligger rundt eller under middels.

Nedre Glomma blir rangert så vidt i øvre halvdel av regionene, som nummer 39 av 80 regioner, mens Mosseregionen havner i nedre halvdel som nummer 41. Halden er også rangert nær, men under middels av regionene for innovasjonsklima. Indre Østfold havner et godt stykke under middels som nummer 62.

6.3 Internasjonalisering

Hvilke fylker har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data om hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom fylkene.

I figur 54 ser vi hvordan andelen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom fylkene.

Møre og Romsdal har den høyeste andelen av eksportbedrifter i utvalget. Aust-Agder har den høyeste andelen av bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands.

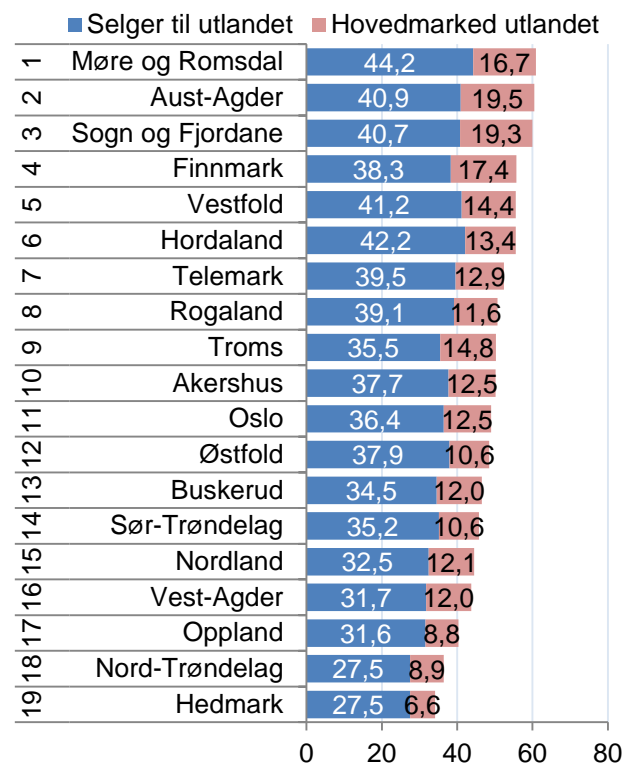
Østfold er rangert som nummer 12, og har dermed lavere andel eksportbedrifter enn middels av fylkene.

Innovasjonsundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og vi kan ikke være helt sikre på at utvalget er helt representativt for næringslivet i fylkene.

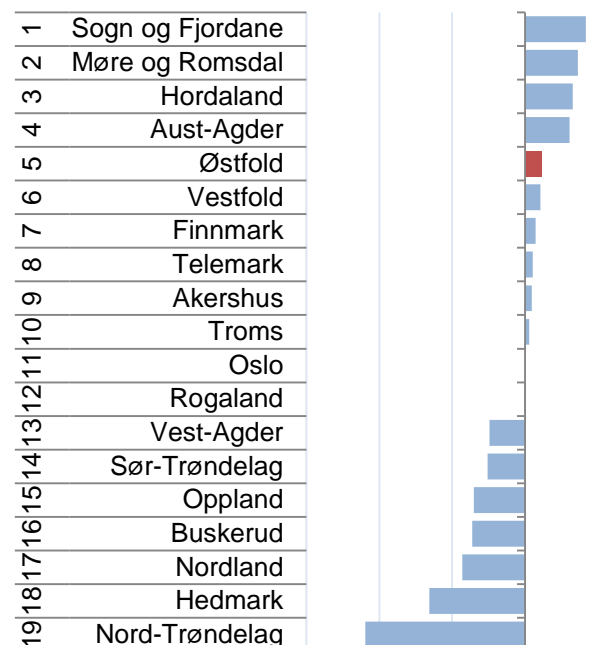
Tilbøyeligheten til å eksportere varierer med hensyn til bransje, der det er noen bransjer som har mye eksport. Det er også flere store enn små bedrifter som eksporterer.

Vi kan derfor måle *eksportklima*^{viii} med å bruke samme metode som vi brukte for å måle innovasjonsklima. Resultatene er vist i figur 55. Her ser vi at Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Hordaland og Aust-Agder har en høyere eksporttilbøyelighet enn de andre fylkene.

Østfold er nå rangert på 5. plass av fylkene. Det er høyere tilbøyelighet til å eksportere i næringslivet i Østfold enn ellers i landet, når vi sammenlikner eksportandelen mellom bedrifter i Østfold med samme bedriftsstørrelse og bransje i andre fylker.

Figur 54: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands i 2010.

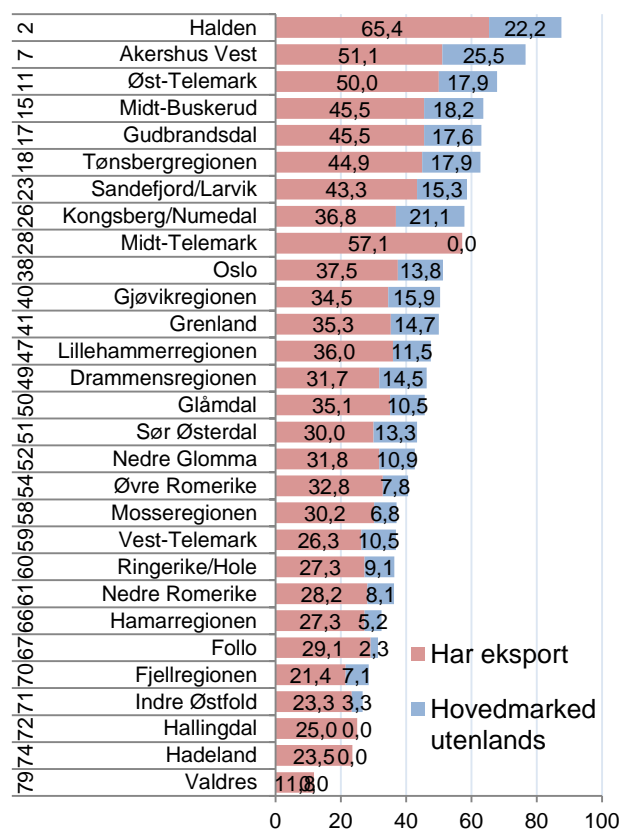
Figur 55: Eksportklima: Tilbøyelighet til å ha eksport, korrigert for størrelse og bransje i 2010.

6.3.1 Internasjonalisering regioner

Andelen av bedrifter som har eksport varierer ganske sterkt mellom regionene.

I figur 56 ser vi hvordan andelen eksportbedrifter varierer i regionene på Østlandet. Halden har den nest høyeste andelen eksportbedrifter, av de bedriftene som har deltatt i innovasjonsundersøkelsen. Hele 65,4 prosent av bedriftene i Halden oppgir å ha kunder i utlandet.

Nedre Glomma og Mosseregionen har under middels eksportandel, mens Indre Østfold har ganske lav eksportandel.

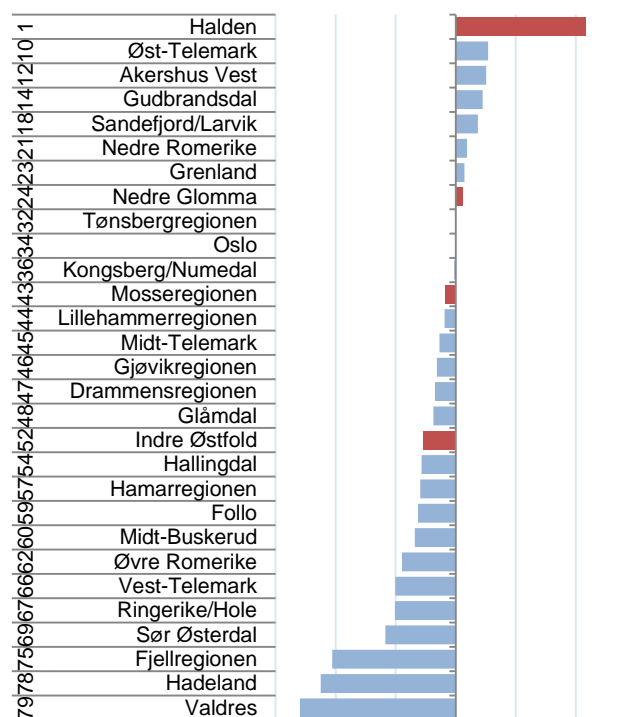
6.3.2 Eksportklima regioner

Når vi måler eksporttilbøyeligheten, korrigerer vi for forskjeller i størrelse og bransje. Da blir rangeringen noe annerledes. Halden har høyest eksporttilbøyelighet av alle regionene i landet.

Næringslivet i Nedre Glomma har en høyere eksportandel enn ellers i landet. Den lave eksportandelen skyldes derfor mest bransjestrukturen.

Mosseregionen og Indre Østfold har litt under middels eksporttilbøyelighet. Den lave andelen av eksportbedrifter i Indre Østfold er dermed mest et resultat av bransjestrukturen i regionen.

Figur 56: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands i 2010.

Figur 57: Eksporttilbøyelighet korrigeret for størrelse og bransje i 2010.

6.4 Innovasjonssamarbeid

Innovasjonsundersøkelsen har også detaljerte spørsmål om innovasjonssamarbeid. Det spørres om hvilke typer institusjoner som bedriftene har samarbeid med, og hvor disse samarbeidspartnerne er lokalisert geografisk.

De første vi undersøker er hvor stor andel av bedriftene som har innovasjonssamarbeid, og hvor disse er lokalisert.

Tabell 18: Andel av enbedriftsforetak som oppgir samarbeid, fordelt etter samarbeidspartnerens lokalisering, 2010.

Fylke	Regionalt	Norge	Norden	Europa	USA	Kina/India	Andre land	Har samarbeid	SUM utland	N
Sør-Trøndelag	8,7	6,8	3,2	4,2	2,3	0,6	1,9	17,7	12,2	311
Møre og Romsdal	13,7	21,9	4,3	7,3	2,1	1,2	1,8	16,1	16,7	329
Oppland	16,5	15,9	4,4	6,0	5,5	0,5	0,5	15,9	17,0	182
Troms	7,5	9,5	4,1	5,4	2,7	0,7	0,0	15,0	12,9	147
Sogn og Fjordane	24,2	18,5	4,8	6,5	0,8	0,0	0,0	12,1	12,1	124
Akershus	9,9	7,1	5,0	5,8	3,4	3,4	3,2	11,9	21,0	496
Nord-Trøndelag	18,6	12,4	3,1	9,3	3,9	2,3	3,1	11,6	21,7	129
Hedmark	10,1	11,3	4,4	2,5	0,6	0,0	0,6	11,3	8,2	159
Telemark	11,3	18,1	9,6	9,6	1,1	1,7	2,3	11,3	24,3	177
Vest-Agder	13,8	15,5	7,2	8,3	3,3	1,1	2,2	11,0	22,1	181
Rogaland	9,3	10,6	5,0	6,1	3,5	0,9	1,7	11,0	17,3	538
Aust-Agder	14,7	14,7	6,2	10,1	1,6	2,3	3,1	10,9	23,3	129
Hordaland	5,0	6,6	1,9	3,7	1,4	0,6	0,4	10,3	8,1	484
Oslo	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,7	10,0	3,6	990
Nordland	16,3	10,5	1,0	4,8	1,4	1,0	2,4	9,6	10,5	209
Buskerud	9,2	15,8	7,0	9,5	1,1	0,0	0,7	8,8	18,3	284
Vestfold	8,7	7,9	6,7	9,5	3,2	2,8	4,3	8,7	26,5	253
Østfold	7,7	5,4	5,8	5,0	0,4	1,2	1,2	8,1	13,5	260
Finnmark	6,8	6,8	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4	5,5	2,7	73

Fylkene er sortert etter hvor stor andel av bedriftene som har samarbeid. Det er Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal som har høyest andel av bedrifter som har innovasjonssamarbeid. Det kan også være interessant å se hvor mange som har innovasjonssamarbeid med utenlandske partnere. Her er det Vestfold som skårer høyest, fulgt av Telemark og Aust-Agder. Sogn og Fjordane har klart høyest andel som har innovasjonssamarbeid regionalt, mens Oslo har klart lavest andel av regionale partnere. En skulle kanskje tro at bedrifter i Oslo ville hatt mange flere potensielle partnere å samarbeide med enn for eksempel Sogn og Fjordane, så dette er kanskje noe overraskende.

Bedriftene i Østfold har lite innovasjonssamarbeid med andre partnere generelt, faktisk nest minst av fylkene. De har imidlertid noe mer samarbeid med partnere i Norden enn middels, kanskje på grunn av nærheten til Sverige?

6.4.1 Type innovasjonspartner

Det er også interessant å se hvilke typer innovasjonspartnere som bedriftene samarbeider med. I spørreundersøkelsen spørres det om hvorvidt partnere er kunde, leverandør, konkurrent, universitet, FoU-institusjon eller forskningsinstitutt.

Tabell 19: Andel som har innovasjonssamarbeid med ulike typer partnere.

Fylke	Har samarbeid	Eget konsern	Forskningsinstitutt	Konkurrenter	Konsulenter	Kunder	Lab/FoU-foretak	Leverandører	Universiteter
Østfold	8,1	3,1	3,1	0,8	2,3	5,8	3,5	5,4	2,7
Akershus	11,9	4,8	4,2	4,2	4,4	7,1	2,8	6,3	4,0
Oslo	10,0	0,7	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6
Hedmark	11,3	1,9	3,1	2,5	2,5	7,5	2,5	6,3	3,1
Oppland	15,9	7,7	4,4	3,3	6,6	7,7	6,0	8,8	4,9
Buskerud	8,8	5,3	4,9	2,5	4,2	8,8	4,9	8,1	4,6
Vestfold	8,7	8,3	4,0	2,0	4,3	7,1	5,1	9,5	2,8
Telemark	11,3	7,9	7,3	1,1	5,1	10,7	5,1	9,0	7,3
Aust-Agder	10,9	4,7	3,9	7,0	4,7	11,6	3,9	13,2	3,9
Vest-Agder	11,0	7,2	5,5	2,2	4,4	6,6	8,3	9,4	7,7
Rogaland	11,0	4,5	3,3	4,1	4,1	7,2	3,5	6,7	3,7
Hordaland	10,3	2,1	2,3	1,4	2,7	3,1	2,7	3,5	1,9
Sogn og Fjordane	12,1	7,3	4,8	4,0	9,7	10,5	2,4	11,3	4,8
Møre og Romsdal	16,1	7,0	5,5	3,3	4,9	10,6	4,6	10,9	5,5
Sør-Trøndelag	17,7	2,6	3,5	2,9	2,9	6,1	2,3	3,9	3,5
Nord-Trøndelag	11,6	2,3	5,4	2,3	5,4	11,6	3,9	13,2	8,5
Nordland	9,6	3,8	2,9	3,3	1,9	10,5	1,9	7,2	5,7
Troms	15,0	1,4	2,0	2,7	4,1	7,5	2,7	5,4	4,1
Finnmark	5,5	2,7	2,7	0,0	2,7	4,1	1,4	2,7	0,0
<i>Norge</i>	<i>11,4</i>	<i>3,9</i>	<i>3,3</i>	<i>2,5</i>	<i>3,4</i>	<i>6,3</i>	<i>3,1</i>	<i>6,1</i>	<i>3,5</i>

Det er kunder som det er flest som har innovasjonssamarbeid med. 6,3 prosent av utvalget har samarbeid med kundene sine. Derne er det leverandører som har nest høyest hyppighet, med 6,1 prosent. Universiteter, konsulenter, forskningsinstitutter og FoU-foretak har henholdsvis mellom 3 og 4 prosent av utvalget innovasjonssamarbeid med. Konkurrenter har lavest hyppighet for innovasjonssamarbeid, kanskje ikke så overraskende. Det er likevel 2,5 prosent av bedriftene som har innovasjonssamarbeid med konkurrenter. Samarbeid innen eget konsern er også en kategori. Her er det mange bedrifter som ikke inngår i konsern, slik at av denne andelen er nok ganske høy for de bedriftene som inngår i konserner, naturlig nok.

Det er ganske stor variasjon mellom fylkene når det gjelder hvem bedriftene samarbeider med. Bedriftene i Østfold har ikke spesielt hyppig innovasjonssamarbeid med noen typer innovasjonspartnere.

7. Utdanning

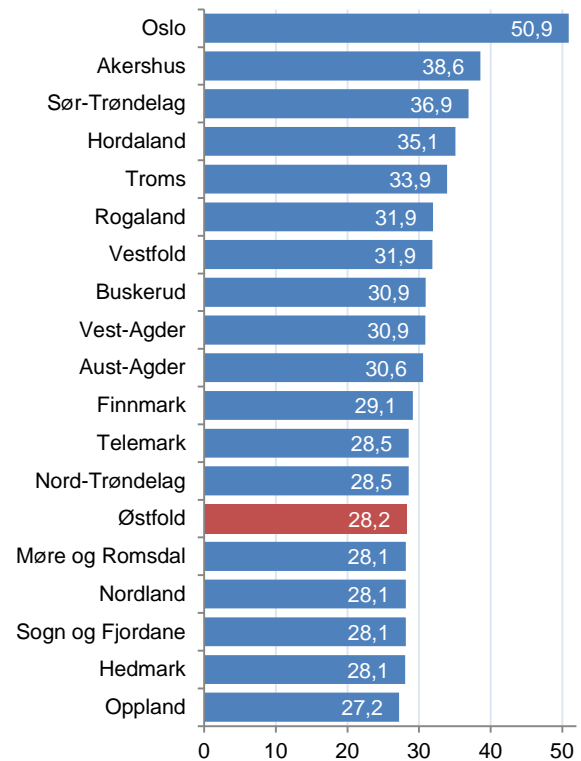
Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Telemarksforskning har fått tilgang til data fra SSB om utdanningsnivå for alle sysselsatte fordelt på arbeids- og bokommune, og etter sektor og næring. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

7.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 50,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt.

Etter Oslo er det Akershus, Sør-Trøndelag, Hordaland og Troms som har høyest andel av de sysselsatte med høyere utdanning.

28,2 prosent av befolkningen i Østfold har minst treårig utdanning fra høyskole eller universitet. Det er under middels av fylkene.

Figur 58: Andel av den sysselsatte befolkningen med minst tre års utdanning på høyskole eller universitet i 2012.

7.1.1 Utdanningsnivå i arbeidsliv og befolkning

På forrige side så vi hvordan utdanningsnivået varierte i den sysselsatte befolkningen. Når vi beregner andelen med høy utdanning etter arbeidssted i stedet for etter bosted, får vi et litt annerledes resultat. Oslo har fremdeles den høyeste andelen med høyere utdanning, men nå er nivået 48 prosent. Det er lavere enn da vi målte etter bosted. Det betyr at andel med høyere utdanning blant de som arbeider i Oslo er lavere enn andelen av de som har arbeid og bor i Oslo. Etter Oslo er det Sør-Trøndelag, Akershus og Hordaland som har det mest kompetansekrevende arbeidslivet.

Østfold er nest sist av fylkene når det gjelder utdanningsnivå blant som arbeider i fylket. Utdanningsnivået er høyere for de som bor i fylket enn for de som arbeider i fylket.

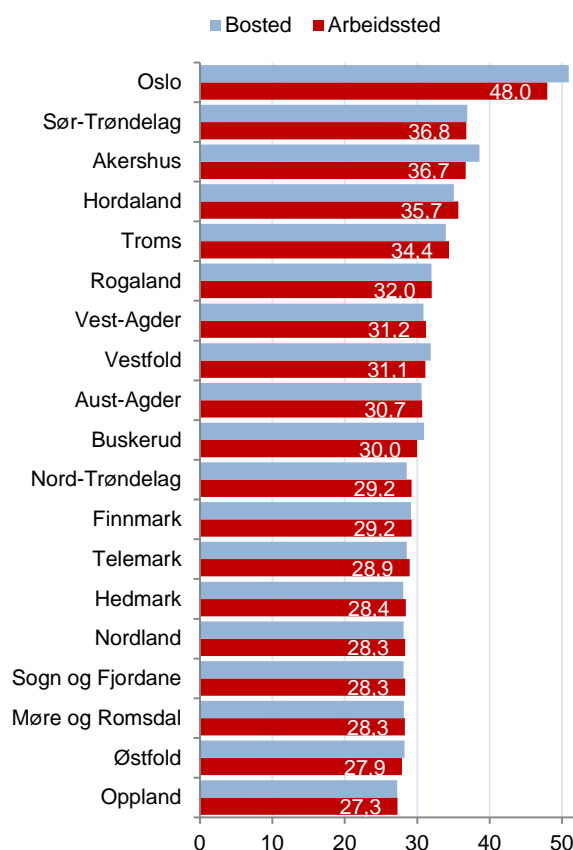
7.1.2 Utdanningsnivå blant pendlere

Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av fylkene.

Oslo har et ganske mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det samme gjelder Akershus, Buskerud og Vestfold. På Østlandet har Østfold, Hedmark, Oppland og Telemark høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn. Kanskje betyr det at fylker som Oslo og Vestfold er attraktive steder som bosted for folk med høyere utdanning? I så fall vil Hedmark og Telemark vært tilsvarende mindre attraktive for personer med høy utdanning. Kanskje har de med høyere utdanning større preferanse for å bo urbant? Eller bedre råd til å bo i de relativt dyrere byene?

På Vestlandet er det Rogaland som har høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut, mens de andre fylkene har lavere.

Østfold har litt høyere kompetansenivå blant de som pendler inn, enn blant de som pendler ut av fylket. Det kan være et tegn på at fylket er lite attraktivt å bo i for folk med høyere utdanning. Østfold er et attraktivt fylke som bosted generelt, men det synes ikke å gjelde for høyt utdannede personer.

Figur 59: Andel sysselsatte med høyere utdanning etter bosted og arbeidssted 2012.

Tabell 20: Andel med høyere utdanning hos pendlere i 2012.

	Pendler ut (%)	Pendler inn (%)	Differanse (%)
Oslo	51,0	43,0	8,0
Rogaland	33,9	28,2	5,7
Vestfold	36,1	31,0	5,1
Akershus	45,0	41,8	3,1
Sør-Trøndelag	40,2	37,8	2,4
Buskerud	37,7	35,8	1,8
Møre og Romsdal	29,9	30,1	-0,2
Sogn og Fjordane	30,8	31,3	-0,5
Vest-Agder	32,8	33,5	-0,8
Finnmark	31,4	33,6	-2,1
Østfold	32,0	34,2	-2,2
Oppland	29,7	32,6	-2,8
Aust-Agder	34,1	36,9	-2,9
Nordland	29,0	32,3	-3,3
Hordaland	32,2	36,1	-3,9
Telemark	30,9	35,4	-4,5
Hedmark	29,4	35,9	-6,5
Troms	30,7	37,3	-6,7
Nord-Trøndelag	30,9	41,9	-11,0

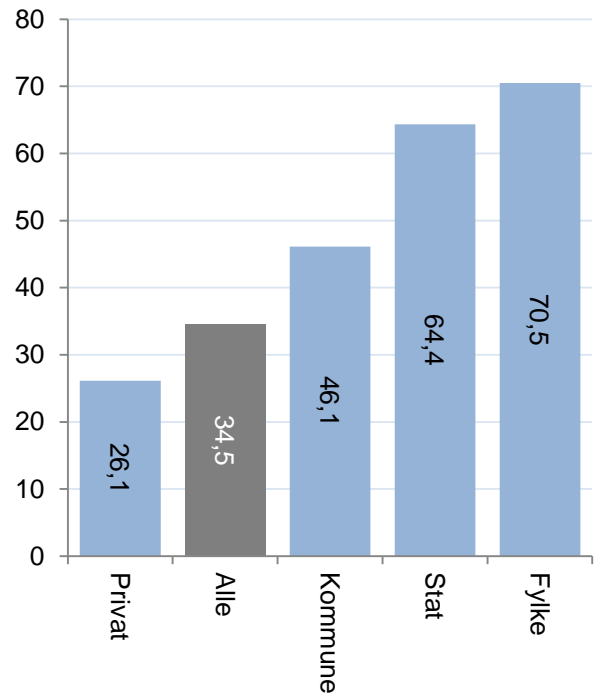
7.1.3 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 64,4 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning.

Blant kommuneansatte er også utdanningsnivået høyere enn gjennomsnittet. Her har 46,1 prosent av arbeidstakerne høyere utdanning.

Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet har høyere utdanning.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

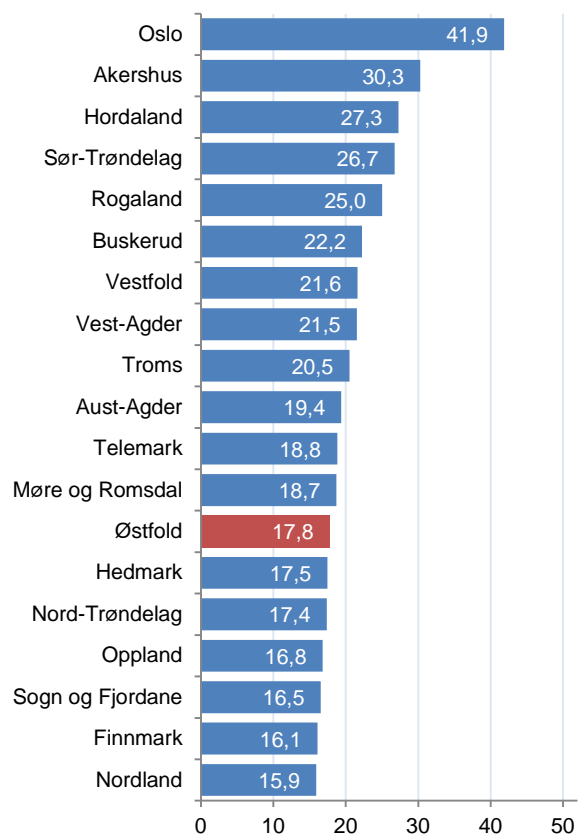
Figur 60: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.

7.1.4 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 61.

Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 41,9 prosent av de som arbeider i næringslivet i Oslo har høyere utdanning. Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag har også et høyere utdanningsnivå i næringslivet enn tilsvarende tall på landsbasis. Alle de andre fylkene har et lavere utdanningsnivå i næringslivet enn landet som helhet. Umiddelbart kan det synes som om det ikke er spesielt sterk sammenheng mellom utdanningsnivå og innovasjon. Møre og Romsdal, som utmerket seg da vi målte innovasjonsklima og internasjonalisering er på den nedre halvdel når det gjelder utdanningsnivå.

Østfold er nummer 13 av fylkene når det gjelder utdanningsnivå i næringslivet. 17,8 prosent av de som arbeider i næringslivet i Østfold har høyere utdanning.

Figur 61: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2012.

7.1.5 Utdanningsnivå regioner

Hvordan varierer utdanningsnivået i næringslivet i regionene? I tabellen under ser vi hvordan utdanningsnivået i regionene på Østlandet har utviklet seg.

Tabell 21: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2000-2012.

Rang 2012	Region	2000	2005	2010	2011	2012	Rang 2000	Forbedring rang
1	Akershus Vest	36,0	40,2	41,9	42,0	45,7	1	0
2	Oslo	33,0	35,6	38,1	38,2	41,9	2	0
3	Kongsberg/Numedal	25,0	27,3	30,1	31,0	34,7	3	0
8	Lillehammerregionen	17,9	19,6	21,2	21,2	23,6	9	1
10	Follo	19,0	20,5	21,0	20,9	23,0	7	-3
12	Tønsbergregionen	16,1	18,3	19,9	20,4	22,7	10	-2
14	Sandefjord/Larvik	14,0	15,7	18,2	18,9	20,8	18	4
15	Ringerike/Hole	13,8	15,0	17,8	18,0	20,6	21	6
16	Halden	15,4	16,8	18,4	18,8	20,5	11	-5
17	Drammensregionen	14,7	16,5	17,8	17,9	20,4	14	-3
19	Hamarregionen	14,1	15,7	18,3	18,6	20,2	17	-2
20	Grenland	13,7	15,6	17,7	18,0	19,6	22	2
22	Nedre Romerike	15,2	16,4	17,1	17,2	19,3	13	-9
23	Mosseregionen	13,2	15,4	17,0	16,9	19,2	24	1
27	Midt-Telemark	12,6	13,8	16,2	16,3	18,5	27	0
32	Nedre Glomma	11,7	14,2	16,3	16,2	17,9	33	1
33	Vest-Telemark	10,3	12,4	14,6	15,2	17,8	46	13
36	Øvre Romerike	13,5	13,9	14,8	15,0	17,3	23	-13
40	Sør Østerdal	10,6	12,5	14,7	15,1	16,7	45	5
41	Gjøvikregionen	11,7	13,2	14,9	14,9	16,5	34	-7
47	Fjellregionen	9,9	12,5	13,8	13,9	15,8	53	6
48	Midt-Buskerud	10,7	12,4	14,5	14,2	15,8	42	-6
52	Hadeland	9,5	12,3	14,2	14,3	15,6	55	3
53	Hallingdal	10,3	11,9	13,1	13,1	15,5	48	-5
57	Øst-Telemark	11,2	12,1	13,8	13,6	14,9	38	-19
60	Indre Østfold	9,2	10,9	13,1	13,2	14,4	58	-2
63	Valdres	8,7	10,3	12,5	12,9	14,1	63	0
72	Glåmdal	8,1	9,5	11,6	11,4	13,0	71	-1
79	Midt-Gudbrandsdal	7,4	9,1	10,5	10,2	11,7	76	-3
80	Nord-Gudbrandsdal	7,0	8,4	10,0	10,3	11,5	79	-1

Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal har det høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. Det har de hatt i hvert fall tilbake til år 2000.

Halden har det høyeste utdanningsnivået i næringslivet av regionene i Østfold. De er rangert som nummer 16 av de 83 regionene i landet med hensyn til utdanningsnivå, selv om andelen er lavere enn andelen på landsbasis. De største byene trekker opp tallene på landsbasis ganske mye, slik at de fleste regionene har et utdanningsnivå i næringslivet under andelen i Norge.

Halden var rangert som nummer 11 for utdanningsnivå i næringslivet i 2000. Endringen kan skyldes at det har vært vekst i lavkompetansearbeidsplasser, eller at det har vært nedgang eller svak vekst i høykompetansearbeidsplasser. Tolkninger av nedgangen på rankingen vil avhenge av hva som har skjedd.

Mosseregionen og Nedre Glomma har et utdanningsnivå i næringslivet over middels, mens Indre Østfold har et utdanningsnivå godt under middels.

7.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er stor forskjell på utdanningsnivået mellom de ulike bransjene. Vi kan derfor gjøre en bransjustering på samme måte som vi har gjort tidligere i denne rapporten, og få fram om regionene har mer eller mindre høyt utdanningsnivå gitt den bransjestrukturen de har. Resultatene er vist i tabellen til høyre. I tabellen har vi først vist normalisert andel med høy utdanning, der vi har sett på differansen mellom andel med høy utdanning i næringslivet i regionen og den tilsvarende andelen på landsbasis. Derne har vi regnet ut hvor mye av dette avviket som kan forklares av bransjestrukturen, og til slutt en bransjustert utdanningsandel.

Da ser vi at det bare er noen få regioner som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal ligge høyere enn gjennomsnittet for Norge. Det er bare Oslo, Halden og Akershus Vest som har en bransjestruktur som tilsier at utdanningsnivået skal være høyere enn landet.

Når vi justerer for bransjestrukturen, ser vi at rangeringen med hensyn til utdanningsnivå blir litt annerledes enn når vi bare ser på andelen uten å ta hensyn til bransjestrukturen. Regionene faller på rangeringen for bransjustert andel med høyere utdanning i forhold til andelen med høyere utdanning i næringslivet før bransjustering.

Halden hadde en høy andel med høyere utdanning i næringslivet, men det skyldes ene og alene at det var mange sysselsatte i bransjer med generelt høyt utdanningsnivå. Når vi justerer for dette, har egentlig næringslivet i Halden et lavt kompetansenivå. De andre regionene i Østfold faller også litt på rankingen av bransjustert utdanningsnivå i forhold til den ujusterte rankingen.

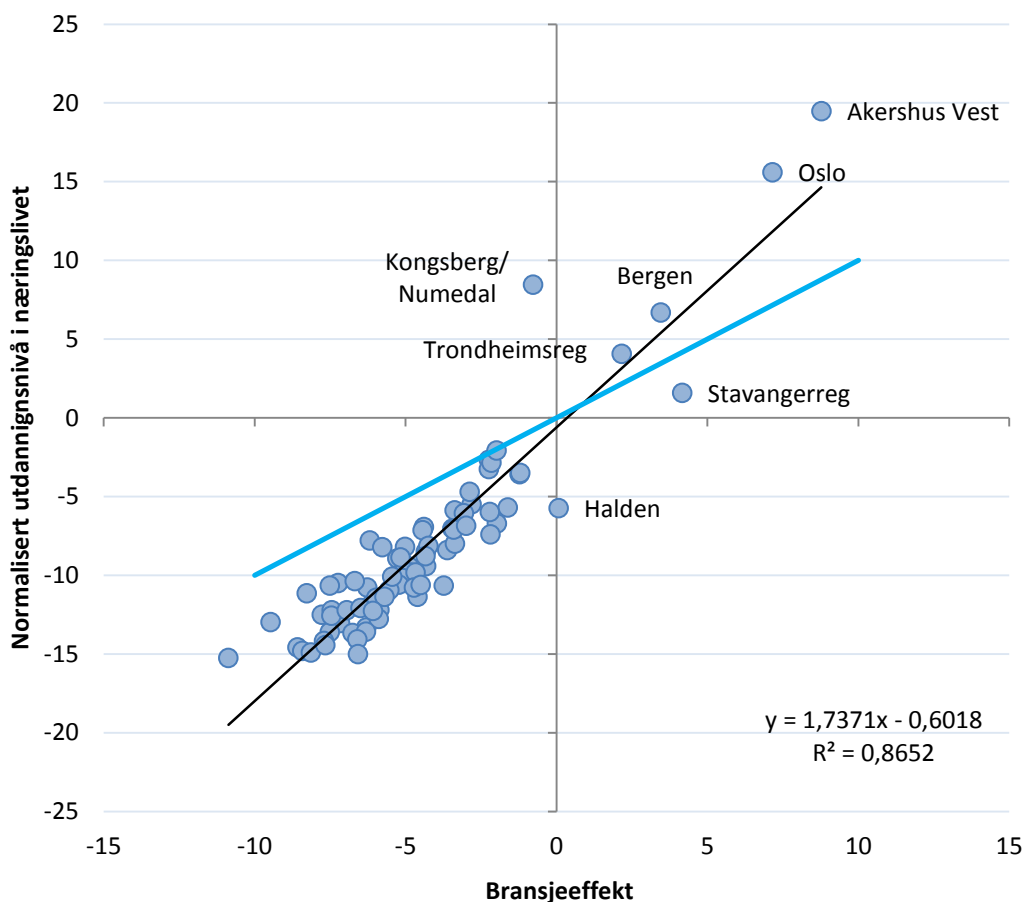
Det er fristende å sette dette i sammenheng med at Østfold har et høyere kompetansenivå blant de som pendler inn. Dersom Østfold er lite attraktivt for de med høy utdanning, vil det kunne føre til at søkningen til stillinger i næringslivet fra de med høy utdanning blir svakere. En annen forklaring er at bedriftene i Østfold er lite tilbøyelige til å ansette folk med høyere utdanning.

Tabell 22: Normalisert andel med høyere utdanning i næringslivet, bransjeeffekten, og bransjustert andel med høyere utdanning. Rangering blant landets 83 regioner etter bransjustert utdanningsnivå til venstre.

Rang	Region	Normalisert andel	Bransjeeffekt	Bransjustert
1	Akershus Vest	19,5	8,8	10,7
2	Kongsberg/Numedal	8,5	-0,8	9,2
3	Oslo	15,6	7,2	8,4
7	Lillehammerregionen	-2,7	-2,2	-0,4
9	Follo	-3,2	-2,2	-1,0
10	Midt-Telemark	-7,8	-6,2	-1,6
13	Tønsbergregionen	-3,6	-1,2	-2,4
15	Drammensregionen	-5,9	-3,4	-2,5
16	Nedre Romerike	-6,9	-4,4	-2,6
18	Sandefjord/Larvik	-5,5	-2,8	-2,7
21	Hamarregionen	-6,1	-3,1	-3,0
24	Fjellregionen	-10,5	-7,2	-3,3
26	Mosseregionen	-7,0	-3,4	-3,6
27	Øvre Romerike	-8,9	-5,3	-3,7
34	Ringerike/Hole	-5,7	-1,6	-4,1
35	Vest-Telemark	-8,5	-4,3	-4,2
39	Hallingdal	-10,8	-6,3	-4,5
43	Grenland	-6,7	-2,0	-4,7
46	Nedre Glomma	-8,4	-3,6	-4,8
47	Sør Østerdal	-9,6	-4,8	-4,9
49	Gjøvikregionen	-9,8	-4,7	-5,1
60	Midt-Buskerud	-10,5	-4,8	-5,7
62	Indre Østfold	-11,9	-6,1	-5,7
63	Halden	-5,7	0,1	-5,8
65	Midt-Gudbrandsdal	-14,6	-8,6	-6,0
69	Valdres	-12,2	-6,1	-6,1
72	Nord-Gudbrandsdal	-14,8	-8,4	-6,4
74	Øst-Telemark	-11,4	-4,6	-6,8
79	Hadeland	-10,7	-3,7	-6,9
80	Glåmdal	-13,3	-6,3	-7,0

Når en betrakter tabellen, vil den oppmerksomme leser oppdage at de som har høy utdanningsandel i næringslivet også ser ut til å få høy bransjustert andel. Det betyr at bransjestrukturen ikke helt ut forklarer hvorfor noen regioner har et høyere utdanningsnivå i næringslivet, men at det også må være andre forhold som påvirker utdanningsnivået. Det skal vi se litt mer på, på neste side.

I figuren under har vi satt inn alle regionene etter utdanningsnivå og bransjeeffekten.

Figur 62: Utdanningsnivå, normalisert, og bransjeeffekten på utdanningnivå i norske regioner i 2012.

Av denne figuren kan en lese seg til flere forhold. For det første er det bare seks av 83 regioner med en andel av næringslivets ansatte med høy utdanning som er over andelen på landsbasis. Det er de største byregionene, Akershus Vest og Kongsberg/Numedal. Det er dermed hele 77 regioner som har lavere utdanningsnivå i sitt næringsliv enn gjennomsnittet for Norge.

For det andre er det bare seks regioner som har en bransjestruktur som tilsier en høyere utdanningsandel. Halden er en av disse, men Kongsberg/Numedal ikke har en slik bransjestruktur.

Når vi legger inn en regresjonslinje (den sorte streken), ser vi at korrelasjonen mellom bransjeeffekten og utdanningsandelen er svært høy, hele 0,8652. Bransjestrukturen forklarer dermed svært mye av variasjonene, tilsynelatende. Problemet er at bransjestrukturen overforklarer forskjellene. Regresjonsformelen, som vi kan lese av diagrammet er y (utdanningsandel) = $1,7371 \cdot x$ (Bransjeeffekt) - $0,6018$. Betaværdien, som er tallet 1,7371, burde ligge nært verdien 1. Da skulle regresjonslinjen vært som den blå streken i diagrammet. Når vi regner ut bransjustert utdanningsandel er det avstanden til den blå streken som gir svaret.

Når vi går inn og ser på utdanningsnivået i regioner som Oslo og Akershus Vest, ser vi at de har mye høyere utdanningsnivå enn landet i alle bransjer. Så hvis en region har en bransjestruktur med en stor andel i kompetanseintensive bransjer, så blir også utdanningsnivået i lite kompetanseintensive bransjer også høyere.

ⁱ Alle tall om arbeidsplasser og sysselsetting er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB

ⁱⁱ Progressivt gjennomsnitt er et gjennomsnitt for de siste ti årene, der de siste årene gis størst vekt, siste år teller 10, nest siste 9, osv. Dette er en metode som vi bruker for å rangere utviklingen mellom ulike geografiske områder for en rekke indikatorer, fordi vi da ikke bare måler utviklingen i tiårsperioden, men også får med om trenden er positiv eller negativ.

ⁱⁱⁱ Vi bruker begrepet *vekstimpuls* om arbeidsplassvekst, når vi måler veksten i arbeidsplasser i en bransje, eller sektor i prosent av samlet sysselsetting i et område. Dette til forskjell fra prosentvis vekst i antall arbeidsplasser i den samme bransjen fra et tidspunkt til et annet. Da vil bransjer med høy prosentvis egenvekst, men som utgjør en liten andel av samlet sysselsetting komme ut med lav vekstimpuls. Dette gjør at vi slipper å forklare av sektorer og bransjer som har høy prosentvis egenvekst egentlig ikke betyr så mye for utviklingen.

^{iv} Les mer om *shift-share-analysis* og *industry mix effect* og *local share effect* på denne Wikipedia-artikkelen: http://en.wikipedia.org/wiki/Shift-share_analysis

^v Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

^{vi} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^{vii} Eksportklima måles gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse er avhengig variabel er om bedriften har eksport (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha eksport.

Regioninndeling Østfold 2013:

Region-nummer	Region	Kommune-nummer	Kommune
1	Halden	0101	Halden
2	Indre Østfold	0118	Aremark
		0119	Marker
		0121	Rømskog
		0122	Trøgstad
		0123	Spydeberg
		0124	Askim
		0125	Eidsberg
		0127	Skiptvet
		0128	Rakkestad
0138	Hobøl		
3	Mossregionen	0104	Moss
		0135	Råde
		0136	Rygge
		0137	Våler
4	Nedre Glomma	0105	Sarpsborg
		0106	Fredrikstad
		0111	Hvaler